

tv-15 naš TOVARIS

Št. 19
12. maja 1988
Leto XXVI

Glasilo borcev narodnoosvobodilnega boja in rezervnih vojaških starešin Slovenije

4. maja 1988, prva šolska ura v OŠ dr. Bogomira Magajne v Divači:

Na današnji dan pred osmimi leti je umrl tovariš Tito. Res je, bil je velik mož in skupaj z ljudstvom je osvobodil Jugoslavijo, jo postavil na neko pot in jo po tej poti vodil. Rekel je, da bo tudi po njegovi smrti tako.

A KAJ JE DANES...?

Urban Svetina

Oddolžitev spominu

Četrtega maja pred osmimi leti je nehalo biti srce Josipu Brozu-Titu. Ob petnajsti uri in štiri minute smo ob zvoku sirene zadržali korak, utihnili so stroji v tovarnah, čas se je za hip ustavil. Tudi v Ljubljani, ob Titovem spomeniku pred Muzejem revolucije so se v nemem priklonu zbrali pripadniki vseh generacij.

J. Č.

Premagali bomo težke čase

Božidar Gorjan na slavnostni seji ob dnevu Osvobodilne fronte.

Med izročili OF slovenskega naroda lahko za današnjo uporabo štejemo predvsem pluralizem samoupravnih interesov, mnenj, ocen ter iskanja v gospodarskem in demokratičnem razvoju. Neprestano jih moramo razvijati. To je postala državotvorna lastnost pri Slovenicah, med narodnoosvobodilnim gibanjem uveljavljena v celoti. Ta značilnost, povezana z velikim občutkom za našo politično odgovornost, mora živeti tudi danes, pri obrambi veljavne ustavne ureditve odnosov med narodi in narodnostmi Jugoslavije ter njihovimi republikami in avtonomnimi pokrajinami, temelječe na izročilih OF in AVNOJ. Med NOB smo zelo samostojno in posebnim razmeram v Sloveniji prilagojeno vodili osvobodilni boj, obenem pa smo bili usodno odvisni od uspehov osvobodilnih in revolucionarnih sil v Jugoslaviji in širše v svetu. Zato tudi danes samostojnost, suverenost, državnost in ekonomska enakopravnost vsake republike niso ovira, ampak edino možne trdne podlage za sožitje z drugimi narodi, za samoupravno integracijo in za uspešnejše delovanje celotne jugoslovanske skupnosti narodov in narodnosti. Za nas so zato še posebej nesporejmljivi vsi pritiski centralizma in unitarizma, s katerim se podcenjuje ali hoče zmanjševati našo odgovornost za skupno življenje v Jugoslaviji. Prav tako pa za udeležence NOB ni sprejemljiva takšna zloraba demokracije pri nas v Sloveniji, ko si posamezniki jemljejo pravico govoriti v imenu književnosti ali umetnosti in predlagajo, da bi naš narod prenehal povezovati svoj razvoj z drugimi narodi in narodnostmi Jugoslavije na izročilih Osvobodilne fronte in AVNOJ, na socialističnem samoupravljanju, nacionalni enakopravnosti, na delegatskem sistemu in

vodilni družbeni vlogi Zveze komunistov Slovenije in Jugoslavije. Program in stališča, sprejeta na zadnji konferenci ZK Slovenije, pomenijo tudi po izkušnjah borcev, organiziranih v Sloveniji, nadaljevanje vloge Zveze komunistov kot slovenskega gibanja in dajejo edino možnost za mobilizacijo vseh naših ustvarjalnih sil, na temeljih OF in AVNOJ.

Janez Stanovnik ob prevzemu funkcije predsednika predsedstva SR Slovenije pred delegati v republiški skupščini:

»Prevzemam mesto predsednika Predsedstva SR Slovenije in se zavedam ogromne odgovornosti. To čas, ki ga živimo, še povečuje. V demokratičnem volilnem procesu so občani izkazovali zaskrbljenost, a tudi upanje in – zaupanje. Njihovo sporočilo je jasno: premagati krizo! Toda, kako?

Reševanje naših gospodarskih problemov vidim v treh dimenzijah:

- kratkoročno v politiki oživljanja gospodarske rasti
- srednjeročno v sistemskih reformah
- dolgoročno v strukturno-tehnološki transformaciji.

Naskok na vseh treh frontah se mora začeti takoj, rezultati vsake faze pa morajo pospeševati reševanje druge.

Naše gospodarstvo je zapadlo v globoko stagnacijo: produktivnost dela pada, pada tudi učinkovitost kapitala, dramatično se zmanjšuje akumulacija, izkoriščenost proizvodnih kapacitet je izredno nizka – in pada. Kaj je v takih pogojih bolj očitnega kot to, da je potrebno nemudoma storiti vse za oživljanje gospodarske rasti?

Z oživljanjem gospodarske rasti seveda ne zdravimo samih vzrokov gospodarske krize. Vzroki so ekonomsko-politične, sistemske in strukturne narave.

Naš osnovni sistemski problem vidim v protislovju med samoupravnim sistemom in načeli na eni strani in etatično-normativistično prakso na drugi. Ideja samoupravljanja je največji dosežek ustvarjalne misli jugoslovanskega marksizma. Toda v praksi samoupravljanje nikdar ni dobilo svoje celovite materialne baze. Samoupravljanje brez tržnega mehanizma mora slej ko prej zaiti v slepo ulico in kompromitirati samo idejo.

Trg je za gospodarstvo to, kar je demokracija za družbo.

Bistvo sistemske reforme mora biti zato odstranjevanje etatičnega normativizma, oziroma z drugimi besedami dominacije politike nad gospodarstvom. Gospodarstvo je treba razbremeniti. Naši proizvajalci nosijo v stroških proizvodnje dvakrat večje breme družbene režije kot njihovi zunanji konkurenti.

Moje temeljno prepričanje ostaja slej ko prej, da je zdravo gospodarstvo najboljše jamstvo naše varnosti navznoter in navzven. Naša ranljivost v tem pogledu je v neposredni zvezi s težavami in krizo v našem gospodarstvu. Zadovoljen in samozavesten delavski razred in zadovoljno ljudstvo sta najboljše jamstvo notranje in zunanje varnosti.

Pred nami so težki časi, ki bodo zahtevali žrtve in odrekanja. Prebrodili jih bomo in zmagali tako kot smo premagovali odločilne preizkušnje za našo narodno usodo v preteklosti s hrabrostjo in modrostjo, z medsebojnim zaupanjem – in trdim delom.

Lazar Mojsov na velikem zborovanju ob odkritju spominskega obeležja sremski fronti v Šidu:

Končno smo opredelili prioritete in dosegli soglasje o najpomembnejših vprašanih izhoda iz krize. Na teh osnovah smo se lotili velikih

sprememb v gospodarskem in družbenopolitičnem sistemu, trdno odločeni, da jih tudi izvedemo.

Ekonomskega programa, ki bo nadomestil intervencijske ukrepe, ima cilj, da bo z upoštevanjem tržnih zakonitosti in tržnega gospodarstva oživil gospodarske aktivnosti, odpravil inflacijo, okreplil rentabilnost našega gospodarstva in povečal izvoz. S tem bodo nastali pogoji za pozitivni preobrat v našem razvoju, ki bo nujno pomenil ne le stabiliziranje gospodarskih tokov, pač pa tudi prestrukturiranje gospodarstva. Seveda bodo te spremembe zahtevale velike napore in tudi nova odrekanja od nas vseh. Jasno pa je, da ne more biti resničnega napredka in rasti življenjskega standarda niti resničnega razvoja nobenega gospodarskega subjekta, pa tudi nobene republike ali pokrajine niti vse države, na osnovi slabe produktivnosti, tehnološke zaostalosti ali stalnega neupravičenega povečevanja cen z izkoriščanjem monopolističnih prednosti in zapiranjem v nacionalne ekonomije. S prelivom dohodka ali tečajnih razlik ima Jugoslavija vse pogoje za izhod iz krize in za skorajšnji gospodarski in družbeni razcvet. Imamo razvito in še ne povsem izkoriščeno materialno osnovo in velike človeške potenciale. Imamo demokratični sistem federativne ureditve, ki omogoča polno enakopravnost vseh narodov in narodnosti in upoštevanje pluralizma interesov delovnih ljudi in občanov, posameznih socialističnih republik in socialističnih avtonomnih pokrajin. Imamo socialistično samoupravljanje, ki lahko, osvobodeno administrativno-birokratskih spon, omogoči, da se polno izrazita ustvarjalnost vsakega posameznika, delovne organizacije, združenega dela in njihova vloga ne le v delitvi dohodka, ampak v upravljanju z vsemi družbenimi nalogami.

Lisca zvesta tradiciji

Ivica Račan: »Samoupravljanje je bilo zapostavljeno, brez prave vsebine in je obstajalo zgolj kot prazna oblika. Naš socializem je zapadel v krizo ...«

Prvomajsko slavlje, ki se ga je v ne ravno majhnem, naravnem amfiteatru na skoraj tisoč metrih nadmorske višine, ki jih premore zasavska Lisca, gora s proletarsko tradicijo, udeležilo nekaj tisoč ljudi iz vse Slovenije, je bil v marsičem dogodek, vreden pozornosti. Predvsem gre za kontinuiteto praznovanja delavskega praznika, ki sega s svojimi koreninami tjakaj v predvojno Jugoslavijo, ko so se na Lisco zgrinjali s svojimi revolucionarnimi idejami senovski »knapi« in seveda za petdesetletnico pomembnega dogodka, ki je to zasavsko goro za vedno vpisal v zgodovinski spomin naših ljudi: tukaj je bila seja politbiroja centralnega komiteja KPJ, ki so se je udeležili Josip Broz, Edvard Kardelj, Franc Leskošek, Miha Marinko, Josip Kraš, Drago Petrovič, Andrija Zaja, Milovan Djilas in Aleksander Ranković. Dogodek torej, ki je imel usodne posledice za jugoslovansko delavsko revolucionarno gibanje.

Množici, ki je vrvila po obronkih amfiteatra, števil-

nim kozjanskim borcem in aktivistom ter vsem, ki jih je pritegnilo izjemno lepo vreme (kolone obiskovalcev so se na Lisco »zgrinjale« tja do zgodnega popoldneva kot na nekakšno »proletarsko« božjo pot), je bilo pravzaprav ustrezno v vsem. Če ne izgubljam besed o številnih stojnicah s klasičnim jugoslovanskim slogom, je vendarle treba izreči vso pohvalo prirediteljem, ki so poskrbeli za spektakel v pravem smislu besede. Tega dne so namreč Lisco preletavala številna letala, za otroško veselje in potešitev radovednosti pa so poskrbeli helikopter JLA in milice ter padalci, nadvse neustrašni in vrtoglavi zmagarji z motorjem in njegovi tovariši brez tega pripomočka, ki so se spuščali v savsko dolino s strmega obronka v začudenje in veselje množice.

Za vidno in slišno ugodje (z nepogrešljivimi narodno zabavnimi godci) so poskrbeli številna društva, zbori in orkestri ter klubi. Že na samem začetku kulturnega programa so sevniški radioamaterji »ujeli« zvezo z radioklubom Lužnica YU 1 AHN

Babušnica, ki je vsem zborujočim zaželel vse najlepše, spominjajoč se pomembne obletnice in njene tehtnosti v jugoslovanski zgodovini. Posebno pozornost je vzbudil astronautični raketni klub VEGA iz Sevnice, ki je izstrelil pod sončno zasavsko nebo petkrat po deset raznobarnih raket, plesna skupina iz Krškega pa je v prireditvi z jazz-ritmичnim plesom vnesla prijetno svežino.

Tradicionalno srečanje kozjanskih borcev in aktivistov ter ljudi iz Zasavja in s Kozjanskega se je pravzaprav začelo že prejšnji dan, v soboto, s kresovanjem in številnimi spremljajočimi prireditvami. Nedeljsko dopoldne je na Lisco privabilo tudi najpomembnejše predstavnike slovenskega in jugoslovanskega družbenopolitičnega življenja. Tako so se prvomajske prireditve udeležili Marjan Rožič, Milan Kučan, France Popit, Miran Potrč, Bogo Gorjan, Tone Anderlič, Svetozar Višnjič, Franc Šetinc, Marjan Kotar, Marjan Mlinar, dr. Pavle Gregorič ter predvojni revolucionarji in znani družbenopolitični delavci Sergej Kraigher, Lidija Šentjura, Pepca Kardelj in Vida Tomšič.

Nemirno valovanje množice se je kajpak nekoliko umirilo, ko je na govorniški oder stopil slavnostni govornik, član predsedstva CK ZKJ, Ivica Račan.

Račan je v uvodu najprej spregovoril o pomenu sestanka izpred petdesetih let s Titom na čelu in opozoril, da zagotovo obstajajo vzporednice in izkušnje, ki bi jih veljalo presaditi v današnji čas, ko je vsa Zveza komunistov na eni največjih preizkušnji. Predvsem je poudaril takratno tesno povezanost KP z množicami, odločen boj proti frakcionizmu in dogmatizmu. Izročila sestanka na Lisci zagotovo ne kaže zanemarjati, saj je resnični vodja proletariata in ljudstva, revolucionar in marksist Tito partijo preusmeril k praktičnim, vsakdanjim bojem delovnih množic.

Račan se je v svojem govoru dotaknil vse bolj prisotne dileme okoli vprašanja prevlade razrednega nad nacionalnim ali nacionalnega nad razrednim, s čimer naj bi, po njegovem, prikrili pra-

Borčevski klepet pred Tončkovim domom.

ve probleme.

»V skladu s Titovim mišljenjem,« je dejal, »in delovanjem bi morali danes odločno in dosledno razvijati Socialistično federativno republiko Jugoslavijo kot državno, pa tudi kot človeško samoupravno skupnost.«

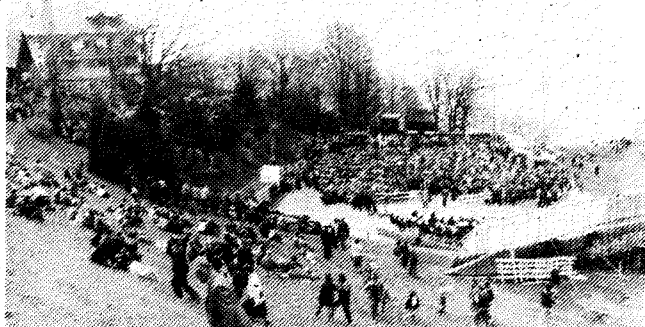
danje družbene krize.

»Danes je skorajda povsem jasno, da moramo s to reformo – s pomočjo tržnega gospodarjenja in s samostojnostjo gospodarskih subjektov krepiti ekonomska merila in učinkovitost. Samo tako bo tudi samoupravljanje

more biti vzpodbuda za razvoj, znanje in ustvarjalnost. Mi pa prav zdaj potrebujemo osvoboditev in praktično uveljavitev vseh ustvarjalnih zmogljivosti ljudi in družbe,« je dejal Ivica Račan v nadaljevanju svojega govora, ki ga je nekajkrat prekinito ploskanje večtisočglavega avditorija.

Jasno je, je še omenil slavnostni govornik, da je treba spoštovati tudi stališča drugih, upoštevati različna mnenja, iskati rešitve s pomočjo dialoga in kresanja mnenj, da je treba razvijati bolj humano politično kulturo in prenehati z nepremišljenimi izjavami, vsemi vrstami etiketiranja in stopiti v dialogsko areno z argumenti. Brez te, še kako pomembne spremljave, reforme ne bo lahko izpeljati niti zagotoviti pomoči in podpore delavcev in vsega naroda. Na dlani je tudi, da bo reforma zagotovo povzročila številne strese, zlasti socialne, brez dvoma pa bo odprla nove horizonte; vendar pa je treba jasno povedati, kaj hočemo in na kakšne posledice moramo biti pripravljeni. To zahtevajo ljudje in mimo tega ni moč iti. Prva, ki se mora na tem polju dokazati, je zagotovo Zveza komunistov, ki ne sme odlašati in oklevati, saj je od tega odvisno, koliko se bo znova okrepilo zaupanje vanjo, zlasti med delavci in mladimi, se pravi, ZK si bo morala svojo avantgardnost zaslužiti. Tako so se nedolgo tega opredelili tudi slovenski komunisti.

Milenko Strašek

Prijetna toplota je na Lisco zvalila na tisoče planincev, tabornikov, šolarjev, borcev in delovnih ljudi nasploh.

Nič v tej skupnosti naj ne bi bilo, kar bi bilo v nasprotju z dejanskimi interesi njenih narodov in narodnosti, še najmanj različni poizkusi političnih koalicij in pogodb ter uveljavljanja birokratsko-nacionalističnih zvez.

Račan je ocenil, da je današnji krizni položaj ugodna podlaga za različne spekulacije in stranpoti in da se je treba javno in z argumenti upreti takšnim težnjam, ki skušajo rušiti našo socialistično skupnost, najbolje pa bomo to storili s perspektivno gospodarsko in družbeno reformo, s katero naj napredne sile odgovore na izzive se-

dobilo svojo pravo vsebino,« je nadaljeval Ivica Račan in menil, da nas bodo v boljši jutri pripeljale zdrave ideje in dejanja oziroma dejansko potrjevanje osvobodilnih sil družbe, naroda in človeka, pri čemer je za Zvezo komunistov notranja demokratizacija življenjskega pomena. Nikakor ni mogoče mimo upoštevanja in spoštovanja razlik v jugoslovanski skupnosti narodov in narodnosti, brez tega ne bo mogoče premagati sedanje krize in razvijati socialističnega samoupravljanja.

»Lažna ali ideološko vsiljena enotnost za vsako ceno ne

poslovnim odločitvam – namesto vsakodnevnega sprejemanja predpisov, izigravanja sivih cen, saj smo na pragu 21. stoletja in vsaka improvizacija na tem področju pomeni le korak nazaj. Cene naj bi oblikoval trg in ne tako, kot je sedaj, ko jih oblikujejo ZIS, republiški izvršni svet, občine in še vsak po svoje. »Razbremenili bomo gospodarstvo« je samo parola, obremenitve so vedno večje.

Oblikovanju osebnih dohodkov, ki so vse bolj odvisni od zbrave, republike, občine kot o rezultatu dela. Leta smo se razdruževali, sedaj se združujemo, namesto da bi težili k solidarnosti, ki bi bila napredna in učinkovita. Ugotavljamo, da samoupravljanje slabi oziroma ga vse preveč omejujejo, vse preveč je zapleteno. Enako se dogaja tudi v delegatskem sistemu, kjer so nekatere odločitve v posmeh glede na sprejete usmeritve številnih resolucij. V govornih delegacijah se ne upoštevajo ali pa se sprejemajo odloki. Mi pa tako zgubljamo ljudi, ki so pripravljeni delati in niso za to, da bi bili glasovalni aparat.

V prvih pogajanjih z Mednarodnim skladom so za nas stabilizacijski programi izjavljali, da je nekaj izjemnega. Danes, ko ga nismo izpeljali, smo v bistveno težjem položaju. Kdo je za to kriv? Ali so res vsi komunisti v osnovnih organizacijah krivi? Osnovne organizacije kličejo na odgovornost člane, če ne plačujejo članarine, če so neaktivni. Kdo pokliče na odgovornost kreatorje neuspele politike, ki ni v skladu s sprejetim programom zveze komunistov? Neodgovornost in neizpolnjevanje dolžnosti sta družbeno naravna odklona, proti

katerima se moramo komunisti v vseh okoljih boriti; torej moramo upoštevati določila statuta in stališča iz programov, kongresov in sprejetih dokumentov.

V razpravah o težah je bilo pogosto postavljena ugotovitev, da imamo vse to zapisano v številnih programih, ki jih nismo uresničili. Zato je bil tudi odziv med osnovnimi organizacijami manjši. Avantgardnost pa moramo tudi presojati po doseženih rezultatih. Zavedati se moramo, da so največje nevarnosti zastoj, izgubljanje perspektive in oportunistična pomiritev z obstoječimi družbenimi razmerami. Komunisti moramo biti sposobni, se opredeliti, kaj in zakaj je treba spremeniti, določiti cilje in načine, ki vodijo do njih, pa tudi prepoznati ovire, da bo jasno, zakaj in proti čemu in komu se borimo.

Zato mora konferenca pomeniti prelomnico za naše delo, ker možnosti popravnega izpita ni. Predlagam: dopolnimo teze s programom, kako in kdaj jih bomo uresničili z vsemi nosilci programov. Izrecimo polno podporo CK ZKS, da sprejeta stališča uveljavi v jugoslovanskem prostoru.

Zaključil bi z mislijo tovariša Tita, ki je danes še bolj aktualna: Od komunistov ne pričakujemo samo prave besede, temveč poleg nje tudi pogumno, odločno akcijo, ki bo vsemu družbenemu in političnemu življenju dajala nove spodbude in pognala vse napredne družbene sile, da s krepitvijo samoupravnih odnosov spremenijo sedanje stanje, da uresničujejo težnjo in interese delavskega razreda in vseh delovnih ljudi.

Ivica Račan

Povedano na konferenci ZKS

Največja nevarnost je zastoj

Obljuba dela dolg...

V zapisu s konference ZKS smo obljubili, da bomo tudi v naslednjih številkah objavljali posamezne prispevke k razpravi, ki je bila vsebinsko izjemno bogata in živahna. Tokrat izpolnjujemo obljubo z objavo besed Ota Keliha.

Prihajam iz okolja, kjer je bila pred letom zaključena ena največjih investicij v Sloveniji, tj. Jeklarna II na Jesenicah, ki že daje rezultate. Ne samo, da se je spremenila tehnologija izdelave jekla, ampak se je tudi bistveno izboljšalo okolje.

Izguba je precejšnja, a ni samo rezultat dela, ampak tudi vodenja neustreznih gospodarske politike. Cene oblikuje ZIS. Na ravni Jugoslavije so na primer metalurški izdelki porasli le z indeksom 175, ostalih industrij 199. Pri tem pa moram opozoriti na notranje pomanjkljivosti, kot so organizacija dela, preveliko število zaposlenih, prevelika poraba energije. Za odpravo takega stanja so izdelani sanacijski programi. Tako se je začelo prestrukturiranje, vendar poteka počasi, saj je za to potrebno imeti ustrezne programe in sredstva. Trenutno imeti največji problem preveč delovne sile, po ocenah v občini približno tisoč delavcev, kar

je rezultat modernizacij in ukinjanja neperspektivnih programov. Zato gledamo na dogajanje v gospodarstvu zelo kritično in smo bili tudi med prvimi pobudniki za sklic komunistov, da se dogovorimo o uresničevanju sprejetih programov na kongresih ZKS in ZKJ.

Ugotavljamo, da mladi ne vstopajo v ZK, kot tudi, da je število članov ZK v velikem osipu, v veliki meri iz obzročij, da se v sedanjih krizi čutijo nemočni. Pri tem moram pojasniti, da večina delavcev živi samo od osebnih dohodkov, to se pravi na robu preživetja. Mladi praktično ne morejo reševati življenjskih ciljev. Če ne bomo pridobili zaupanja teh ljudi, delavcev, ne bomo izlekli proizvodni voz iz blata. Nedelo, slabo izkoriščanje delovnih naprav, odtujevanje družbene lastnine, spreminjanje predpisov, vedno nove cene, neurejeni odnosi med gospodarstvom in gospodarstvom, vedno večje obremenitve gospodarstva, vsakodnevne prekinitve dela, ne utemeljene razlike, ki niso rezultat dela, povzročajo med delavci bistveno večje nezadovoljstvo kot nekateri »škodljivi« članki in v njih izrečene žalitve. Ali niso naše lastne napake in pomanjkljivosti naš najnevarnejši sovražnik? Gospodarstvu moramo zagotoviti stabilne pogoje gospodarjenja, tako da se bo lahko posvetilo razvoju, izvozu, inovativnosti,

Bogdan Žolnir – osemdesetletnik

Koroška v njegovem srcu in delu

Na Slovenskem je le malo zgodovinarjev za obdobje NOB, muzealcev in sploh ljudi, ki se ukvarjajo s problematiko kulturne dediščine, ki ne bi poznali Bogdana Žolnirja iz Slovenj Gradca. Njegova plodna in bogata življenjska pot se je začela pred 80 leti, 13. aprila 1908 v Olimlju pri Podčetrtku. Tako kot njegov ded in oče, se je tudi on odločil za učiteljski poklic in leta 1927 končal učiteljske v Mariboru. Po nalogu šolskih oblasti stare Jugoslavije je služboval kot učitelj v več krajih na območju takratne Dravske banovine, nazadnje v Šmartnem pri Slovenj Gradcu. Tako že okrog 50 let deluje na območju Slovenj Gradca, z izjemo obdobja 1941–1945, ko je bil kot napreden, narodno zaveden učitelj z družino vred med prvimi iz Mislinjske doline zaprt in izgnan v Srbijo. Tam je doživel Užiško republiko, se vključil v narodnoosvobodilno gibanje in nazadnje tudi aktivno stopil v partizanske vrste.

Bogdan Žolnir se je takoj po vojni, ko se je vrnil v Slovenj Gradec, navdušil za zbiranje vsakovrstnega gradiva iz obdobja NOB. Obenem je začel tudi proučevati to obdobje. Pri zbiranju materiala so mu pomagali učenci in kmalu se ga je nabralo za poln šolski kabinet. Sčasoma pa je zbiranje doseglo takšno stopnjo, da so lahko v Slovenj Gradcu leta 1951 ustanovili Okrajni

muzej NOB; tovariš Žolnir pa je bil imenovan za njegovega prvega ravnatelja. To zadolžitev je nato opravljal do leta 1974, ko je odšel v pokoj. Vsa leta je delal v muzeju v skromnih materialnih pogojih, sam, brez sodelavcev. Kljub temu ni klonil, ampak se je z veliko zagnanostjo lotil zbiranja in proučevanja gradiva o NOB na območju Koroške. V obdobju, ko je delal v muzeju, je zbral in uredil več kot 20 tisoč metrov (!) spominskih zapisov in pisnih dokumentov, več kot 2000 fotografij in okrog 1000 muzealij. Mnoge izmed zbranih stvari so prava redkost in bi jih bili veseli mnogi muzeji.

Imel je zelo pomembno vlogo pri obnovi in zaščiti določenih pomembnih objektov iz časa NOB na Koroškem, pri postavljanju spomenikov in znamenj NOB in pri posredovanju revolucionarnih tradicij mladini ter občanom. Zelo navdušeno je znal govoriti o NOB in tako je mnoge mladince navdušil zanj. Pripravil je tudi nesheto razstav – stalnih in potujočih – na posamezne teme iz NOB.

Zelo pomembno je njegovo publicistično delo. Napisal je brošuro o narodnem heroju Franju Vrancu in knjigo Partizanski tisk ob Mislinji, Meži, Dravi. Sploh so partizanske tiskarnice in tisk njegova priljubljena tema, zato je za zbornik, ki ga ureja zgodovinska komisija pri CK ZKS, sestavil obsežno poglavje o partizanskem tisku na zamejskem Koroškem. Zadnjih 15 let pa se intenzivno ukvarja z raziskovanjem zgodovine NOB na ozemlju nekdanje dežele Koroške od začetkov vstaje do konca leta 1943. Knjiga, ki jo bosta izdala z Miletom Pavlinom, bo pomemben prispevek k poznavanju in pravilni razlagi zgodovine NOB na tem pomembnem, sestavnem delu slovenskega etničnega ozemlja. Njegovi članki in razprav o zgodovini NOB na območju Koroške krajine in zamejske Koroške pa se skoraj ne da prešteti. Na podlagi njegovega dolgotrajnega zbirateljskega in raziskovalnega dela je bil leta 1980 ustanovljen Koroški pokrajinski muzej revolucije. Za svoje delo je Bogdan Žolnir prejel Red zaslug za narod, občinsko nagrado občine Slovenj Gradec, zlati znak OF, Valvazorjevo nagrado, Bernekerjevo nagrado in naziv muzejski svetovalec. S svojim plodnim in vsestranskim delom tovariš Žolnir tudi po upokojitvi ni prenehal in je zaradi svoje zagnanosti še danes vreden vsega občudovanja. Ob njegovi 80-letnici mu želimo predvsem trdnega zdravja, da bi nas s svojo zagnanostjo še naprej spodbujal k še bolj ustvarjalnemu delu pri preučevanju naše polpretekle zgodovine.

Koroški partizani in sodelavci Koroškega pokrajinskega muzeja revolucije

Maribor – Kritično o razmerah v družbi

Uvodno poročilo predsednika Jožeta Berceta – Ela Ulriha – Atena o očitkih borcem – Razprava o JLA, mladini in drugih problemih

Na skupščini mestnega odbora ZZB NOV Maribor je predsednik mestnega odbora Jože Berce opozoril na

nekaj ocen, razmišljanj in predlogov z letošnjih letnih skupščin, na katerih so borci kritično spregovorili o zadevah, ki jih v sedanjem gospodarskem in političnem trenutku najbolj žulijo. Tako so zaskrbljeni zaradi slabšanja mednarodnih odnosov in odnosa republik do republike Slovenije. Ta je vedno neprijetnejši, k temu pa prispevajo tudi nekateri pisci iz Slovenije in drugih republik v nekaterih glasilih in revijah. Ozadje vsega tega pisanja je večstrankarski sistem.

Borce motijo žaljivi napadi na JLA, oz. oborožene sile, na koncept SLO in DS in zahteva po drugačni organiziranosti JLA. Borci namreč menijo, da je to odprt napad na naš obrambni sistem in zahtevajo odgovornost za vse tiste, ki se za to izrekajo in tiste, ki to podpirajo. Borci soglašajo z dobronamerno kritiko razmer v JLA, so za večjo odprtost JLA in za nenehno krepitev podružbljanja SLO in DS. Obsojajo tudi poskuse nekaterih sil, ki so za večpartijski sistem, za negiranje ZK in SZDL, za odcepitev Slovenije od skupnosti jugoslovanskih narodov, za spravo med borci NOB in domobranci in s tem tudi za negacijo NOB in njenih pridobitev, za formiranje slovenske narodne vojske itd. Zaskrbljeni so tudi za samoupravljanje in za nadaljnjo izgradnjo socializma, nad razraščanjem birokracije in etatizma, nad razmahom nesocialističnih in socializmu sovražnih sil, ki se vedno bolj napadno potegujejo za oblast.

V razpravi je Janez Jerman vprašal, kdaj bomo podpirali vse tiste, ki nas tlačijo v krizo. Dobro bi bilo, če bi se zgledovali po JLA, kjer nihče ne more biti več kot pet let na vodstvenem položaju. Pri nas pa nekateri funkcionarji sedijo vrsto let na stolkih in se ne znajo pravočasno umakniti. Lojzka Dolžar je menila, da se je treba že enkrat dogovoriti, kdo je v državi kriv za sedanje razmere. Iščemo sovražnike in govorimo o specialni vojni, ne znamo pa rešiti osnovnih gospodarskih in drugih problemov, ki so nas pripeljali v krizo. Prizadeta je zaradi skupnega sporočila predsedstva CK ZKJ in predsedstva SFRJ, ker oba foruma s svojimi ugotovitvami razdružujeta jugoslovanske narode. Janko Vidmar je opozoril na ekološko ogroženost Maribora in omenil zlasti načrtovano zidavo termoelektrarne – toplotne, katere zidava pa bi še poslabšala že tako slabe ekološke razmere ne samo v občini Maribor Pobrežje, temveč tudi v Mariboru. Predlagatelj tega objekta pa doslej še niso ponudili dovolj prepričljivih dokazov, da bi bila ta gradnja racionalna in da ne bi dodatno poslabšala ekologije. Nekateri borci so zelo kritično spregovorili o sedanjosti organiziranosti Maribora na šest občin in so poudarili, da v zadnjih osmih letih v Mariboru niso bili uresničeni referendumske cilji. Ljudem smo pred osmimi leti zagotavljali, da bo v novih občinah manj zaposlenih, kar se ni uresničilo. Razen tega smo jim obljubljali, da jim bomo delo uprave in upravnih organov približali, kar prav tako nismo storili.

V imenu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije je Ela Ulrih – Atena pozdravila udeležence mariborske skupščine borcev in posredovala pozdrave predsednika RO ZZB NOV Boga Gorjana, ki se skupščine ni mogel udeležiti. Poudarila je, da se ne strinja s tistimi kritikami, ki očitajo borcem, da so krivi za sedanje stanje in da so kot očetje zapustili mladim slabo zapuščino, velike dolge in slab ugled. Te kritike partizanska generacija kot celota ne more sprejeti, saj je bilo po osvoboditvi v Jugoslaviji ogromno storjeno na materialnem in duhovnem področju. Jugoslavija je zgradila v tem času številne nove industrijske objekte, razvila kmetijstvo, postavila nove šole (osnovne, srednje, univerze) in veliko napredovala na področju raziskovalne in inovativne dejavnosti. V času po vojni pa so bile storjene tudi velike napake, za katere pa so odgovorni posamezniki, ne pa partizanska generacija kot celota. Po njenih besedah je treba zaupati mladim in njihovim svežim idejam. Res je, da je zvezna vlada brez koncepta in programa za izhod iz krize. Kljub temu pa se po mnenju Ele Ulrih Atene preveč ukvarjamo z zvezno vlado in pozabljamo, da imamo tudi druge vlade na ravni občin, mest, republik. Tudi te vlade bi morale odgovoriti, ali delajo tako, kot je bilo dogovorjeno. Zvezna vlada tudi ni edini zvezni organ, saj imamo še predsedstvo CK ZKJ, predsedstvo SFRJ, zvezno konferenco SZDL, ki izvajajo tudi določene pritiske na zvezno vlado kot na končnega operativca. S skupščine so poslali pozdravno brzojavko CK ZKS, v kateri podpirajo sprejete sklepe na nedavni konferenci ZKS in zagotavljajo, da podpirajo usmeritve slovenskega političnega vodstva. Za predsednika Mestnega odbora ZZB NOV Maribor so ponovno izvolili Jožeta Berceta, za podpredsednika Slavka Kobala in za sekretarja Bojana Skerbinjeka.

M. Kos

Kočevje – Proti razdiralnim poizkusom

Delegati in vabljeni gostje programske skupščine občinske organizacije ZZB NOV so ocenili, da je ta organizacija ob sodelovanju vseh 11 krajevnih združenj uspešno in plodno razreševala probleme iz področja svojega dela. Pismeno poročilo, ki so ga delegati prejeli pred skupščino je bilo pripravljeno skrbno.

Krizno stanje v naši družbi torej zaskrbljuje tudi člane borčevske organizacije. Borce vznemirja in preseneča ostrina vse bolj odkritih napadov na avnojske sklepe in NOB. Iz poročila in razprave je bilo mogoče ugotoviti, da borci nimajo nasprotno odnosov do sodobnih gibanj mladih. So proti izkrivljanju resnice, želijo si, ravno tako kot mladi, splošen napredek. Odločno pa so proti razdiralnim poizkusom.

Navzlic starosti in boleznim številni, kar polovica, članov borčevske organizacije aktivno in uspešno delajo v društvih, raznih organizacijah in kot delegati.

Na območju občine je 76 spomenikov in obeležij. Pri obravnavanju problematike iz tega področja so se zavzeli, da je potrebno tem posvetiti več skrbi, zlasti njihovega vzdrževanju. Mogoče bi kazalo opraviti kategori-

zacijo teh in na podlagi zbranih podatkov sprejeti občinski predpis, ki bi določal obveznosti do vzdrževanja teh in istočasno zagotavljal denar za vzdrževanje.

Skupščina občine Kočevje je podelila domicil I. SNOUB Toneta Tomšiča, ustanovljena 16. julija 1942 v vasi Cesta, v tej občini, V. SNOUB Ivana Cankarja, ustanovljena 28. 9. 1942 na Lapninah, v tej občini, IX. SNOUB – Kočevski, ustanovljene septembra 1943 v Kočevju, Kočevskemu odredu, Zaščitni enoti vojno-političnega vodstva NOV in POS, I. brigadi VDV, skupnosti medvojnih aktivistov OF Barje-Kolpa in XV. udarni diviziji. Sodelovanje z domicilnimi enotami je uspešno. Vodstva domicilnih enot sledijo dogajanjem v občini. Delegati so kritično obravnavali vzdrževanje zgradbe Seškovega doma, v katerem je bilo v dneh od 1. do 3. oktobra 1943 zasedanje zbora odposlancev slovenskega ljudstva. Zavzeli so se, da se na vprašanje ureditve doma reši skupno z republiškimi organi, saj je bilo to zasedanje pomembno za celotno Slovenijo in ne samo za kočevsko občino.

V občini prejema priznavalnine 158 upravičencev. Iz občinskega proračuna v minulnem letu se je namenilo preko 72 milijonov din. Govorili so tudi o skrbi za zdravstveno varstvo udeležencev NOV in ostalih organizacijskih vprašanjih.

Viktor Dragoš

Črna na Koroškem – Slovenci nočemo biti molzna krava!

Ne smemo dovoliti, so med drugim dejali borci v razpravi na svoji letni konferenci v KO v Črni, da se naše slovenske pravice ukinejo. Zahtevamo enake pravice, kot jih imajo ostale republike in enake dajatve, ne pa, da bi bili mi molzna krava! Nočemo biti črna ovca v državi, vendar zahtevamo enakopravnost z ostalimi.

Od 230 živečih borcev obmejne krajevne borčevske organizacije se jih je letne konference udeležilo 100. Ob ugotavljanju zdravstvenega stanja članstva so navedli, da je bilo vseh 230 članov v lanskem letu zdravstveno pregledanih, da jih je odšlo iz celotne občine Ravne lani 81 na zdravljenje v zdravilišča in da prav pri tem zadnjem škriplje. Ugotovili so namreč, da člani ZB, ki ob koncu vojne še niso napolnili petnajstega leta, pa so bili s partizani ali po taboriščih in zaporih, nimajo vseh teh zdravstvenih pravic. Pri tem so nekateri imeli pripombe na račun ravnanja domače zdravnice, medtem ko je večina ugotavljala, da je prav njihova zdravnica edina v občini, ki brez besed odide na dom (na teren) k starejšim ljudem, četudi po več ur daleč in – peš, ob vsakem vremenu.

O stanovanjskih vprašanjih so menili, da so za borce v glavnem rešena in tako so izčrpali krog zastavljenih vprašanj. Na koncu so letno konferenco popestrili s tovariškim srečanjem v hotelu Planika, kjer se je nevezana, vendar živahna razprava nadaljevala.

I. Z.

Ljubljana – Odločni kot nekoč

Konec aprila je imel aktiv ZZB NOV pri TOZD za upravljanje in vzdrževanje prog Ljubljana svojo redno letno konferenco. Po izteku mandatne dobe so dosedanjemu izvršnemu odboru člani konference podaljšali mandat še za naslednji dve leti.

Predsednik aktiva se je v svojem poročilu kritično dotaknil stališč, ki sta ga zazvela na Skupščini Skupnosti JŽ konec lanskega leta v.d. vršilec zveznega komiteja za promet in zveze Andrej Pahor in zvezni izvršni svet, da zahtevi železničarjev za kompenzacijo zaradi nerealiziranih cen za železniško-transportne storitve ni mogoče ugoditi in da so za tako stanje železničarji sami krivi, ker da se ne obnašajo tako kot recimo cestni prevozniki.

O gospodarsko-finančnem stanju TOZD UVP ter sploh ZG Ljubljana je predsednik TOD inž. Žvan podal kratek pregled dejavnosti delovne organizacije v preteklem letu ter letošnje kritično stanje in možnost znižanja OD ter postopno redukcijo delovne sile.

Razprava po poročilu predsednika aktiva ter predsednika TOZD UVP je bila kratka in jedrnat. Člani so zahtevali:

- ustaviti vsako pomoč naše republike ostalim t. im. nerazvitim (Kosovo, BiH, Črna gora, Makedonija), ker se ta pomoč ne uporablja za namensko, medtem ko je naša republika že od prve petletke ržtev pomoči in je že do kraja izčrpana in ima sama nerazvite in osiromašene predele;
- zmanjšati administracijo in s tem režijo po vseh upravnih in gospodarskih podjetjih in ustanovah;
- krivce za gospodarske kriminalne in sabotaže v gospodarstvu strogo kaznovati;
- kazenski zakonik poostriti, delinkvente označiti v javnih občilih s polnim imenom in ne samo z začetnicami.

Ugotovili so, da na zbiorih delavcev ali konferencah v delovnih enotah ne upoštevajo kritike razpravljalcev in ne prenašajo na višje forume v pozitivno reševanje.

Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja oporekajo nepošteno valorizacijo pokojnin, tako da pri polnih pokojninah najnižjega in najvišjega razreda prihaja do razmerja 1:5 do 1:6. Če se bo tak način valorizacije pri tej inflaciji nadaljeval, bo prišlo do razmerja 1:10 ali še več. Kam vodi tak način?

Povprečna starost naših borcev je 72 let. Ti borci so nastanjeni vzdolž podjetja TOZD za UVP Ljubljana od Dobove do Jesenic. Med njimi je precej članov skoraj nepokretnih, tajnik, predsednik in član odbora pa so jih obiskali na njihovih domovih.

Novoizvoljeni odbor si je zadal nalogo še naprej skrbeti za naše oslabele člane v jeseni pa organizirati tovariško srečanje.

Stane Rychly

Ob 13. maju – dnevu varnosti Bolje kot v akcijskih filmih

Bil je navaden spomladanski dan. Na oddaljeni, strmi njivi je utrujeno pokašljeval star traktor in s plugom oral težko zemljo. Na robu njive je stal fantič in pomagal očetu, ko je na ozkem prostoru obračal traktor.

Pod njivo je stal kozolec in še dobrih dvesto metrov dalje stara, skoraj podrta hiša. Fantu se je zazdelo, da je videl na odprtini pod streho človeško postavo. Ni bil čist prepričan... Čez nekaj minut se mu je znova zazdelo in bolj pozorno je začel opazovati staro hišo.

Nobenega dvoma ni bilo več, nekdo je v hiši. Prav gotovo nima poštenih namenov, če se tako skriva. V hipu se je spomnil, da so v okoliške hiše že nekajkrat vdrli neznanci in odnesli hrano, različne tehnične predmete, denar in drugo. Svoj sum je povedal očetu in sklenila sta, da se bo fant odpeljal na postajo milice. Tako je tudi storil.

Sum je bil upravičen

Na postaji so takoj ukrepali. Eden izmed miličnikov je šel na ogled. Ko se je vrnil, je potrdil fantove sume in akcija je stekla. Miličniki so obkolili daljno okolico hiše in pripravili vse za zajetje neznanca ali neznancev. Ljudje v stari hiši so kmalu opazili, da se zunaj dogaja nekaj nenavadnega in ob pozivu, naj se predajo, so odgovorili s strelji. Odgovorni so ugotovili, da ima neznanec ali neznanci zelo dober položaj in sklenili so, da pokličejo na pomoč zaščitno enoto milice.

Po alarmu so se pripadniki

Prvi oklepnik je hitro odpeljal proti stari hiši. Na miličnikih, ki stojijo na posebni deski, pa se vidi njihova oprema. Uniforme z varovalnimi barvami, posebne čelade, zaščitni jopiči, ki jih varujejo pred izstrelki iz pehotnega orožja in zaščitne maske.

ce in hiši so se karseda približali trije miličniki z orožjem za izstreljevanje dimnih bomb.

Medtem sta v bližino hiše pripeljali dve oklepni vozili, nedaleč stran pa sta bila pripravljena tudi dva miličnika – konjenika in miličnik s službenim psom. Skupina miličnikov, ki naj bi napadla hišo s sprednje strani, je stopila na posebno desko, ki je

vodstvo akcije, je neznance še enkrat pozval, naj se predajo, odgovor pa je bil strel iz puške. Po radijskih zvezah je poveljnik preveril, če so vsi na svojih mestih in ali lahko začno s samim vdorom.

Oklepnik sta se začela vsak iz svoje smeri hitro približevati stari hiši, od koder se je slišalo streljanje. Prvi oklepnik se je ustavil tik pred desnim vogalom in miličniki so v kratkih skokih, drug za drugim, prišli do vhodnih vrat in poskušali vdreti skozi hišo. Toda bila so zabarikadirana, tako da jih miličniki niso mogli premakniti niti za centimeter. Skozi okna niso mogli, saj so imela kovinske rešetke.

Drugi oklepnik se je približal hiši z dvoriščne smeri. Ko se je ustavil, so miličniki hitro pretekli nekaj metrov od vozila do podrtega zidu, kupa drv in stebrov starega kozolca, ki so jim nudili varen zaklon.

Poveljnik je ukazal, naj miličnika izstrelita dimni bombi v hišo. Oba sta skrbno namerila, dva značilna votla poka in bombi sta žvižgajoče odleteli proti hiši in skozi odprtino padli vanjo.

Medtem so miličniki vdrli v hišo. Slišali so se že strelji in nato je vse utihnilo. Nenadoma je skozi odprtino pod streho skočil moški. Hitro je začel teči proti gosto porašeni potočni strugi. Na poveljnikovo znamenje je vodnik službenega psa spustil svojega varovanca. Ta ga je v nekaj sekundah dohitel in ga podr na tla. Vodnik je prihitel za njima in moškemu hitro nataknil lisice. Ko ga je preizkusil, če nima morda skritega orožja, je poklical vozilo in moškega so potisnili vanj.

Vse skupaj je trajalo deset minut

Nekaj trenutkov za tem sta dva miličnika, ki sta bila v vpadni skupini, pripeljala iz hiše še enega moškega. Preiskala sta ga, vklenila v lisice in tudi ponj je prišel avtomobil.

Pripadniki voda za posebne naloge so natančno preiskali vsak kotiček hiše, da se ne bi kje skrival še kdo. Našli so le nekaj reči, obleke in

hrane, ki so bile plen tatin-ske dvojice. Ko je bilo to opravljeno, je poveljnik ukazal, naj se enota vrne v svojo bazo, saj je bila akcija uspešno končana. Od trenutka, ko so prišli na prizorišče pripadniki voda za posebne naloge zaščitne enote milice in ko je na ozko dolino spet legel mir, je minilo dobrih deset minut.

Vse, kar smo opisali, je seveda samo vaja. Pravi so bili samo pripadniki zaščitne enote milice, ki so opravili eno svojih številnih vaj. Vsaka vaja, ki jo imajo, ima seveda neko svojo vsebino, ali bolj strokovno, ima svoje taktično predvidevanje. Že ta skromen opis akcije (vaje) priča o vrhunski usposobljenosti pripadnikov voda za posebne naloge in vseh drugih enot. Pripravljene so, da v vseh vremenskih in drugih pogojih opravijo nalogo, ki jim jo »zadal« kršilec naše varnosti. Kot poudarjajo vsi pripadniki enote, sta poleg izredne usposobljenosti prijateljstvo in tovarišstvo pogoj za uspeh. Tega pa jim ne manjka. O tem smo se lahko

S časom, so se dela in naloge enote povečale in razširile, tako da njeni pripadniki niso več mogli zadostiti vsem potrebam. Zato so jo leta 1978 znova preoblikovali v zaščitno enoto z dvema četama. Prva opravlja posebne naloge, druga pa skrbi za zavarovanje oseb in objektov. Danes ima zaščitna enota milice, ali ZEM, kot jo imenujejo s kratico, tri čete. Četi za posebne naloge in četi za zavarovanje oseb in objektov so dodali tretjo, ki pa je v bistvu postaja železniške milice. Njena naloga pa je nadzor prometa in potnikov na slovenskem železniškem križu.

Za drugo in tretjo četo je že njuno ime pove, kakšne naloge opravljata. Za prvo pa postane bolj jasno, ko se vidi njena sestava. V njej je mehanizirani vod, to je vod oklepnih vozil, nato je vod za prometno-operativne naloge, ki se ukvarja s posebnimi nalogami v cestnem prometu, kot je na primer preverjanje osne teže pri tovornjakih in podobno. Tretji vod pa je vod za posebne naloge, ali drugače povedano, vod za

sabljanje specialistov. Zanj se odločajo miličniki, ki bi želeli postati konjeniki, potapljači, prirotehniki, plezalci, ostrostrelci, lokostrelci, mojstri borilnih športov in drugo.

Prav gotovo morajo biti miličniki odlično telesno pripravljene, da vzdržijo vse napore. Zato med urjenjem namenljajo pridobivanju telesne pripravljenosti zelo veliko pozornosti. Kako dobro so telesno pripravljene, kažejo rezultati na številnih športnih tekmovanjih doma in v tujini, kjer najpogosteje segajo po prvih mestih.

Za opravljanje svojih nalog ima zaščitna enota milice vozila, ki omogočajo prevoz miličnikov in potrebne tehnike. Želijo si sicer tudi nekatera nova vozila, toda to je v sedanjem trenutku skoraj nemogoče.

Oprema in oborožitev sta raznoliki, kar pomeni, da ima takšne taktično-tehnične značilnosti, ki omogočajo opravljanje vseh nalog. V glavnem je vsa oprema narajena v domačih delovnih

Ko je oklepnik pripeljal do hiše, so bili miličniki takoj pripravljeni za akcijo.

prepričali tudi tisti dan, ki smo ga preživeli z njimi.

Zakaj in kako je sploh nastala?

Začetki zaščitne enote milice segajo v daljno leto 1955, ko so, v okviru takratnega tajništva za notranje zadeve v Ljubljani, ustanovili postajo za zavarovanje oseb in objektov; približno takrat je nastala tudi konjeniška enota milice. Postaja je delovala do leta 1973, ko je v Jugoslavijo vdrla ustaška teroristična skupina. Ta vdor je pokazal, da potrebujemo specialiste za uničenje takšnih skupin. Tako so razpustili postajo in ustanovili četo za posebne naloge. Sestavljala sta jo dva voda, in sicer vod za posebne naloge in vod za zavarovanje oseb in objektov ter oddelek za prometno-operativne naloge. Dve leti kasneje je ta oddelek prerastel v vod.

protiteroristično in protidiverzantsko delovanje. V njem je tudi konjeniški oddelek.

V zaščitni enoti milice se zelo prizadevajo v organizaciji in usposabljanju, tako da bi uspešno opravili svoje naloge. Strokovno usposabljanje pripadnikov enote zajema splošni del, ki ga obvladajo vsi miličniki, tako tisti, ki delajo na postajah milice s splošnim ali posebnim delovnim področjem. Tako usposobljeni lahko opravljajo naloge, ki jih določa zakon o organih za notranje zadeve in drugi zakonski predpisi. Pripadniki čete za posebne naloge pa morajo obvladati »program B«, s katerimi se usposabljujejo za opravljanje posebnih nalog, kot je iskanje pogrešanih oseb, preiskava ozemlja in objektov, prehod čez vodne ovire in podobno. Tretji del strokovnega usposabljanja je uspo-

organizacijah, le posamezni primerki orožja in pa zaščitni jopiči so uvoženi. Pri nas je namreč premajhno tržišče, da bi jih izdelovali.

Posebna pozornost je namenjena varnosti

Zaščitna enota milice nima stalnega prostora za praktično usposabljanje. Tega skoraj ne potrebujejo, saj je njihov prostor za vadbo vsa naša republika. Težijo za tem, da bi vadili v najbolj resničnih razmerah. Kako pazijo na varnost miličnikov, pa priča dejstvo, da še niso imeli hujših poškodb. Prakske in odrgnine pa samo pričajo, da fantje dobro delajo, da se v vajo zaženejo. To je dobro, kajti ob resničnem posredovanju bodo delali tako, kot je treba in kot so se vadili.

Jasno je, da morajo zelo dobro sodelovati z vsemi upravami za notranje zadeve in drugimi enotami milice. Večkrat pripravijo skupne vaje s teritorialno obrambo, tesne stike imajo z enotami vojaške policije. Članom zveze rezervnih vojaških starešin pa večkrat pokažejo, kako ukrepajo v posameznih položajih.

To je le nekaj vtisov o fantih iz zaščitne enote milice. O svojem delu raje molčijo. Veliko raje pokažejo tisto, kar znajo, kot pa pripovedujejo o sebi.

Bojan Kuntarič

Tudi drugi oklepnik je pripeljal vpadno skupino v neposredno bližino hiše. Za kritje so miličniki uporabili star zid, skladovalnico drv in stebre starega kozolca.

voda za posebne naloge vkrkali v terenska vozila in po polurni vožnji so bili v bližini stare hiše. Poveljnik je z drugimi odgovornimi preučil položaj in ugotovil, da bo potrebno vdreti v objekt in tam razorožiti in aretirati neznanca (oziroma neznance). Razporedil je ostrostrel-

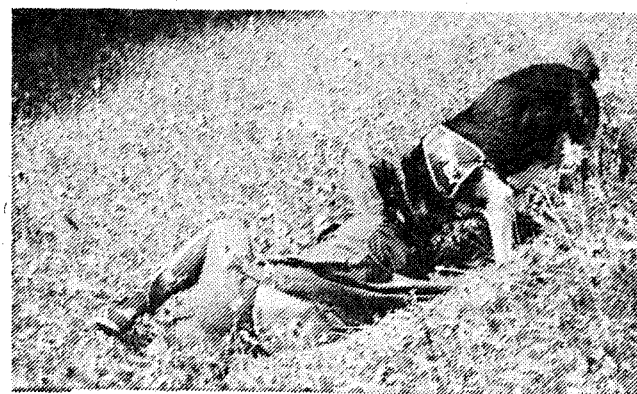
pritrjena na zadnjem delu oklepника. Druga skupina, ki naj bi napadla hišo z dvoriščne smeri, pa se je vkrcala v oklepnik. Oklepnik sta odpeljala na svoja izhodišča položaja.

Akcija se začne

Poveljnik, ki je prevzel

Miličnika sta drugega roparja pripeljala iz hiše in ga preiskala, če nima morebiti skritega orožja.

Prvega roparja, ki je skušal pobegniti, je obvladal službeni pes.

Petdeset skupnih let Marije in Mihaela Andrejca

Življenje, polno preizkušenj

Zlato obletnico skupnega življenja bosta Mihael in Marija Andrejca praznovala v krogu svojih sinov, snah, hčera, zetov, vnukov, pravnukov, drugih sorodnikov in prijateljev v najlepšem mesecu leta. Prav gotovo se bo spominjalo nanju tudi na tisoče prijateljev planincev, od leta 1974 prihajajo k njim. Njihova domačija ni bila po naključju izbrana za eno izmed točk Šaleške planinske poti. Prijetna kmečka hiša in vsa gospodarska poslopja ležijo v sedlu, od koder se pride po zelo lepi gozdni poti v dobri uri z Graške gore – gore jurišev. Težko greš mimo, ne da bi poklepetal z Mihaelom in njegovo ženo Marijo. Pogovor teže zlahka, saj je iz teh izkušenih ljudi žarijo toplina, mir in moč.

Starost sicer enačimo z modrostjo, neizmerno ljubeznijo, do vsega, optimizem in hotenje po večjem napredku. Taka sta tudi Arnežnikov ata in njegova žena Marija. Petdeset let že živita skupaj življenje, ki je bilo polno veselja, odrekanj in trpljenja, uspehov, žalosti, hrepenenja po lepšem in naprednejšem, polno ljubezni in skrbi, ki je bilo prepleteno s trdim in poštenim delom, žrtvami in zadovoljstvom ob uspehih. Vse to ju je povezovalo, da nista le mož in žena, ampak tudi tovariša in prijatelja.

Na domačiji, ki meri s travniki vred deset hektarjev, zdaj že gospodari eden izmed sinov s pridno snaho in vnuki. Ker je zaposlen v gorjenju, mora doma, ko se vrne z dela, še krepko poprijeti. Kolikor moreta, pomagata tudi naša jubila. Brez sodobne mehanizacije ne gre. V velikem gospodarskem posloju sta traktorja z vsemi priključki, pa cirkularka in drugi stroji. Sezidali so moderne hleve za vzrejo prašičev, posodablajo pa tudi hlev za govejo živino.

Prijazna gospodinja Marija si vzame čas za vsakogar, ki pride k hiši. Ne bi ji prisodili let, dobro jih skriva, prav tako njen mož Mihael. Zelo hitro opaziš, da je Marija ljubiteljica rož. V prostoru že za diši po kavi, na mizi je ponujeno ribezovo vino. Pridelek Mihov in Marijin, pa razne domače dobrote. Njuno izredno gostoljubnost poznajo tudi številni planinci ali slučajno obiskovalci. Shranjenih imata celo vrsto razglednic in pisem, zahval tudi iz tujine. Vpisna knjiga kaže, da je njuno domačijo obiskalo že več kot 3200 planincev. Verjetno takrat, leta 1974, ko je bila Šaleška planinska pot odprta, niti planinci iz Titovega Velenja, še manj pa Arnežnikov ata in mama niso pomislili, da bo pot vzbudila med popotniki tako zanimanje. Toda pri Arnežnikovih, čeprav imajo vedno dela čez glavo so veseli prav vsakega obiskovalca.

Zelo rada se pogovarjata. Ko ju vprašamo, kako bosta slavila, za trenutek utihneta, kot bi jima spomin poletel 50 let nazaj, na dan 22. februar 1938, ko sta se »vzela«. Oči se zaiskrijo, lica se raztegnejo v vesel nasmeh. Takrat je bil za njiju srečen dan. Toda zdaj, po 50 letih skupnega življenja, pri Mihaelovih 88 letih in Marijinih 76, težko najdemo gubo na njihnih obrazih. Delo ju zdravi, pa seveda zrak, mir, razumevanje med njima in družinski-mi člani, kmečka hrana in pogovori z znanci in prijatelji ali včasih kakšen izlet. »Zmernost v vsem ter redno uživanje medenega sirupa z dodatkom smrekovih vršičkov« pravi ata. Rada ima-

ta naravo, saj sta zrasla s temi travniki na bregih in položnih njivami. Z žulji in znojem ju je zemlja priklenila nase. Pognala sta korenine vanjo s svojimi sinovi, hčera-mi, vnuki in že pravnuki. Rodilo se jima je deset otrok, toda pred enajstimi leti se je eden izmed sinov ponesrečil, zapustil je ženo in hčerko; obe radi obiščeta stare starše.

Tudi ostali so poročeni. Skupno imata 17 vnukov in dva pravnuka. Otroci radi obiskujejo rodni dom in velikokrat se pri Arnežnikovih zbere velika družina. Ponosni so lahko otroci, ki imajo take starše...

Naključno srečanje

Beseda nanese na hišo, v kateri je bil rojen Mihael. Nekoliko drugačna je bila, z velbom v kuhinji. »Sole sem obiskoval v Podgorju pri Slovenj Gradcu,« pravi. »Po končani šoli sem pomagal na kmetiji, ko sem bil star 15 let, je moral oče v vojsko, zato sem kot najstarejši

pokonci«. Takrat se je moja pisala še Marija Golob. Doma je bila iz Golavabuke, iz Šmartnega pri Slovenj Gradcu. Po domače se je reklo na Hartmanovi kmetiji. Tam sem se oglasil in prosil Marijo za roko. Vse odlej si deliva dobro in hudo...«

Ona spoštljivo in ljubeznivo pogleda moža. Oba sta še trdni kmečki korenini. Lahko sta ponosna na prehojeno življenjsko pot. Ko sta se leta 1938 poročila, je moral tudi po dvakrat na leto na orožne vaje. Ker sta imela tedaj devet otrok, je bil oproščen davka. Misli se spet vrnejo v preteklost, ko je bil v Mežici vojak stare jugoslovanske vojske. Dobili so sporočilo o prodiranju Nemcev.

V ujetništvu in doma

»Oficir je ukazal v bunkerje in rekel, da ne smemo Nemcev pustiti čez. Tedaj sem imel puškomitraljez. Streljal sem, dokler mi ni zmanjkalo streliva. Padali so naši in Nemci. Potem sem bil ujet. Odpeljali so nas v šolo, kjer so bili še nekateri drugi naši. Nato so nas zaprli v cerkev v Pliberku. Hrana je bila slaba in malo je je bilo. Odpeljali so nas s transportom. Dobil sem verižico s številko. Torej, postali smo številke. Morali smo na avtocesto, ki so jo gradili od Berlina do Moskve. Opravljali smo zelo težka dela. Nas so zamenjali ruski vojaki-ujetniki. Žena je napisala prošnjo in so me 12. marca 1942

Na pogorišču prejšnjega je bilo treba postaviti nov dom.

ga polja in do Madžarske.

S to vsebino sem seznanil sosedo in listek skril v razpoko pri vratih. Nemci so iz svojih postojank poslali med naše ljudi svarilna pisma z grožnjo, da bo požgan, ustreljen, skratka uničen vsakdo, ki ne bo prijavil prihoda partizanov,« pripoveduje Mihael.

Ljudje so trpeli, toda niso izgubili vere v svobodo in zmago partizanov. In tudi lističi z vsebino, ki so jih trosili aktivisti OF ali pa kurirji, so pripomogli, da so se pesti koroških kmetov še bolj stiskale v upor.

Tudi on se je moral javljati izmenično v Šoštanju in Slovenj Gradcu. Ker tega ni storil, so ga Nemci zaprli s še drugimi zavednimi Slovenci. Tri tedne so jih imeli zaprte v bunkerju v Slovenj Gradcu in nato v Mariboru. »Na zaslisanju sem dobival klofute. Spraševali so me o kurirju, ki sem mu dal puško in so ga ujeli. Da, dal sem mu jo, pa hrano tudi partizanom, sodeloval sem z njimi in jim pogosto nudil zavetje. V meni je rasel srd in ponos. Mislim sem na dom, ki so ga tri tedne potem, ko so me odgnali, opustošili, ženo in otroke pa odpeljali v nemško taborišče. Stisnil sem pest in mislil na svobodo, na zoreče njive, pokošene travnike, na zmago.

S kurirjem, ki sem mu dal puško, so me soočili, a kljub vsemu niso izvedeli ničesar. Zaslisevanja so se vrstila, toda z najmanjšo kretnjo nisva pokazala, da se poznavata. Hoteli so, da jim povem, kje ima doma skrito orožje, pa so izvedeli za leseno puško, ki je nekoč ostala od veselice. Ker so mi rekli, da bom ob štirih ustreljen, se mi je dobro zdelo, da sem jih potegnil z leseno puško...

Ponosen sem bil sam nase, da sem zbral toliko volje in poguma, da sem jih uspel prepričati, da nimam orožja. Žena z otroci pa je med tem občutila nemško kulturo

v več taboriščih. Ko so jo izpustili, je živela na svojem domu, ker so nam leta 1944 požgali prav vse.

Novo življenje

12. avgusta 1945 leta sem se vrnil iz taborišča Buchenwald. Še prej sem moral preizkusiti tudi mariborske zapore. Nekdanjega doma ni bilo več. Vesel sem se srečal z ženo in otroci in svobodo sem doživiljal s čudno srečo. Nato sem dobil pomoč za obnovo požgane domačije. Iz stiske mi je pomagala zadru-ga. Sedaj lepo živimo. »Poročni prstan, ki so mu ga sneli v taborišču, je po 23 letih dobil iz Pariza.

V sobi, kjer sedimo, je nekaj priznanj od ZZB, Planinskega društva iz Titovega Velenja in pionirjev, ki so opravili Šaleško planinsko transverzalo. Oba z ženo sta prejela tudi medaljo zaslug za narod.

Tudi Marija je imela težko mladost. »Mati mi je umrla,« pravi, »ko sem bila stara komaj 12 let. Bilo nas je šest otrok. Dobili smo drugo ma-

mo, ki je bila dobra z nami in smo jo imeli radi. Dobili smo še tri polbrate. Toda, ko sem spoznala Mihaela Andrejca, mojega sedanjega moža, sem se poročila. Bila sva poročena komaj tri leta, ko se je začela vojna. Leto dni sem bila sama, kajti mož je bil vojni ujetnik. Po enem letu se je vrnil. Povezala sva se s partizani in bila s tremi otroki aretirana in 7. marca 1943 odpeljana v celjski Pisker. Od tam so nas s transportom odpeljali v Regensburg, kjer smo ostali tri mesece. Premestili so nas še v Celovec. Po dolgih devetih mesecih smo se vrnili k mojim staršem.

Danes Arnežnikova dva gotovo lahko s ponosom gledata na prehojeno življenjsko pot. S pridnostjo, poštenostjo, delom in trdo voljo sta si pridobila mnoge prijatelje. Pri njiju se lahko naučimo humanosti. Tudi mi začutimo spoštovanje do moža in žene, ki sta se znala s svojo družino vred boriti za svobodno zemljo.

Julijana Hočevar

Marija in Mihael Andrejca

moral z materjo skrbeti za družino.

Poprijeti sem moral za vsako delo. Takrat ni bilo strojev. Z 18 leti sem moral tudi jaz obleči vojaško suknjo. Moram reči, da me je zelo zanimalo orožje in kako je na fronti. Čez dva meseca sem bil poslan na bojišče v Italijo. K sreči sem se čez 9 mesecev po končani vojni vrnil domov. Toda leta 1921 sem bil potrjen za vojaka Jugoslavije, ki je nastala po prvi svetovni vojni. Služil sem eno leto. Ko sem prišel domov, sem ugotovil, da se bo treba zaposliti. Zaposlil sem se kot tesar pri trgovcu Cesarju, kjer sem delal do leta 1937. Do leta 1938 je oče gospodaril sam, potem pa je kmetijo izročil meni. Bil sem v veliki stiski, kajti kmetija je bila zelo zadolžena... »Na vprašanje, kdaj se je poročil oziroma spoznal svojo ženo, se nasmehne, pogleda proti ženi Mariji in pove: »Sosed gostilničar, moj dober prijatelj, se je poročil z njeno sestro, ki je izredno dobro kuhala. Priporočil mi je Marijo in še dodal: ta ti bo dobra gospodinja in kmetijo držala

pustili domov. Doma sem bil enajst mesecev. Medtem pa so se pogosto oglašali partizani. Ko so se na drevesnih debelih pojavili kljukasti križi, nisem vedel, da jih riše naš pastir. Enkrat sem ga zalotil in sva se pošteno zmenila in sem ga takoj odslovil. Na nemški postaji je rekel, da je pri meni stradal in da za partizane pri nas ne manjka ničesar. Tisti čas si moral biti zelo previden v izražanju. Nekoč sem našel na pragu list z napisom: »Pomagaj tudi ti, da bo naša Jugoslavija močna organizirana in da bo segala tja do Gosposvetske-

V MLRS razstava o narodni zaščiti 1941–1945

V Muzeju ljudske revolucije Slovenije je te dni (27. 4.–19. 5.) razstava o ljudski zaščiti na Slovenskem, ki je bila prvič postavljena 13. maja 1986, leta v Tacnu, ob 45-letnici Narodne zaščite. Gostovala je v večjih krajih Slovenije (Novo mesto, Postojna, Celje, Nova Gorica...) in si jo je doslej ogledalo že več kot 20.000 ljudi.

Razstava prikazuje nastanek in delovanje narodne zaščite od poletja 1941 do osvoboditve leta 1945. Njen namen je informirati in afirmirati mlado generacijo, da bo spoznala tudi to obliko boja proti okupatorju ter domačim izdajalcem in prepoznala revolucionarne smernice, vključene v današnjo organizirano zaščito, SLO in družbeno samozaščito.

B. Ž. J.

Pohod na Blegoš

Planinska društva Gorenja vas, Sovodenj in Žiri so v nedeljo, 8. maja že dvanajstič pripravila spominsko-rekreativni pohod na Blegoš, težo planinske gostoljubnosti pa je že v soboto nosila posadka planinske koč Škofje-loškega odreda pod vodstvom Bena Nastrana. V počastitev dneva zmage smo se zbrali borci II. grupe odredov, ki so se udeležili poimenovanja nekdanje vojaške ceste iz Škofje Loke na Blegoš po tej partizanski enoti. Znano je namreč, da je II. grupo odredov vodila bojna pot na Štajersko takorekoč po tej cesti, o čemer prča spominska plošča na Črnem kalu. V soboto pa je bila pri koči tudi takime-novana kadrovska predhodnica spominskih pohodov na Blegoš in to 300 osnovnošolcev iz Tolmina, Cerkna, Jesenice, Kranja in seveda iz škofješke občine. Pohoda v nedeljo pa se je udeležilo več kot 2000 ljubiteljev planinskega pohodništva, med njimi tudi Viktor Zakej, Viktor Avbelj-Rudi, Miha Potočnik in Tone Bole.

Staš.

Poskus sodobnejšega pristopa

Zgodovinarji Mestnega muzeja Ljubljane pripravljajo v Kulturno-informacijskem centru Križanke ob dnevu mladosti razstavo o delovanju ljubljanske centralne tehnike KPS v času od leta 1941 do poletja 1943. Avtorji razstave: Taja Čepič, Janez Kos, Egon Ravber, Irena Žmuc in arhitektka Ula Vehovar-Kenda obetajo poskus sodobnejšega prikaza delovanja partijske tehnike v ljubljanskih težkih vojnih razmerah, razvili bodo vrsto muzejskih eksponatov in manj teksta.

Upati je, da bo predstavitev pritegnila tudi mlajše občinstvo.

B. Ž. J.

Stavke in reforme na Poljskem Ogroženo odpravljanje krize?

Poljski radio je ob začetku tedna sporočil, da so se pogajanja s stavkajočimi delavci v zasedeni ladjedelnici »Lenin« v Gdansk u navkljub posredovanju katoliške cerkve končala brezuspešno. Direktor podjetja je med drugim dejal, da usodo ladjedelnice prepušča osrednjim poljskim organom. To med drugim pomeni, da bo morala v stečaj, saj ne more pričakovati dodelitve novih posojil in dotacij. Tako se je, vsaj zazdaj, končala večdnevna stavka v največji poljski ladjedelnici, kjer so delavci v dneh pred prvim majem začeli stavkati, s podporo Solidarnosti, z delavci iz železarne v Krakovu, ki so zahtevali 50-odstotno povečanje osebnih prejemkov.

Stavkovni val, ki je pred praznovanjem mednarodnega delavskega praznika zajel Poljsko, je tako prvič od leta 1981, ko so oblasti med drugim prepovedale sindikat Solidarnost, ponovno globoko zarezal v bistvo poljskega družbenega in gospodarskega tkiva. Z vsemi znanimi in neznanimi posledicami je tako opozoril na resnost in globino krize, v kateri se je znašla država. In to navkljub vladnim priseganjem na aktivnosti za odpravo krize, kjer naj bi pospeševali gospodarske in družbene reforme, brzdali inflacijo, oživljali gospodarstvo in dvigovali življenjsko raven prebivalstva. Nekaj teh prvin je general Jaruzelski znova poudaril med svojim prvomajskim govorom, priložnost pa je izkoristil za svarilo voditeljem prepovedane Solidarnosti. Nemara pa tudi spodbudil lastne konservativne kroge, da pri izvajanju reform, navkljub temu, da se je na primer že lanski referendum izkazal kot neuspešen, ne bo popuščanja.

Nekaj občutkov, ki najverjetneje prežemajo velik del poljskega prebivalstva, sta ob najnovejših dogodkih v pogovorih za tuji tisk izrazila tudi dva izmed vodilnih intelektualcev, sicer člana

prepovedane Solidarnosti, Adam Michnik in Bronislaw Geremek.

Slednji je med drugim dejal, da se delavstvo ni več pripravljeno žrtvovati za vladno, ki se v njihovih očeh kaže kot nelegitimna in ki celo zavrača pogajanja z njihovimi izvoljenimi voditelji. Delavci zahtevajo zvišanje plač, ker se s sedanjimi pač ne da več živeti. Gospodarstvo stagnira, pomembne politične odločitve pa še vedno sprejema vojaški komite. Geremek, ki je med drugim tudi svetovalec Lecha Walesa, je še med drugim pribil, da ni smisel v iskanju delitve oblasti, temveč omejiti monopolne vzvode oblasti. Tako Geremek kot Michnik izražata med drugim vso podporo reformni politiki Mihaela Gorbacova v Sovjetski zvezi. Dodala pa sta, da si je kompromis na Poljskem sicer težko predstavljati, da pa bi se utegnile posledice nekompromisne rešitve pokazati tudi zunaj poljskih meja. Najverjetneje bi povzročile pravcato socialno eksplozijo, ki bi blago rečeno, v zadrego spravila večji del reformnih prizadevanj v državah realnega socializma. Prav zato so sedanji dogodki na Poljskem toliko bolj v ospredju pozornosti tamkajšnje in mednarodne javnosti.

Breme dolgov

Medtem ko so si poljske oblasti od leta 1981 tako ali drugače prizadevale izboljšati razmere v gospodarstvu, so si po drugi strani vztrajno prizadevale na stranski tir speljati tiste politične ambicije, ki bi pomenile vrnitev Solidarnosti. 40 milijard dolarjev dolga predstavlja dodatno breme, ki pritiska k tlom poskuse modernizacije industrije in izvozna prizadevanja. Zgledujoč se po reformnih vzorcih vzhodne sosedse so se v Varšavi odločili za obnovljene poskuse decentralizacije upravljanja, za tržne zakonitosti v visoko monopoliziranem gospodarstvu. Eden izmed (politično zelo tveganih) sprejetih korakov je bil dvig cen, njegovi učinki pa so se začeli kazati v začetku februarja. Tokratno vrtoglavo zvišanje cen je povzročilo, da je življenjska raven v prvem četrtletju letos padla za okrog 45 odstotkov, sorazmerno s takšnim stanjem pa je začel tleti stavkovni val, za katerega pa še ni gotovo, da se je tudi končal.

Dogodki minulih tednov so tako znova, čeprav vojska in policija še nista posegli vmes s takšno srditostjo kot npr. maja leta 1983, drastično soočili oblast na eni in stavkajoče na drugi strani. V osrčju pa so dileme, ki zadevajo bistvo gospodarskih reform, procese decentralizacije in demokratizacije v malodane vseh socialističnih državah.

Poprvomajski dogodki na Poljskem pa znova opozarjajo še na to, da izhoda iz krize, ki se je od leta 1981 poglobila, ne more zagotoviti ali najti ozek državno-partijski in

Lech Walesa v ladjedelnici v Gdansk u

vojaški vrh, ki se sicer sklicuje na domnevna pooblastila množic.

Kakšne so razsežnosti?

Vladni predstavnik Urban je na tiskovni konferenci sicer dejal, da stavkovni val ne ogroža socializma, da pa utegne ogroziti reforme. Lech Walesa pa je med drugim dejal, da lahko val konservativizma sicer odpihne Gorbacova, pa tudi njega samega, toda to bi le zavrlo revolt. Če poljsko vodstvo že noče sestopiti s političnega Olimpa in če vztraja s posredovanjem s silo bi, če ne drugega, pač moralo pristati vsaj na delitev oblasti oziroma na idejni pluralizem. Ta krize najverjetneje ne bi odpravil, bi jo pa utegnil v veliki meri vsaj ublažiti.

Miha Lamprecht

Ta teden na tujem

Pariz: Francoski premier Jacques Chirac naj bi v začetku tedna predlagal odstop svoje vlade, potem ko je François Mitterrand osvojil svoj drugi predsedniški mandat. Se pred koncem tedna naj bi francoski predsednik imenoval novega premierja, čeprav še ni jasno, kdo naj bi po novem vodil vlado.

Bejrut: V libanonski prestolnici so znova izbruhnili ostri boji med sprtimi muslimanskimi milicami in sicer za nadzor južnih predmestij. V dosedanjih spopadih naj bi menda padlo okrog 120 žrtev, ranjenih pa naj bi bilo okrog 400.

Tel Aviv: Izraelski predsednik Herzog je pozval Izraelce, naj ohranijo demokratični značaj svoje družbe in naj se bojujejo proti rasizmu in mržnji med Judi in Arabci. To je dejal ob prisegi na začetku svojega drugega predsedniškega mandata.

Washington: Na zahtevo predsednika Reagana bo ameriški zunanji minister Shultz 3. junija znova odpotoval na Bližnji vzhod. Še enkrat bo poskusil oživiti mirovni proces na tem območju, tja pa naj bi odpotoval po sovjetsko-ameriškem vrhu, ki se bo začel 29. maja v Moskvi.

Madrid: Na zasedanju sveta Socialistične internacionale razpravljajo o odnosih med Vzhodom in Zahodom, položaju na bližnjem vzhodu, v Srednji Ameriki pa tudi o človekovih pravicah in sredozemskih vprašanjih.

Bukarešta: V romunsko glavno mesto naj bi te dni prispel predsednik prezidija vrhovnega svojeta Sovjetske zveze Andrej Gromiko. Sprejel naj bi ga romunski predsednik Ceausescu.

Radijski program za delavce na tujem

Skrb za Jugoslovane, ki delajo v različnih državah v tujini, se kaže na raznih ravneh in v različnih strokovnih, kulturnih in družbenopolitičnih ustanovah. JRT se tej skrbi pridružuje. Kaj bi ne, saj vemo, kaj pomeni neposredno vzpostavljane stikov z našimi na tujem.

Gre za radijske in televizijske oddaje. Predvsem radijske dosega Jugoslovane iz njihove domovine, vendar je v svetu vrsta radijskih postaj z etničnimi programi, ki oddajajo v najrazličnejših jezikih. Pri televiziji je nerodno pač to, da ne dosega gledalcev, ki so od TV središč oddaljeni, zato je toliko pomembnejše, da domače hiše oskrbujejo tuje s programi na kasetah.

Povejmo nekaj ravno o tovrstnih radijskih prizadevanjih. Zaradi boljšega dela in usklajevanja programov, namenjenih našim na tujem, se v Jugoslaviji redno sestajajo uredniki jugoslovanskih ter evropskih postaj, ki oddajajo programe za pripadnike naših narodov in narodnosti. Letošnje posvetovanje te vrste bo v Novem Sadu od 6. do 10. junija, kar pomeni, da bo posvet za en dan daljši kot v preteklih letih. To je morda obrobni podatek, vendar so bili udeleženci doslej vedno v časovni stiski, ko so obravnavali zahtevno problematiko in predvsem razčlenjevali praktične vidike sodelovanja. Delo za Jugoslovane na tujem pa ni preprosto, ker morajo postajati pač upoštevati raznolikost jezikov, kar nam že doma povzroča vrsto težav. Doma smo sicer te stvari nekoliko

uredili, menim pa da še daleč ne tako, kot bi bilo treba. Slovenci imamo v oddajanju v tujino s svojih, torej radijskih postaj, ki delujejo na področju SR Slovenije, vso možnost oblikovati programe in njihov obseg za izseljence in druge na tujem tako, kot pač mislimo, da je najbolj prav.

Drugače pa je, kadar oddajamo na skupnih radijskih valovih, bodisi da gre za skupne oddaje ali pa take, ki jih sicer pripravimo v Ljubljani, oddajamo pa na primer iz Beograda. V obeh primerih smo zastopani po republiškem ključu, torej oddajamo iz Slovenije in o Sloveniji in Slovencih nekako v deležu ene osmine. To pomeni, da imajo srbohrvaško govorci poslušalci veliko več programa v svojem jeziku. Prav bi pač bilo, da bi bil, če gre za skupno oddajanje, delež enega jezika enak deležem drugih jezikov. In kako naj te stvari urejajo v tujini, če imamo že sami težave? Prav gotovo bo v tem tekla beseda tudi na letošnjem srečanju. Sicer pa ima uvodni referat naslov »Sodelovanje jugoslovanskih in evropskih radijskih postaj pri informiranju jugoslovanskih državljanov v Evropi«. Razprava bo v glavnem zaobjela dve veliki tematski enoti: Informiranje naših v tujini o dogajanjih v Jugoslaviji in o dogajanjih v deželi, kjer delajo. Pri drugi enoti bo podatek na položaju naših v deželi, kjer bivajo. Precejšen del pogovorov bo seveda namenjen strokovnosti radijskih oddaj za naše v tujini.

Jurij Holy

Ob dnevu zmage

Partizanski tabor na Sinaju

Med partizanskimi pokopališči v tujini je tudi eno, ki ni označeno na nobenem zemljevidu, vendar pa največ vsi vemo zanj. To je El Šat na bregu Sinajskega polotoka v Egiptu, kjer je pokopanih 715 Jugoslovancev, ljudi, ki jih je med 2. svetovno vojno, med nacističnimi ofenzivami proti narodnoosvobodilni vojski, ljudska oblast preselila iz ogroženih krajev na varno, pa čeprav v Afriko.

Vsaka jugoslovanska ladja, ki plove po Sueškem prekopu in se približa El Šatu, se sireno počasti spomin rojakov, ki že več kakor štiri desetletja počivajo v pesku na azijski strani Sueškega prekopa, pozdravlja pa tudi »Dalmatinsko mater«, ki bdi nad njimi. El Šat je vsa ta desetletja del naše zgodovine, vendar pa tudi del legende o narodnoosvobodilnem boju.

Med sovražnikovimi ofenzivami v naših krajih se je s severa umikalo pred Nemci civilno prebivalstvo, da bi ohranilo vsaj golo življenje, če je že moralo imeti prepustiti požigalcem. Umikali so se proti dalmatinski obali in otokom, potem pa so se obnem z dalmatinskim prebivalstvom znašli na Visu. Ta se je ta čas spremenil v neosvojljivo trdnjavo, ki pa je bila na mah prenaseljena. Tedaj, pisalo se je leta 1943 in 1944, nazaj ni bilo več mogoče, ostati na Visu pa

tudi ne, zato so v dogovoru z zavezniki iz protihitlerjevske koalicije poiskali rešitev za preselitev beguncev. Najprej so jih prepeljali v tiste dele Italije, ki so bili že osvobodjeni, od tam pa kasneje v Egipt, v taborišča El Šat, Tulumbab in El Katabd, kjer so begunci dočakali konec vojne. Od leta 1944 do povratka v domovino, to je do leta 1946, vsega skupaj 27 mesecev, je v teh taboriščih živel več kakor 27.000 Jugoslovancev, »ljudi, ki jih nobena stvar ne more omajati«, kot je zapisal neki ameriški vojni reporter, potem ko je obiskal taborišče in se prepiral o visoki partizanski morali njegovih prebivalcev.

Naši ljudje, navajeni hribov, gora in zelenih travnikov, so doživljali šok za šokom, ko so prihajali v taborišče v puščavi, pesku. Kmalu pa je bilo na pesku v El Šatu, pod žgočim soncem, začutiti željo po akciji in urejenem življenju. Po-

leg starih angleških vojašnic so zrasli šotori, v katerih so začele delovati šole, ambulate, bolnišnice, kuhinje, delavnice, cerkve in trgovine. Ustanovili so sodišča in celo partizansko stražo. Kmalu potem, ko so se naselili na sinajskem pesku, so begunci že začeli izdajati svoj časopis: »Naš list«.

V prvih dneh urejanja življenja v taborišču so nekateri tudi poskušali, da bi z jugoslovanskih zastav odstranili petokrake zvezde. Vendar je ostalo samo pri poskusih, čeprav so bili to časi, ko je v Kairu še sedela pobegla jugoslovanska vlada pod vodstvom kralja Petra. Vseh 27 mesecev, kolikor je delovalo to taborišče in sprejemalo stanovalce, je El Šat ostal Titov in partizanski. Proti koncu vojne so v taborišču ustanovili brigado s 1200 borci in jo poslali v domovino, v narodnoosvobodilno vojsko.

Razumljivo je, da je imele življenje v El Šatu tudi povsem vsakodnevne, človeške tokove. Prva poroka v taborišču je bila februarja 1944, do likvidacije taborišča pa so sklenili še 170 zakonskih zvez. Pod šotori na sinajskem pesku se je rodilo 475 otrok. Imena teh

otrok: Italka, Sinajka, Zbe-gan, Logorka, Elšatka bolj kot kakršnakoli sodobna kronologija pričajo o življenju beguncev v egiptovskem taborišču.

V El Šatu so ljudje živeli in delali, se izobraževali in poskušali kar največ storiti za svojo domovino. Toda, surovo podnebje, ki ga begunci iz jugoslovanskih krajev niso bili vajeni, naporno življenje in še kaj so terjali svoj davek: v taborišču je v 27 mesecih, kolikor časa je delovalo, umrlo 715 beguncev. Njihova imena so vklesana v podnožju spomenika »Dalmatinska mati«. Ta imena spominjajo na življenje nekega mesta oziroma partizanske oaze sredi puščave, ki je toliko mesecev živela svoje ponosno in kljubovalno življenje.

Ko so marca 1946. odhajali iz El Šata, so preživeli begunci pustili v puščavskem pesku spomine na čas, ko so si prizadevali in tudi uspevali živeti človeka vredno življenje. Cimprej so poskušali pozabiti na trpljenje in se oklepali vere ter upanja, da trpljenje ni bilo zaman. Za seboj so pustili grobove, v njih pa svoje najdražje: hčerke, sinove, sestre in starše. Vsaka sirena, ki se oglasi z ladje, ki plove mimo El Šata, pa priča, da spomin na te ljudi še živi in da jim je domovina hvaležna za njihovo nemajno zvestobo.

¶

Politkomisar Sime zbira in komentira

Obsodba

Predsednik Predsedstva SR Slovenije France Popit je v govoru ob letošnji podelitvi Kidričevih nagrad med drugim dejal: »Jugoslavija in z njo Slovenija doživlja težke čase. Rušilna kriza že predolgo traja. Nasprotja – stara in nova – se ostrijo in več kot očitno je, da nas ekonomska politika, še zlasti zadnjih dveh let, vztrajno potiska v močvirje raznoterih stisk in težav, ki jim ta čas ni videti konca. Ne more biti več dvoma, da kreatorji zdajšnjih sistemskih rešitev in oblikovalci tekoče ekonomske politike ostajajo na površju; temu primerne so predlagane rešitve in ukrepanja. Ne znajo, nočejo ali ne morejo s kritično mislijo v ozadje dogajanja, vodijo ekonomsko politiko v smeri negacije principov socialističnega samoupravljanja, z močjo birokratske centralizirane države razpolagajo z novo ustvarjeno vrednostjo, kar vse je v nasprotju s samoupravnim socialističnim družbenim sistemom. Tudi to početje bi mogli označiti za kontrarevolucijo, kot je ta čas moderno govoriti. Ne vidijo podučnih zgodovinskih paralel. Ne sprejemajo naukov razvitejših okolij, ki so že veliko prej obvladali krizne pojave takih in podobnih razsežnosti, ki pestijo večino Jugoslavije.«

Na obsodbo teh besed, ki so po mojem mnenju odgovor na zadnje čase vse pogostejše napade na Slovenijo in njeno politiko, ni bilo treba prav dolgo čakati.

Predsedstvo CK ZKJ je na svoji zadnji seji kritično obravnavalo tudi nekatere pavšalne enostranske izjave, ki spodbujajo nasprotovanja in širše netolerantne odnose

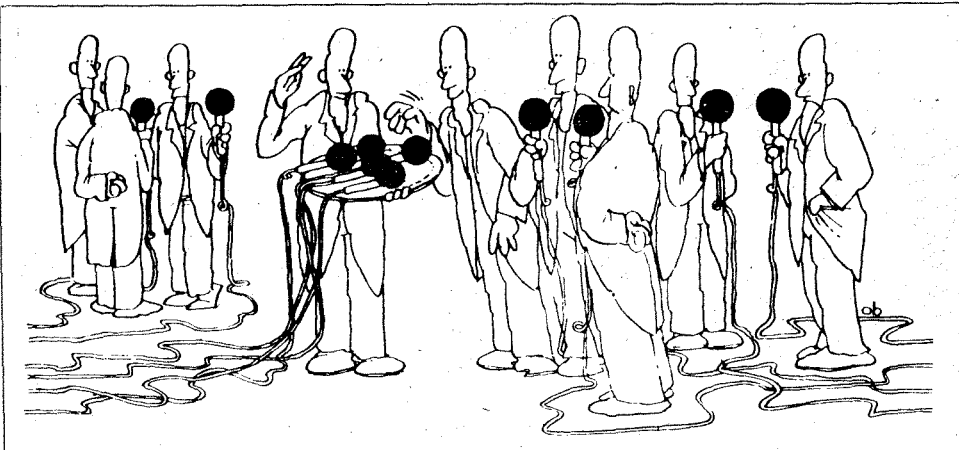
med posameznimi organi (federacije) in njihovimi člani. V tem okviru je ocenilo, da je nedavna izjava predsednika Predsedstva SR Slovenije Franceta Popita, da je mogoče ravnanje kreatorjev sedanjih sistemskih rešitev in tistih, ki oblikujejo tekočo gospodarsko politiko, ozna-

Mene je presenetila poleg ostrine zlasti naglica obsodbe, pri čemer ne morem pozabiti, da je bilo taisto Predsedstvo že aprila lani seznanjeno z afero Agrokomerc, na katero pa je zelo pozno in v primerjavi s Popitovo obsodbo zelo milo reagiralo. Sploh pa mora poleg drugih

seveda ne prispeva h krepitvi demokratičnega dialoga jugoslovanskih komunistov o stvareh in problemih, o katerih so različni pogledi in stališča...

Strelivo za Kosovo

Javno tožilstvo v Novem Sadu je obtožilo sedem ljudi

čiti kot kontrarevolucijo – politično neodgovorna, škodljiva in nesprejemljiva.

Ta izjava, so ugotovili, ni v skladu z demokratičnim značajem dialoga v delegatskem sistemu in s prizadevanji za krepitev zaupanja v zvezne organe kot skupne organe vseh republik in pokrajin ter za izboljšanje njihovega dela. Ne prispeva tudi k skupnim prizadevanjem za hitrejši izhod iz krize, katere sestavni del je kritična ocena dela vseh organov v družbi, vključno z zveznimi, kot tudi uresničevanju njihovih ustavnih in družbenih funkcij in obveznosti, je zapisal Tanjug v Poročilu s seje Predsedstva CK ZKJ.

Predsedstvo CK ZKJ je tako obsodilo Popitovo izjavo, ne da bi se pri tem potrudilo z argumenti zavrniti njegove ostre, toda povsem upravičene vsebinske ugotovitve.

zveznih forumov tudi Predsedstvo CK ZKJ javnosti pojasniti, zakaj je tako pozno reagiralo na afero Agrokomerc, ki jo je javni tožilec označil kot kontrarevolucionarno dejanje! Zakaj dvojna merila?

Iz Tanjugovega poročila o seji Predsedstva CK ZKJ ni moč razbrati ničesar o eventualni razpravi o Popitovi izjavi, niti ali je bila obsodba sprejeta soglasno ali z večino glasov. Kdaj bo javnost to izvedela?

Do teh nedvoumnih vprašanj me je navedlo namreč dejstvo, da se zelo pomembne konference slovenskih komunistov niso kljub pravočasnemu vabilu odzvali predstavniki Zveze komunistov Srbije, Makedonije in Črne gore, kar so seveda brž opazili tuji novinarji...

Taka, po moji oceni skoraj demonstrativna odsotnost,

kraje in prevoza streliva iz Novega Sada v Titovo Mitrovico, kjer so ga prodajali.

Prvoobtoženi je Miodrag Rakazov, ki je kot skladiščnik oborožitve in opreme Pokrajinskega tajništva za notranje zadeve v Novem Sadu kar leto dni sistematično kradel v skladišču, ki ga je »čuval«. V tem času je iz skladišča »izginilo« nad 20.000 kosov raznega streliva in 4 pištole.

Za prevoz streliva iz skladišča do raznih kavarn in stanovanj, kjer so čakali kupci in preprodajalci, je skrbel Adam Mikanović iz Novega Sada. On je odvažal strelivo Ismetu Memiću, avtomehaniku iz Novega Sada, ki je preko svojega brata Ahmeda Memića iz Dubrave strelivo pošiljal do Titove Mitrovice oziroma do kazensko-popravnega doma »Istok«.

Ahmed Memić, stražar v Istoku, je dobavljal strelivo do Adema Mehmetija, stražarja KPD Dubrava, ki je strelivo in orožje prodajal v čajnici Teferić v Titovi Mitrovici. Razen tega je Ahmed Memić prodajal strelivo še znancem, ki so prihajali v Novi Sad, večje količine pa Brahamu Barbatiju, ki dela v Zagrebu. Le-ta je nato strelivo prodajal v Titovi Mitrovici.

Cena kosa streliva je v Novem Sadu bila 100 dinarjev, v Titovi Mitrovici pa že kar 1.000 dinarjev – v devizah!

Srbskih in albanskih kriminalcev pri »poslu« narodnost ni niti najmanj ovirala...

Strokovnjaki

Beograjsko okrožno javno tožilstvo je vložilo obtožnico proti Milutinu Živkoviću in Zivoradu Petroviću, oba iz Beograda. Obtožnica jubremeni, da sta lani od 15. avgusta do 20. novembra kradla ikone in druge predmete iz cerkve Svetega vnebohoda. Ukradla sta 37 ikon, več knjig iz leta 1863 in drugih stvari v skupni vrednosti 24 milijonov dinarjev. Petrović je nato ukradeno prodajal ljubiteljem in zbiralcem starin.

Vest je pritegnila mojo pozornost zato, ker je Živković – pop!

Na sojenju tatovom, ki so opustošili Muzej »Medijana« v Nišu in odnesli dragocene antične kipe in star denar (tatova Ljubomira Simonovića in Najdana Kostića, oba iz Pirota, so ujeli v ZR Nemčiji), so domači in zahodnonemški strokovnjaki sila različno ocenili nekatere ukradene predmete.

Tako je zahodnonemški izvedenec dr. Friedrich Hamford ocenil vrednost kipca boginje Hygie na od 130 do 150 tisoč zahodnonemskih mark, medtem ko so strokovnjaki Narodnega muzeja v Beogradu ocenili, da je kipec vreden samo – milijon dinarjev!

TV naročnina

Izvršni svet SR Srbije je kar za 40 odstotkov s prvim aprilom podražil TV naročnino, ki odslej znaša 7.000 (sedem tisoč) dinarjev. Za primerjavo naj navedem, da v Sloveniji že od novega leta dalje plačujemo TV naročnino 11.000 dinarjev mesečno.

Nova TV naročnina v Srbiji zgovorno kaže, da je Srbija vse bližje nerazvitim kot razvitim predelom Jugoslavije.

Mimogrede naj še omenim, da je RTV Ljubljana z novim letom zmanjšala zamudne obresti z lanskimi 134 odstotkov na »samo« 104-odstotne obresti. Tudi tako »znižane« obresti so po mojem mnenju še naprej oderuške...

Ladja

Na skupni seji komisij CK ZKJ za idejno-teoretične dejavnosti in razvoj ter kadrovske politike je Vukašin Mićunović primerjal našo državo z ladjo, ki plove vse počasneje in se s težavo drži na površini. Po njegovem je zrela za generalni remont, obenem z motorjem, ki se imenuje Zveza komunistov Jugoslavije.

Podpora ljubezenskemu delu

Etem Šabani iz Kosovega Polja je postal že osemnajstič oče. Novorojenka, ki jo je rodila prva žena Vezira, je dobila ime Albucena. Vendar bo plodoviti Etem Šabani kaj kmalu postal že devetnajstič oče; njegova druga žena Nevljuda namreč tudi pričakuje otroka!

Ker oče Etem Šabani ni drugače zaposlen, dobiva hitro naraščajoča družina mesečno 40 starih milijonov dinarjev socialne pomoči.

Primer na Kosovu ni osamljen...

Vaš Sime

Nova drama o vprašanjih revolucije

Tretja dimenzija drsenja

Osuplo in, priznati je treba, tudi z dobršno mero ogorčenja sem v jutru po premieri v ljubljanski Drami, kjer so nam predstavili Dedalusa, izvirno slovensko dramo Draga Jančarja, prebrala na zadnji strani Dela zapis Marka Crnkovića, spavšaliziran prispevek o predstavi in fabuli, ki je vredna globljega razmisleka.

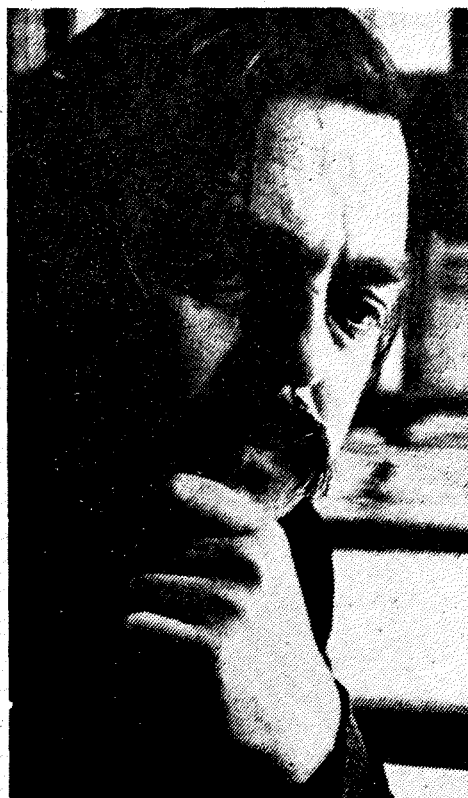
Seveda gre za temo, ki jo »meljemo« in jo bomo najbrž mleli še kakšno generacijo, kajti revolucija res ni samo stvar tistih, ki so jo ustvarjali, ampak tudi tistih, ki živijo v svetu, ki ga je ta revolucija prinesla. Goto vo je, da bo prenekateri spis, spomin, umetniški poskus in tudi resnejše večje umetniško delo na temo revolucije »čas povozil«, vsekakor pa si takšne »vnaprejšnje vidovitosti«, kakršno si nonšolantno dovolji avtor omenjenega pisanja v Delovem okvirčku, ne bi smel privoščiti nihče, ki mu je kaj do težnje k objektivnosti. Je že tako, da so premnoge stvari iz naše revolucije tudi sitne in sive, da na tej trnovi poti mrgoli volontarizma in neznanja, opletavega zaganjanja in predvsem neustavljive želje in hotenja po doseganju hitrih materialnih dokazov boljšega življenja v socializmu.

Jančarjeva drama se zdi mestoma kroki nekega časa, ponekod je razvlečena, ponekod pa zgoščena skica, ki je hkrati že tudi obris živobarvnega triptiha nekega časa in, če je ta avtor v tej družbi še posebno občutljiv na vprašanje imenitnosti svobode in se zato vsakič znova ustvari pri pojavnih oblikah »prehodnega obdobja«, ki še ne more rušiti jetnišnic, ampak jih mora zaradi najrazličnejših notranjih in zunanjih sovražnikov – graditi, potem pač kaže to razumeti kot umetniško opozorilo o predolgem trajanju prehodnega obdobja. Zato menda ne bomo nervozno odreagirali in (sic!) celo za-

pisali, naj izvoli ta avtor kar lepo prenehati s pisanjem, ker gre »modna« tema počasi že na živce... Kar pa zadeva »kotiranje« literature, je pred nedavnim o tem lepo napisala Jolka Miličeva, da umetnosti (hvala bogu) ne moremo meriti z vatlom.

V Jančarjevi drami se pojavijo revolucionarji iz prvih predvojnih (pariških...) vrst, »sopotniki«, sumljivci, borci in nekdani zaporniki iz fašističnih zaporov, (ki »se niso borili s puško v roki«...). V tem krogu, kjer so načeloma vsi »naši«, so vendar eni tó malo bolj, drugi pa malo manj; kljub nemilosti revoluciji, (ki mora zato, da gre kolo zgodovine naprej, lomiti tudi kosti), so v drami prisotne drobne človeške sekvence intime, značajske poteze, ki jih prav dobro poznamo vsi, ki kakorkoli drugujemo s partizansko generacijo. To so umetniške poteze in ne kakšna modna šlamastika, ki morda »kotira«, morda pa tudi ne.

Kdor se spravi k razmišljanju (in pisanju) o pravici, resnici, morali in etiki v družbi in pri tem pride do pravil igre v opisovani družbi, bo pač slejkoprej naletel na njene inštitucije, ki funkcionirajo kot varuhi njenih okvirov – to pa so seveda tudi sodišča, organi varnosti in še kdo. Jančar je vse od Arnoža in Briljantnega valčka obseden z vprašanjem o tem, kdaj si »notr« in kdaj »zunaj« zapora, ki mu seveda ne pomeni le dobesečne stavbe jetnišnice, (kakršno mora v drami Dedalus sprojezirati istoimeni glavni kunak, arhitekt in falirana umetniška duša); kajti v duševnem zaporu je tudi revolucionarjeva duša, kot le-ta ugotovi, da sodobno sprojezirana jetnišnica, na hribu nad mestom napredka v prehodnem obdobju, nepreklicno drsi po hribu, ker je bil teren pred začetkom gradnje preslabo saniran in so bili statični izračuni površno,

v naglici opravljeni. Drama se končuje ob zasebni zabavi pri jetniškem uradnem zaslisevalcu, kjer si vsi udeleženci graditve novega sveta odprto pokažejo rane. Izkaže se, da ni nihče brez njih, da tudi nihče ni brez madeža in končno tudi, da bodo s svojimi ranami morali opraviti sami, medtem ko ostane gledalcu na izbiro, da si končno moralo drame izpelje sam: ali bo pristal ob dejstvu, da revolucija še naprej vgrajuje v temelje jetnišnice tone in tone cementa da le-ta ne bi več drsela po neutrjenem bregu navzdol ali pa se bo nagnil k upanju, da bodo jetnišnico podrli, ker bodo vsi sku-

paj dognali, da je požrla že preveč naporov, cementa in – ljudi.

Predstava v ljubljanski Drami, ki jo je režiral Zvone Šedlbauer, (asketsko) sceno zanj na načrtovala Meta Hočevarjeva, kostume Svetlana Visintin, dramaturgijo oskrbel Boris A. Novak, glasbo Urban Koder, lektorirala pa Nada Šumijeva, ni zdržala enakomerne intenzitete, česar pa, tako se zdi, ni mogla storiti tudi zato, ker je bila odločno predolga.

V paleti igralskih stvaritev je nujno poveljati igro Radka Polića, ki je drobno sprofliral lik Dedalusa, še zlasti osebno inventivno tam, kjer ni imel za podlago besedila. Polde Bibič, revolucionar Marek, je bil odločno prepovršno karikiran, tako pač, da je bilo v naše gledanje že na samem začetku »položeno« vedenje, da gre za »suštarja«, ki ga je navrgla revolucija, pri čemer pa je premalo razvidna tista prvina, ki ga je dvignila na položaj voditelja. Jerica Mrzeljeva je bila ves čas »v krču« zapete revolucionarke in je ni sprostilo tudi »precej kozarcev žganega«, medtem ko je bila Stanislava Bonisegna prijazna prisposoba ljubezni, miline in mehke človeške duše s poreznimi perotmi. Več kot korektno je odigral vlogo varnostnega oficirja Aleš Valič, prav tako pa tudi Janez Albreht, ki mu je bila dodeljena vloga statika – malomeščanskega sumljivca in končnega krivca za drsenje jetnišnice. Decentno so odigrali vlogo operativnega vodje, njegovega pomočnika, paznika, zdravnice in še dveh zapornikov: Brane Grubar, Marko Okorn, Metoda Zorčić, Danilo Benedičič, Zvezdana Mlakar in Katja Levstik.

Premišljevanja in pomislekov vredna drama Draga Jančarja sicer zlovesče cika na usodo, položeno v Ikarusovo zibel, ko je že prerokovano, da bo vzletel preblizu k soncu in padel z neba, vendar pa že dejstvo, da v njegovi drami prepoznavamo »tretjo dimenzijo drsenja« odškrne vrata optimizmu.

B. Ž. J.

Praznični maj 1988

Ob dnevu Osvobodilne fronte

V veliki dvorani skupščine SRS v Ljubljani je bila 26. aprila slavnostna seja republiške konference SZDL ob obletnici ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Slavnostne seje so se udeležili tudi predstavniki javnega in kulturnega življenja ter predstavniki verskih skupnosti, med njimi tudi slovenski metropolit dr. Alojzij Suštar.

Slavnostni govornik je bil predsednik borčevske organizacije Bogo Gorjan. Na seji so podelili letošnja priznanja Osvobodilne fronte.

Pohod

Kar 55 tisoč udeležencev se je v soboto, 7. maja, udeležilo 32. manifestativnega pohoda Po poteh partizanske Ljubljane. Tako množična udeležba je presenetila celo prizadevne organizatorje, ki so tudi tokrat pripravili to izjemno spominsko in rekreativno prireditev.

V veliko veselje je letos bilo na pohodu precej mladih, zlasti osnovnošolcev. Številka je dovolj zgovorna in potrjuje, da je pohod, kakršen je, že tradicija in jo je treba ohranjati.

V nedeljo, 8. maja, je bil na sporedu še tekmovalni del v okviru letošnjega 32. pohoda Po poteh partizanske Ljubljane: prireditve Partizanski marš, Tek prijateljstva in Štafeta zmage.

Pod Urhom

Pod Urhom pri Ljubljani, veličastnim spomenikom trpljenja in žrtev našega naroda za svobodo, so se na dan Osvobodilne fronte znova zbrali kolesarji iz vse Slovenije, razen tistih, ki so te dni nastopali v tujini. S 43. spominsko kolesarsko dirko so tako počastili spomin na 28 padlih borcev-kolesarjev. Lepo in sončno vreme je tako zvalo več kot 400 kolesarjev, ki so vozili v petnajstih kategorijah, med njimi tudi nekdanji borci-kolesarji.

Spomin na sremsko fronto

Svečanega odkritja spominskega obeležja sremski fronti so se v Šidu udeležili preživelci borci vojaških brigad, ki so po 43 letih znova zavzeli svoje bojne položaje, tokrat pred svečano tribuno proslave.

Govoril je predsednik Predsedstva SFRJ Lazar Mojsov:

»Konec 1944. in v začetku 1945. leta, ko je nacistična Nemčija koncentrirala vse svoje vojaške sile v upanju, da bo zaveznike zadržala čim dlje od svojih mej, ko se je v Jugoslaviji trudila zavreti ofenzivo jugoslovanske armade in ji ne dovoliti predora v osrednja področja Hrvaške, v Istro, Trst in Slovenijo, je naša narodnoosvobodilna vojska držala stabilizirano fronto od Drave, prek Srema, Bosne in južne Like do Jadranskega morja. Ta jugoslovanska fronta se je nadaljevala na sovjetski fronti v Madžarski, prek Jadranskega morja pa na anglo-ameriški fronti v Italiji. S tem je povezovala enotno, neprekinjeno zavezniško fronto, s katero je bila okrožena Hitlerjeva Nemčija. Presekanje in oteževanje umika z juga Balkana in iz Jugoslavije vojski več kot 450 tisoč nemških in 230 tisoč kvistinskih vojakov, na katere je jurišala armada 800 tisoč jugoslovanskih partizanov, je pomenilo veliko olajšanje vojnih naporov zaveznikov. S tem je zgodovinski pomen sremske fronte še toliko večji.«

Telefoto: Tanjug

Prvomajska sprostitvev

Praznik dela so mnogi dodobra izkoristili, saj ga je lepo število delovnih organizacij podaljšalo v desetdnevno počitnikovanje. Vreme je bilo tudi kot nalašč za krajše ali daljše izlete, pač žepu primerno. Naš posnetek je z ljubljanskega Rožnika, kjer se je tudi tokrat zbrala večtisočglava množica.

Na kraju poslednjih bojev

Kot vsa leta doslej je bila tudi tokrat 9. maja na Orlah pri Ljubljani priložnostna slovesnost v spomin na 7. in 8. maj leta 1945, ko so enote VII. korpusa bile zadnji, pa tudi enega najhujših bojev za dokončno osvoboditev Ljubljane. Boji so bili toliko težji, ker osvoboditelji niso pričakovali tako silovit odpor domobrancev, ki so imeli postojanke na obronkih Orl.

Potem ko so delegacije položile vence k spomeniku padlih, so nastopili recitatorji in pevci, vod pripadnikov JLA pa je izstrelil častno salvo.

Foto: J. Č.

Iz »zgodovine« Poti spominov in tovarištva

Živi spomenik

Leta 1957 je bil v Sloveniji organiziran prvi in dotlej tudi edini Festival slovenske telesne kulture, na katerega so se pripravljale vse osrednje republiške in telesno-kulturne organizacije. Nekako zadnje dni marca tistega leta je Zorana Naprudnika, takratnega sekretarja Atletske zveze Slovenije, Leopold Krese, ki je bil takrat podpredsednik mestnega ljudskega odbora Ljubljana, zaprosil za sodelovanje pri neki športno-politični manifestaciji. Zoran Naprudnik, ki mu je bila kot športnemu delavcu zadeva najbližje, se je odločil za sodelovanje, seveda bolj s tehnične plati.

Poleg že prej omenjenih so v začetni fazi Ob žici okupirane Ljubljane sodelovali še mnogi požrtvovalni delavci, med njimi Marjan Dermastija, Mitja Ribičič, Franc Stadler-Pepe, Janez Pavčič in drugi. Porajale so se nove ideje in točno 8. aprila 1957 so začeli trasirati poti. Za podlago jim je služil načrt žične zapore, ki je med vojno oklepala Ljubljano, le-tega pa so dobili v Muzeju ljudske revolucije.

Prvi pohod Ob žici okupirane Ljubljane je bil 23. junija 1957, zasnovan pa je bil kot enkratna prireditve. Šele kasneje se je začelo razmišljati, da bi s to prireditvijo, ki je bila tako kot danes, namenjena ohranjanju tradicij NOB, nadaljevali. Okoli 400 tekmovalcev iz vrst športnikov, organov milice, borcev, rezervnih vojaških starešin, mladine in delavcev je sestavljalo tekmovalne eki-

pe. Pot je bila zahtevna. Poleg 35 (za moške) in 8 kilometrov dolge poti je moral sleherni udeleženec pohoda premagati še številne ovire. Ob tem so imeli nekateri kar precej težav, saj so bili brez potrebne telesne pripravljenosti, poleg tega pa sta bila nahrbtnik in puška še dodatna obremenitev. In ker je bilo treba večidel poti preteči, to ni bil le pohod, ampak dokaj zahtevna atletska discipli-

plina. Nekateri so na poti tudi omagali, toda tovarišstvo v ekipi ni poznalo meje. Petega člana ekipe so tako včasih dobesedno prinesli ali privlekli na cilj.

Že prvega pohoda so se udeležila pomembna imena iz sveta športa, tudi onstran republiških meja. Člani takratnega organizacijskega odbora so se znašli pred zahtevno nalogo, kako tej množični prireditvi, ki ji v svetu ni primere, dati pravo vsebino. Znano je, da je bila Ljubljana v letih 1941 do 1945 žarišče narodnoosvobodilnega gibanja. Italijanski okupator jo je obdal z bodečo žico in bunkerji. Žica okoli mesta je tako ustvarila nove, zelo težavne pogoje za nadaljnji razvoj ljudske vstaje v mestu.

Vsi ti ukrepi in teror, pri katerih so sodelovali tudi belogardisti – domači izdajalci, niso zatrli svobodoljubnega duha večine Ljubljančanov. Prav tako okupatorjevi ukrepi niso mogli preprečiti aktivistom Osvobodilne fronte in partizanskim borcev, da ne bi prihajali v mesto ali odhajali iz njega.

V spomin na to medvojno obdobje in spomin na takratno z žico in bunkerji obdano Ljubljano je mestni svet Ljubljane na svoji seji 16. oktobra leta 1957 sprejel odlok o spominskem partizanskem pohodu »Ob žici okupirane Ljubljane« in odlok o zaščiti zemljišča, kjer je med vojno potekala okupatorjeva žična meja.

V odloku o pohodu pa je med drugim zapisano: »Na praznik mesta Ljubljane 9. maja naj bo vsako leto spominski partizanski pohod ob nekdanji žici okupirane Ljubljane. Pohod razpiše okrajni odbor zveze borcev narodnoosvobodilne vojne v Ljubljani ob sodelovanju okrajne zveze športov in okrajne zveze »Partizan« kot ekipno tekmovalno v vzdržljivosti, požrtvovalnosti, tovarištvu in medsebojni pomoči. Ekipno tekmovalno je ločeno za moške in ženske po kategorijah, ki jih določi organizator pohoda«.

Prvi spominski partizanski pohod leta 1957 je postal tudi začetek vsakoletne množične in kulturne prireditve, ki se jo udeležuje več kot tisoč rekreativ-

cev. Do leta 1986 se je pohoda udeležilo že več kot poldrugi milijon udeležencev, od najmlajših do najstarejših. Partizanskemu maršu in množičnemu pohodu Po poteh spominov in tovarištva so se pridružile tudi tekmovalne discipline – Tek prijateljsstva in Stafeta zmage. V vsakoletni živ obroč okoli Ljubljane v počastitev 9. maja se vključujejo vedno novi, ne samo iz Jugoslavije, tudi onstran naših meja.

Po petintrideset kilometrov dolgi poti, imenovani Pot spominov in tovarištva, ki vodi mimo ostankov bunkerjev in strelskih jarkov, mimo ilegalne tiskarne Podmornica na Viču, mimo pretresljivega spomenika talcev v Gramozni jami, mimo Lito-

stroja in skozi nove stanovanjske soseske, so takrat tekale in korakale ekipe s puško in nahrbtnikom.

Tudi danes se po lepo urejeni in sprehajalni stezi in urejenimi počivališči, ki so žal prepogosto tarča objestnežev, vse leto sprehajajo in rekreirajo številni Ljubljančani. Na celotni poti je ob mestnih vpadnicah šest obeliskov in 102 spominska kamna, ki so jih postavile delovne organizacije. Na pohodih Ob žici okupirane Ljubljane, pozneje Po poti partizanske Ljubljane, se med udeleženci spleta prijateljske vezi. Enkrat v letu spominski objekt Pot spominov in tovarištva postane živ spomenik, ki si ga Ljubljana prav gotovo zasluži.

Jože Čurin

Spominska soba dr. Aleša Beblerja

V idrijskem mestnem muzeju so ob dnevu OF odprli spominsko sobo rojaka doktorja Aleša Beblerja, ki je bil poleg Borisa Kidriča in Borisa Ziherla soorganizator zgodovinskega sestanka leta 1941 v vili pod Rožnikom. Otvaritvene slovesnosti so se poleg soproge Vere Bebler udeležili tudi častni občanki idrijske občine Lidija Šentjerc in dr. Pavla Jerina-Lah ter številni njegovi sodelavci in soborci, med drugimi Sergej Kraigher, akademik Janez Milčinski in Matej Bor.

S tem dejanjem je Idrija pravzaprav poravnala dolg do svojega zvestega sina. V teh jubilejnih letih, ki se neverjetno hitro stekajo v poltisočletje obstanka in rasti mesta, ni mogoče odkri-

ti, zaznamovati, ovrednotiti in poveljati vsega tistega bodisi v ljudeh, njihovih stvaritvah in tudi v sami naravi danosti – kar to živostrebno mesto med slovenskimi Alpami in Dinaro, na robu Primorske in hkrati na nekdanjem Notranjskem – označuje kot izvornost na kulturno zgodovinskih in rudarsko tehničnih razpotjih čudežne slovenske dežele, je v priložnostni brošuri k otvoritvi zapisal profesor Tomaž Pavšič, kustos idrijskega mestnega muzeja, ki skrbi za 14 odstotkov vseh slovenskih kulturnih in zgodovinskih spomenikov in hkrati slavi tudi 35-letnico delovanja.

Tako smo po več letih obnovenih del v idrijskem mestnem gradu javnosti

predstavili skrbno zbrano Beblerjevo zapuščino, ki priča o bogatem delu revolucionarja, španskega borca, diplomata in zagovornika varstva okolja. Slavnostna govornica na otvoritvi, predsednica skupščine občine Ivica Kavčič, je na slovesnosti v svojem govoru vpletla, poleg svojih osebnih spominov nanj, tudi tista besedila, ki v najlepšem ob Beblerju največ povedo. Kot izjavljajo njegovi soborci, pa tudi kolegi iz diplomacije in kot radi pripovedujejo upokojeni idrijski rudarji, katerim je marsikateri dolg in lep večer bil prijazen tovariš, enak med enakimi, je bil Bebler očarljiv človek, neverjetno skladna osebnost, saj je v sebi v vsej popolnosti združeval odlike, ki jih že zaradi

narave stvari le redko najdemo združene v eni semi osebi. Tak je bil Bebler, ki mu niti surovi čas bojev in žrtev ni mogel okrniti nenehno izpričane humanistične zavesti, ki ni dovoljeval nobene ponižanja človeka ne uničevanja narave. Znal je biti to, kar nekateri mislijo, da je nemogoče: nacionalno zaveden Slovenec, Jugoslovian in internacionalno čuteč državljan sveta.

S spominsko sobo je (poleg posebne brošure in spominskega priložnostnega filatelističnega ovitka) tudi doma dobil nekaj skromnega, a neminljivega priznanja, ki mu ga je rodni dom lahko dal za vse tisto plemenito in uspešno delovanje, ki ga je izkazal pri nas in v širnem svetu.

Filip Šemrl

S smrtjo so postali nesmrtni

Čeprav so slovenjegoriški partizani bojevali svoj poslednji boj 8. avgusta 1942 v Mostju, nedaleč od Ptuja, so se v Ptujju že pred sedemnajstimi leti odločili, da obudijo spomin na njihove prve borbe revolucije vsako leto ob dnevu Osvobodilne fronte, in sicer 27. aprila.

Tega dne se ob – spominskem obeležju ob cesti, ki pelje iz Ptuja proti Radencem, zberejo svojci padlih, še živeči borci, pripadniki JA, predvsem pa mladi iz vseh osnovnih šol ptujske občine, pa tudi Srednjega šolskega centra in počastijo spomin na svoje junake.

Učenci šol se tedaj prelevijo kar v mlade borce odrediv, ki nosijo imena po revolucionarjih kot: Lackov odred, Krambergerjev, Osojnikov, Kvedrov in Sagadinov. Od teh borcev še danes živi samo Sagadin, ki je ob napadu sovražnika bil po dolžnostih na območju Haloz, kar mu je rešilo življenje.

Četo, ki je počivala v malem gozdičku Laze, je sicer izdal Franc Knez, doma iz Renkovec, da bi rešil sina, ki so mu ga okupatorji zaprli. V boju s premočnim sovražnikom, ki je štel kar 62 dobro

oboroženih mož, so padli štirje borci, tri so Nemci ujele. Iz boja pa sta se rešila Jože Lacko in Franc Osojnik. Žal pa sta tudi onadva kmalu postala žrtvi. Lacka so namreč pri kmetu, h kateremu se je zatekel, še enkrat izdali. Osojnik se je pridružil pohorskim partizanom, vendar je bil na Ptujškem prav tako izdan in ustreljen. Naj zapišemo, da je bila Slovenskogoriška četa ustanovljena prav pri Francu Osojniku v Desencih.

Tudi sovražnik je v Mostju utrpel izgube. Padla sta Hans Hauptauf, okrajni načelnik Ptujja in Franz Fahrner, vodja žandarmerijskega oddelka v Ptujju.

V spomin na pogumne borce, na Jožeta Lacka, so zatem ustanovili na Kozjaku Lackov odred, ki je tu deloval vse do osvoboditve naše domovine. Pri vsem tem morda ni odveč, če zapišemo, da tovrstnih proslav ne organiziramo zaradi borcev ampak predvsem zaradi mladih. Naj veličino našega boja prenesejo naprej, kajti treba je ohraniti zanamcem čimveč tistega, kar smo doživeli v najtežjem in morda zato najlepšem času!

Franjo Hovnik

Padlim iz vrst dijakov in profesorjev

Na Srednji družboslovni šoli v Mariboru so odkrili spominsko ploščo dijakom in profesorjem, ki so padli v NOB. Na svečanosti je govoril prof. Ivan Rudolf, nekdanji ravnatelj 1. gimnazije v Mariboru. Poudaril je, da je v generacijah, ki so se oblikovale v tej ustanovi, vedno tlela tista napredna misel, ki so jo v narodnoosvobodilnem boju uresničevali celo z žrtvami. V tej zgradbi so živele in delale napredne generacije profesorjev, med njimi dr. Franjo Crnek, po katerem nosi ime tudi mladinsko kulturnoumetniško društvo na

šoli. To šolsko ustanovo so obiskovali dijaki, katerih imena so se zapisala ne samo v zgodovinski spomin te šole in Maribora, ampak tudi v zgodovino slovenskega naroda. Med njimi je bilo tudi šest narodnih herojev, med njimi tudi Karel Destovnik-Kajuh, ki so se v najtežjih dneh v zgodovini slovenskega naroda odločili za boj in v njej darovali tudi svoje življenje. Na spominski plošči je napisanih 161 imen – 161 življenj, snovanj, hrepenenj in upanj, ki nas obvezujejo.

M. K.

90 let Slovenskega šolskega muzeja

Shramba naše kulturne dediščine

S svojimi devetdesetimi leti se Slovenski šolski muzej uvršča med najstarejše tovrstne ustanove v svetu. Naj bo to dokaz, da so naši prosvetarji držali korak z mednarodno stroko.

Imenitne slovenske učitelje ob koncu prejšnjega stoletja je gnalo prepričanje, da je dobra šola najdragocenejša popotnica lastnemu rodu ob vstopu v novo stoletje, v katerem »se ima zgoditi toliko usodnih stvari«, pri katerih bo treba častno zastopati stališče slovenstva in človečanstva. Tako so ustanovili vrsto stanovskih združenj in ob 10-letnici Zveze učiteljskih društev se je rodil Slovenski šolski muzej. Ta ustanovitev ni bila izraz zazrtosti v preteklost, ampak dejanje silne skrbi za prihodnost. Pobudnik za ustanovitev in prvi ravnatelj Jakob Dimnik je takrat, ob otvoritvi leta 1898, dejal:

»Stanovska zavest in ponos morata prešinjati slehernega izmed nas, potem smemo biti prepričani, da bo lepo uspeval naš muzej, ki bo čast in ponos slovenskega učiteljstva.«

Toda prvo navdušenje se je kmalu poleglo in prihajali so vedno pogostejši udarci, zlasti selitve, obenem pa so

Franci Pivec

usihali prispevki učiteljskih društev za vzdrževanje muzeja. Leta 1906 je učitelj Šega zapisal:

»Slovenci se lahko ponašamo z najstarejšim šolskim muzejem med Avstrijskimi Slovani. A ta šolski muzej je že takoj ob svojem rojstvu naletel na nekako mačehovsko obnašanje višjih krogov. Žal, pri nas se pač zavzemamo za velika gostilniška in slična podjetja, a za kulturna vprašanja smo slepi in gluhi.

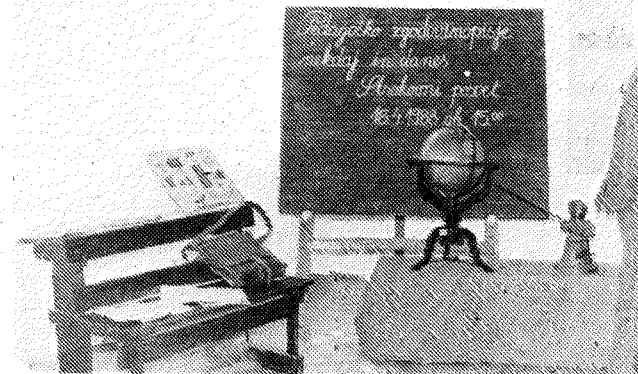
Država daje podporo za taka podjetja, a za povzdigo narodne kulture nima vinarja.«

Muzej se je selil iz ene v drugo šolsko stavbo in celo v gostilniške sobe. Do leta 1953 je imel za seboj kar dvajset selitev. Takrat je našel svoj prostor v stavbi na Poljanski 28 v Ljubljani in tam ostal polnih trideset let. Ob svoji 85-letnici pa se je preselil na Plečnikov trg 1.

Sedaj so tu, sredi Ljubljane, pri roki starim in mladim, vsem, ki jim je mar in jih zanima slovenska prosveta in naš šolski razvoj. V resnično častljivih obnovlje-

nih prostorih je veselje delati, pripravljati razstave in če za njimi stoji še tako strokoven in delaven kolektiv, kot ga ima Slovenski šolski muzej, potem vemo, da smo našo kulturno dediščino zaupali v prave roke. V preteklosti ravnatelj Francetu Ostanu, sedaj pa gre že dolga leta vsa zasluga za to, da so iz Slovenskega šolskega muzeja izšli odlični strokovnjaki, ki so se do svojih dosežkov večkrat morali dokopati skozi težke pogoje.

Povezovanje našega šolskega muzeja z beograjskim Pedagoškim muzejem in zagrebškim Šolskim muzejem ter Šolskim muzejem BiH iz Sarajeva je mnogostransko poučno za načrtovalce jugoslovanske šolske politike, saj kaže, da spoštovanje razlik

Nekaj rekvizitov iz naše šole – za spomin na 'dobre stare čase'

Franci Pivec, predsednik Republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo

Naše šolstvo v zvrtnem toku sprememb

»Šolstvo se je danes znašlo v zelo deročem in zvrtnem toku sprememb. Ozira se na levo in desno, da bi si našlo oporno točko za svojo novo postavitev. Nikoli doslej se šolski sistemi niso tako zelo zanimali eden za drugega kot danes. To je pač treba vedeti, kako drugod nakopičeno znanje pretvarjajo v splošno in strokovno vedenje, sicer ti preostane uborno obrobje svetovnega znanja in kulture. Na to isto obrobje pa vodi tudi nasilno enačenje šolskih ureditev, ne oziraje se na njihove etične in etnične korenine in mimo praktične in teoretske izkušnje lastne šole. Od tod tudi naše nestrinjanje z uniformistično obsedenostjo nekaterih zahtev za spremembo Ustave SFRJ, ki jim ne vidimo ne strokovnega ne kulturnega pa tudi ne političnega smisla. So poenostavljen izraz nevzdržnih predstav o vsega zmožni državi, ki naj bi svojo jalovo moč pokazal na najbolj nepravem mestu. Obžalovanja vredne 'kulturne revolucije' tu in tam po svetu so kar dovolj zgovoren nauk, da je državno naravnavanje možganov popolna iluzija.«

v pedagoški tradiciji ni nobena ovira sožitja, ampak nasprotno, izvor ustvarjalnih soočanj in medsebojnega bogatenja. Obenem je to tudi podlaga za strokovno koristne povezave Slovenskega šolskega muzeja zunaj meja Jugoslavije.

Naloga šolskih muzejev je, da na kar se da nazoren način povzemajo zgodovinsko izkušnjo, da bi vse, kar je najboljšega v šoli, ostalo

v veljavi in da bi tudi tisto, kar se ni posrečilo, ostalo dokumentirano kot opozorilo, da pravico poseganja v vzgojo in izobraževanje daje šele zelo natančen premislek. Dejstvo je, da se iz preteklosti lahko veliko naučimo za sedanost in prihodnost in da so šolske reforme, ki hočejo vse do temeljev podreti, potem pa na novo zgraditi, velika napaka.

Živa Drole

Stalna razstava o razvoju šolstva na Slovenskem skozi stoletja – do marčne revolucije

Kaj moramo Slovenci vedeti o sebi

Vemo, kaj se v šolstvu dogaja danes, kritiziramo sistem usmerjenega izobraževanja, niti vsega ne razumemo, spominjamo se še naših šolskih let in morda tistega, kar sta pripovedovala oče in mama, morda še dedek ali babica. Kaj več pa – kakor da nas ne zanima, in vendar so tu korenine našega izobraženstva, ki je ohranjevalo slovenski rod in razvijalo zavest, ki nas je navsezadnje včlenjalo tudi v širši evropski prostor, iz katerega se je razvijala naša slovenska pedagoška misel. Pa bi se veljalo zamisliti ob besedah ravnateljice Slovenskega šolskega muzeja Slavice Pavlič: »Ali je res zdajšnji čas brez posluha za preteklost, pa tudi za pomen historičnosti zdajšnjega pedagoškega in družbenega trenutka? Brez posluha za perspektivo v prihodnosti? Stanje na področju teorije zgodovine pedagogike kot znanstvene vede je zdaj v Sloveniji prav porazno. Zgodovina pedagogike kot veda v slovenski pedagoški znanosti ni priznana. Tudi s poučenostjo o splošni in naši narodni preteklosti ne moremo biti zadovoljni. Izobraževanje o pedagoški preteklosti, tako svetovni kot narodni, ne poteka sistematično v sklopu ustreznega predmeta za zgodovino šolstva in pedagogike.«

Toda, nekaj smo vendarle dobili; nekaj, kar bo odslej blizu vsakomur, ki bo hotel stopiti v obnovljene prostore Slovenskega šolskega muzeja – namreč stalno razstavo, ki obiskovalca popelje skozi stoletja in šolske sisteme od prvih začetkov vzgoje v rodovno-plemenski skupnosti pa do marčne revolucije, do leta 1948, ki je položilo temelje srednjemu, visokemu in višjemu šolstvu, kakršnega smo potem ohranili več kot sto let.

Prva šola v rodovno-plemenski skupnosti je bila šola za življenje. Mlade je uvajala v delo. S pokristjanjevanjem Slovencev se začne tudi vzgoja, zlasti dečkov, za šolanje duhovščine in potrebe cerkve. Prve znane šole na slovenskem ozemlju so bile stolne, nato samostanske, župnijske, ki so učile mlade ljudi peti psalme, brati bogoslužne obrazce in jih seznanjale z verskimi nauki. Te šole so bile najbolj slovenske in so izobraževale slovensko mladino za potrebe cerkve. Mestne šole pa so šolale za praktične poklice.

Obdobje protestantizma na Slovenskem ni le prelomnica na verskem in kulturnem ter književnostnem področju, pač pa tudi v razvoju šolstva. Najpomembnejša pridobitev je uresničitev slovenskih osnovnih šol. Do reformacije namreč na Slovenskem ni bilo osnovne šole, pa je tudi nihče ni zahteval.

Osnovna šola je postala izobraževalnica za ljudstvo in takšno šolo je zahteval Primož Trubar, ki je v svoji Cerkovni ordnini zapisal: »...naj ima vsaka fara svoje

ga šolmoštra!« Poleg osnovne smo dobili še stanovsko šolo in z njo je bil uveden tip gimnazije, iz katere je bil brez dodatnega šolanja možen prehod na univerzo.

Ta temeljito zasnovan šolski sistem je zatrla protireformacija, ki je na področju osnovnega šolstva pomenila korak nazaj. Protestantska gimnazija pa je dobila nadomestilo v jezuitskih gimnazijah. Z jezuiti so povezani pr-

vi pojavi višjega šolstva na Slovenskem.

S terezijansko-jožefinskimi reformami v sedemdesetih letih 18. stoletja je šola postala »politikum« – državna zadeva. S prvim osnovnošolskim zakonom leta 1774 dobimo nov tip šole – trivialke, glavne šole in normalke. Uvedena je bila šestletna šolska obveznost in obenem so vpeljali še nedeljske ponavljalne šole.

Z ukinjivjo jezuitskega reda leta 1773 je prišlo tudi do reforme srednjega šolstva. Dotedanjo šestrazredno gimnazijo so preoblikovali v petrazredno in za višje študije so uvedli ime licej.

Francoska okupacija slovenskega ozemlja je močno vplivala na razvoj šolstva. Uveden je bil enoten tip štirirazredne osnovne šole, ki naj bi bila v vsaki občini. Slovenščina je postala učni jezik. To je bilo novo spoznanje, da je materinščina sredstvo za izobraževanje mladine v osnovnih šolah in gimnazijah. Največ zaslug za to je imel Valentin Vodnik, ki je napisal skoraj vse potrebne učne knjige.

V tem času imamo dva tipa srednjih šol: gimnazije in liceje. Najpomembnejša pridobitev francoske šolske reforme je bila ustanovitev univerze v Ljubljani. S poukom so začeli na centralni šoli – akademiji s petimi študijskimi smermi: za zdravnike, kirurge, inženirje, arhitekte, pravnike in teologe.

Po reokupaciji so avstrijske oblasti ukinile enoten tip osnovne šole in ponovno uvedle trivialke, glavne šole in normalke. Z drugim osnovnošolskim zakonom iz leta 1805 – imenovanim Politična šolska ustava, so ponovno uvedli cerkveno nadzorstvo osnovnih šol. Slovensko ozemlje je bilo razdeljeno na dekanije, dekanji pa so postali šolski nadzorniki. Pridobitev avstrijskih cerkvenih oblasti v osnovnem šolstvu v predmarčnem obdobju je uspešen razvoj rednih in nedeljskih osnovnih šol in pa njihov obisk. Politična šolska ustava je zahtevala od občin, da prispevajo za zidavo šolskega poslopja nekvalificirano delovno silo

Stalna razstava je odslej blizu vsem, ki jih zanima zgodovina našega šolstva.

in dovoz gradbenega materiala. Zemljiška gospodarka je morala plačevati material za zidavo, patroni (cerkvena in svetna gospodarka) pa je morala plačati obrtnike in nabaviti učne pripomočke (op.: danes bi temu rekli »samoprispevek«).

Na področju srednjega šolstva je leta 1818 pomenilo reformo gimnazije v vsebinskem smislu. Namesto predmetnega pouka, ki je bil v gimnazije uveden leta 1805, so uvedli razredni pouk, ki je ostal do leta 1849, ko so gimnazije postale osemletne z zaključnim izpitom, ki je bil pogoj za vpis na univerzo.

Sprehod po dolgem blestem hodniku Slovenskega šolskega muzeja je vsekakor zanimiv. Razstavno gradivo je razvrščeno tako, da nas seznanja s političnim in gospodarskim razvojem, ki je vključen v evropske kulturne in znanstvene tokove.

Razvoj šolstva na Slovenskem pa ima poleg svoje vključitve v evropske tokove tudi svoj značilen obraz. Zgodovinske silnice, ki so v stoletjih delovale na naš slovenski prostor in na ljudi, ki so tu živeli, so v naš slovenski šolski sistem vtisnile svoje poteze. Na stičišču teh silnic je naš narod bojeval boj za

obstane, pri čemer je bilo prav šolstvo eno odločilnih orožij na obeh straneh barikad. Tako pravita Jože Ciperle in Andrej Vovko, ki sta ob pomoči celotnega kolektiva Slovenskega šolskega muzeja vložila vse svoje strokovno znanje v postavitev te stalne razstave.

Za obiskovalce bo nedvomno zanimivo dokumentarno gradivo, ki sta ga avtorja zbirala v arhivih, knjižnicah in ustanovah doma in v tujini, pa zemljevidi, šolski sistemi, učni programi, fotografije, učne knjige itd., še posebej pa so za pogled privlačni model rektorja protestantske stanovske šole, model učitelja vaške šole ter maketi jezuitskega kolegija in licejske stavbe.

Slovensko učiteljstvo, posebno tisto, ki je že zaokrožilo svojo delovno dobo, nedvomno hrani v sebi številne izkušnje, spoznanja, podatke, pravo malo bogastvo za našo pedagoško izkušnjo. Prav je, da v prihodnje vse to najde mesto v Slovenskem šolskem muzeju; ne kot muzejska ostalina, ampak kot živo gradivo za obdelavo v zgodovinskem traktatu o slovenski šoli, ki ga je tako celovito in obvezujoče zasnoval profesor dr. Vlado Schmidt.

Živa Drole

Model rektorja protestantske stanovske šole

Podobe trenutkov po mladinsko

Čas svežine

Nekaj dni pred prvomajskimi prazniki je bila v Ljubljani, v Cankarjevem domu, že tradicionalna kulturna prireditev ljubljanskih srednješolcev, teden njihove kulturne ustvarjalnosti pod naslovom Podobe trenutkov, za katere sicer ne moremo trditi, da ponujajo najboljše, kar mladi v Ljubljani snujejo na kulturnem področju, so pa zagotovo tudi nekakšno ogledalo njihove izvenšolske, ljubiteljske ustvarjalnosti.

Letos se je srednja družboslovna šola iz Ljubljane predstavila na Podobah trenutkov z dvema nastopoma. Prvi dan je bil režiran literarni večer, zadnji dan pa gledališka predstava Camusovega Nesporazuma. Ustavimo pa se pri prvem: na odru male dvorane je potekala igra, imenovana Seminar. Morda naslov res ni bil primerno izbran (kot je ugotavljala Mirjam Novak v Ljubljanskem Dnevniku), vendar moderna umetnost pogosto posega po takem prijemu, da je naslov izbran po podobnosti in ne toliko tematsko, da

V garderobi se mladi pripravljajo za nastop literarnega večera »Seminar«

bi se lahko zanašali nanj. Scena je bila nabita s stoli, lestvijo, govorniškim odrom ter improviziranim avtobusom in je le deloma ponazorila dogajanje. Odlična glasbena oprema je dopolnjevala tekste, ki so jih izvajali mladi avtorji, vključujoč elemente igre. Interpretacija pa je variirala od zelo dobre do povprečne, kar je razumljivo, saj ni šlo za igro, kot za predstavitev avtorskega navdih. Gledalci so bili prisiljeni prisluhniti besedilom, glasbi in hkrati gledati na sceno. Vse je bilo tesno povezano in celota je na neprisiljen način ohranjala gledalstvo v pozornosti malo manj kot polno uro.

Torej nismo gledali klasičnega literarnega večera, kakršnih smo sicer vajeni. Bil je, tako bi lahko vse skupaj opisali, uspel poskus predstavitev izvirne ideje in prijema, vreden še natančnejše analize. Izrazna moč mladih avtorjev in njihove poezije se je podvojila prav v celostni predstavitvi, v združenju vseh naštetih elementov, ki pa so tudi sicer inventar gledaliških predstav.

Želeli so doseči, da bi gledalci razmišljali in – razumeli, seveda vsak po svoje in zase.

Sredi tedna (v četrtek) se je v okrogli dvorani Cankarjevega doma predstavila mladinska skupina **Srednje pedagoške šole** s Kušarjevo priredbo Butalcev (F. Milčinskega). Priredba je ohranila le osnovno fabulo, več kot uro trajajoča predstava pa je prehajala iz realnosti sodobnega slovenskega sveta v imaginarne blodnje in razmišljanja. Prostorska omejenost male dvorane se je izkazala kot dobra, saj kulisi ni bilo, tako, da so kostumi odigrali še večjo vlogo. Zlasti sta bila dopadljivi vlogi Šprince Marogle in razbojnika Cefizlja. Bila je humano obarvana igra, polna dogajanja, ki pa se je sem ter tja malo razpotegnila in ni znala izkoristiti ritma. Zdi se, da je bila to ena letošnjih boljših predstav na Podobah trenutkov, saj je puščala občutek, da tudi mladi igralci obvladajo elemente moderne dramaturške igre, da se v »svoji« igri dobro znajdejo ter skupaj z gledalci ustvarjajo umetnost za širši krog občinstva.

Srednja šola tiska in papirja je pripravila literarni večer, v katerem so se tudi mladi preizkušali v »igri poezije«. Šlo je za avtorski večer izbranih pesmi iz pesniškega zbornika dijakov te šole (približno zadnjih desetih let). Vsebinske pesmi je zajela stiske in razmišljanja mladih. Interpretacijsko sicer morda večer ni izžvenel čisto prepričljivo, morda deloma tudi zato, ker so člani dramskega krožka te šole recitirali (predvajali) pesmi svojih sošolcev, oziroma predhodnikov. Vsekakor so tudi papirničarji in tiskarji iskali nove izrazne poti za predstavitev mladinske poezije.

Zadnji dan kulturnega srečanja srednješolcev so se predstavili še mladinci Teatra splogledališča **iz šole Vide Janežič** s Camusovim Nesporazumom. Gre za že ustoličeno gledališko klasično delo, za katerega je potrebno poglobljeno delo in študijski gledališki pristop. Scena na malem odru Cankarjevega doma je bila zanimiva, v sami igri pa je izstopal Grega Baković, ki je odigral kar dve vloge, drugo v dodatku k prvi predstavi – Sartrovimi Zaprtimi vrati. Drugi igralci v predstavi so bili zvečine pod povprečjem in so celotni vtis

Na odru, sredi predstave

predstave zaokrožili v spoznanje, da gre res za amaterje, ki bodo morali še precej delati, da bodo liki njihovih predstav polneje zaživel na odru.

Tatjana Ažman, Srednja družboslovna šola Vide Janežič v Ljubljani

Žar, ki potrebuje več vaje

Srednja naravoslovna šola iz Ljubljane, ki je predstavila Konec igre Samuela Becketta, se je dobro odrežala. Mladi so odigrali to igro naštudirano, in – lahko bi rekli – pošteno. Zlasti si je pohvalo zaslužila Irina Goršič, ki je v polni dvorani zapustila močan vtis.

Milčinskega Butalce, ki jih je priredil mentor gledališke skupine srednje pedagoške šole Peter Kušar, si je tudi ogledala polna dvorana obiskovalcev, čeravno je priredba izgubila precej na povezanosti predstave (dogajanja), na kakovosti in domiselnosti. Videli smo vse polno že stokrat prežvečenih in nič več duhovitih domislic na račun naše sedanosti. Vendar so mladi igralci svoje delo dobro opravili in so tisto,

kar jim je bilo naloženo, znali odigrati.

Ob Camusovem Nesporazumu pa smo lahko ugotavljali več, sicer bolj postranski, napak in nesporazumov, ki se pozornemu gledalcu niso izmuznili (neuspešno odpiranje steklenice, neumestni francoski vložki...) in to je iz tragedije naredilo komedijo.

S svojim (kar nadležnim) vreščanjem (takšne Marte si Camus gotovo ni zamislil), je bila vloga Marte nekam nasilna, nasprotno pa je glavno tmoško vlogo z izrazito nadarjenostjo odigral Grega Baković. Predstavi v prid kaže šteti tudi zaključek s Sartrovimi Zaprtimi vrati in iz tega teksta izvirajočimi asociacijami. Kljub vsemu in prav zaradi vsega omenjenega – je bila to dobra igra, vredna ogleda.

Igor Kofol

Sodelavci Osvobodilne fronte

Igo Gruden

Ob 95-letnici rojstva

Pesnik in prevajalec Igo Gruden je zagledal luč sveta 18. aprila 1893 v Nabrežini pri Trstu v kmečki družini. Osnovno šolo je obiskoval v rojstnem kraju in v Trstu, gimnazijo pa v Gorici. Od leta 1912 je študiral pravo na Dunaju, Gradcu in v Pragi, kjer je leta 1921 promoviral. Med prvo svetovno vojno je bil ranjen na soški fronti. Po vojni je postal doktor prava in odvetnik v Ljubljani. Med okupacijo je bil aktiven v boju proti fašizmu in povezan z Osvobodilno fronto. Leta 1942 so ga domači izdajalci zaprli v belgijsko vojašnico, od koder so ga odpeljali v koncentracijsko taborišče Visco v Furlaniji, nato v Chieso Nuovo pri Padovi in nazadnje na Rab.

Tam ga je leta 1944 našla gledališka skupina Ljubljanske brigade. Smiljan Samec v svojih spominih nanj pravi, da jim je Gruden recitiral iz svoje precej obsežne zbirke taboriščnih pesmi. Tako so partizanski kulturniki dobili novo snov za recitacije in komponiranje. Vzeli so ga s seboj na Vis, kjer je Rado Simonitti uglasil njegovi pesmi Mesečina (Mesec lije v taborišče) in Čas selitve (Slišal sem visoko v zraku).

Iz Visa je odšel v italijanski Bari, od tam pa v zavezniško taborišče (ostal je namreč še naprej za vojsko nespособen zaradi ran iz prve svetovne vojne) El Šat na obali severne Afrike, od koder je leta 1945 pripotoval v Beograd, kjer je sodeloval pri slovenskih oddajah na radiu Beograd. Po osvoboditvi je bil pravni referent pri Ministrstvu za prosveto LRS. Umrli je 29. novembra 1948, po kratki, mučni bolezni, ki je bila posledica trpljenja v internaciji, v šestdesetem letu starosti.

Literarna zgodovina ga označuje kot pesnika in mladinskega pesnika, ki je izhajal iz slovenske moderne (rod na prehodu), ki pa se je s svojo svobodoljubno, socialno in nacionalno politično orientacijo bližal novemu realizmu. Kot pesniški kronist je spremljal številne pretrse slovenskega sveta od prve do druge svetovne vojne (od Primorskih pesmi do zbirke V pregnanstvo). Njegov življenjski in poetični nazor je obarvan s hedonizmom, srečo je videl v ljubezni in prijateljskem sožitju.

Slovenski poetični zakladnici je podaril pet pesniških zbirk: Narcis (1920), Primorske pesmi (1920), Dvanajstura (1939), V pregnanstvo (1945) in Pesnikovo srce (1946). Napisal je tudi dve zbirki za mladino: Miška osedlana (1922) in Na Krasu (1949), ki je izšla po njegovi smrti. Po njegovi smrti so izšle tudi njegove Izbrane pesmi (1949), ki jih je uredil Franc Albreht s spremnim esejem Filipa Kumbatoviča

Hinko Smrekar: Igo Gruden (izrez)

Kalana. Razen tega je prevajal iz srbohrvaščine, bolgarščine, ruščine in nemščine.

V Grudnovi liriki zasledimo: mladostne ljubezenske izpovedi (Narcis), slikarske impresije obmorskih pejsažev, ljubezenska doživetja, življenje in bedo primorskih kmetov in delavcev, skrb za usodo ljudstva ob Jadranskem morju, vero v novi svet, obup in resignacijo nad usodo našega naroda, razpadanje buržoazne družbe, ljubezen do svojih dragih, doživetje po ječah in taboriščih, žrtve in trpljenje ljudstva med drugo svetovno vojno...

★ ★ ★

Gruden se je iz vaze zavezanega poeta osebnih doživetij razvil v glasnika zaslužnjene primorske zemlje, v znanilca revolucije, v socialnega pesnika, v obtoževalca bojišč, zaporov in internacij, je zapisal o njem Stanko Janež. Viktor Smolej pa, da je Igo Gruden najznačilnejši slovenski lirik taborišč. V zbirki V pregnanstvo (1945) je znal ljudsko izraziti

svoja doživetja iz druge svetovne vojne. Že naslovi ciklusov v tej zbirki nakazujejo pesnikovo pot skozi zapore in taborišča od Furlanije v Italijo do Rdečega morja v Afriki. Kakor da prebiramo pesnikov osebni dnevnik, podoživljamo z njim odpor in upor Slovence, posebej Primorca, bolečino brezpravnega taboriščnika, protest človeka-humanista, domotožje pregnanca in vero v propad nasilja in zmago človečanske misli. Gruden je mehkejši od večine vojnih pesnikov, saj mu srce tudi v pregnanstvu narekuje človečnost. Poleg nasilja odkriva okrog sebe tudi lepi svet zmagovitega življenja: ptico nad taboriščem, cvet med bodoče žico. Njegov ugovor nasilju in vojni je občečloveški in zato razume bednost vojaka in kliče po upornem zavezništvu vseh pregnanjanjih narodov. Grudnova taboriščna lirika je po mnenju Viktorja Smoleja bila med prvimi primeri osvobodilne poezije, ki je našla pot v odprti, že svobodni svet v Italiji, Afriki in Ameriki.

Zbirka V pregnanstvo, združuje pesmi iz vojne dobe in prve odmeve na osvoboditev, tako da predstavlja po mnenju Borisa Paternuja poslednje obdobje njegovega pesniškega snovanja. Zbirko bi lahko imenovali pesniški dnevnik Grudnove zunanje in notranje biografije iz okupacijskih let. Tu lahko sledimo vsem najbolj mučnim postajam njegove poslednje preizkušnje: od fašističnega ječanja v »belgijski« vojašnici v Ljubljani (1942), preko severnoitalijanskih taborišč

Igo Gruden

Prva sinička

Pojte ven, pojte ven, pojte ven!

Res sinička to prepeva,
to njen klic je vzradoščen?
Naj karkoli razodeva,
glas od gluhih sten odmeva,
nam prostost je le še sen.

Pojte ven, pojte ven, pojte ven!

Kaj smo res že blizu dneva,
ko resnica bo naš blagi sen,
zamračen do zdaj od gneva?
Svetla slutnja nas preveva,
da bo kmalu svet sproščen.

Pojte ven, pojte ven, pojte ven!

(iz zbirke V pregnanstvo)

pa vse do pošastnega Raba (1943), zatem od zavezniških taborišč v Afriki do povratka iz Barija v osvobojeni Beograd in srečanja z domačo zemljo. Ta Trnova pot pomeni po Paternujevi sodbi najbolj krut in tudi najbolj dosleden sklep življenjske usode zavzetega Slovence in antifašista, dolga leta begunca, naposled pa jetnika v rokah najbolj intimnih sovražnikov. In tudi to pesništvo pomeni zadnji nasledek njegove več kot dvajsetletne narodno odporniške izpovedi. Pod neizogibnostjo zgodovinskih okoliščin se je končalo v jetniški motiviki, čeprav je najgloblje netivo črpalo tudi iz svoje življenjske preteklosti. Tako je postal Gruden še pred izidom zbirke, zlasti pa po njej najvidnejši poet slovenske taboriščne lirike, ki je bila poleg partizanske druga glavna veja narodnoosvobodilnega pesništva.

V Paternujevi razčlembi Grudnove taboriščne poezije zasledimo primerjavo s splošnim tipom naše narodnoosvobodilne poezije, ki bi jo lahko šteli za novo, sodobno in različno ljudskega pesništva. Vendar Grudnova taboriščna lirika ni brez izrazite individualne črte. Napolnjuje jo čisto svojevrstna, mediteransko obarvana ljubezen do življenja. Ta zmora včasih tudi najbolj mračne položaje spremeniti v stanja nekakšnega vedrega trpljenja.

Zato se spominjamo Grudna ob njegovi obletnici kot pesnika, ki je v svoji taboriščni liriki ohranil tudi živo aluzijo bratstva in humanega sožitja med vsemi narodi sveta, piše dr. Boris Paternu. V taboriščni liriki je Grudno uporništvo dozorelo do iste mere, da je zmoglo poleg srda tudi izjemno tenkočutno človeško širino.

Dušan Mevlja

Včasih sem sama in premišlujem

Včasih sem sama. Slabe volje. Takrat nisem za nobeno rabo. Nič mi ne gre od rok...

Zaprem se v svojo sobo se vržem na fotelj in gledam skozi okno moje male sobice. V neskončnost. V neskončno oddaljeno nebo... V bele oblačke, ki se poigravajo na nebu... Razmišljam... V oblakih zagledam svojo prihodnost. Najprej se vidim kot šolarke, ki iz dneva v dan hodi v šolo. Doma se ji ne ljubi učiti. Raje vzame v roke knjigo, ki jo je že večkrat prebrala in jo ponovno prebira...

Pozneje ne bom več šolarke... Takrat bom dijakinja...

V oblakih vidim dekle, ki zgodaj vstaja, hitro poje kos kruha in ga zalije s skodelico kozjega mleka. Ze hiti na avtobus. Vedno se ji mudi. Na avtobusu se zlekne v mehek sedež in pogosto, prepogosto vzame v roko šolsko knjigo. Bistri si možgane... Dopoldan preživi v hrupni šoli. Kdo bi si mislil, da so tudi bodoče stroge vzgojiteljice, ki bodo zahtevale od otrok tišino, sedaj tako glasne?! Po pouku hiti po ljubljanskih ulicah. Pohiteti mora, če hoče ujeti naslednji avtobus. Ko se pelje proti svojemu kraju, pogosto zaspi, saj se je zvečer dolgo učila... Ze je doma. V svoji sobici. Za mizo dela naloge in se uči. Pozno v noč...

Zazrem se v drug oblak... Ne vidim več šolarke ali dijakinje. Ne. Vidim Študentko. To sem jaz. Vstaja zgodaj zjutraj in odide na avtobus.

V njem premlevala snov. Danes ima izpit. Lase si je povezala v čop. Za srečo... Ze stoji pred strogim profesorjem, ki mrko gleda v tla in se

ne zmeni za študentko, ki se ji tresejo roke od živčnosti. Končno jo prične spraševati. Ona se skuša ponovno zbrati, a zaman. Preveč je raztresena. Padla je. Nesrečna hiti domov... Znova sedi ob knjigah. Čez 14 dni bo poskusila znova...

Podobe v oblaku se zamenjajo. Ne vidim več pridnih učenk... Ne. Vidim mlado ženo, ki vsak dan hodi v službo. Vsak dan pohiti v vrtec, kjer jo čakajo otroci. Veselo se ji obesijo na krilo. Ona jim prinese igrčke in jih nauči novo pesmico. Otroci jo imajo radi. To sem jaz...

Nad moje okno je prijadral nov oblak. Pogledam vanj. Vidim staro tetko. Staro mamico. Vnučki se igrajo ob njej. Pogosto jih pokliče z napačnim imenom. Pogosto dobi vnuk ime svojega očeta. A kaj potem? Stari ljudje pozabijo... To sem jaz...

Mračni se. Oblaki se ne vidijo več dobro. Ne vidim več svoje prihodnosti. Premišljam... Kaj če mi ne bo uspelo priti do željenega poklica? Ne vem. Najbrž bom šla v kakšno x šolo. Mogoče v najlažjo. V obupu bi storila marsikaj. Naredila bi veliko napako. A pogovor pravi: Če narediš napako in je ne popraviš, narediš s tem novo, še večjo napako.

PETRA LOMBAR, 8. b
OŠ Matija Valjavec
Preddvor

Naloga iz kurirčkove torbice

Pionirji in mentorica PO iz osnovne šole Janka Premrla-Vojka s Črnega vrha so nam poslali nalogo, za katero jih je zadalžila Kurirčkova torbica. Dobili so namreč naročilo, naj obiščejo vojkovca Franca Groma. Groma so izpolnili in iz obiska se je spletel tale pogovor:

JANA: Kdaj ste se prvič srečali z Vojkom?

FRANC: Z Vojkom sem se prvič srečal avgusta 1942. leta. S svojo patroljo, ki je štel 12 partizanov, je prišel v naše kraje. V septembru pa se je Vojko s svojo četo utaboril na Brinovem griču.

NADA: Katero nalogo ste opravljali v četi?

FRANC: Zaupana mi je bila naloga kurirja. Pošto sem prenašal od karavle do karavle. Karavla je bila tudi na Brinovem griču, kjer so pred leti odkrili ploščo.

FABIJANA: Kakšen je bil Vojko?

FRANC: Vojko je bil mlad fant. Bil je pogumen. Zahteval je red in disciplino. Vsi smo ga ubogali in ga imeli radi.

ANA: Koliko vas je bilo v četi na Brinovem griču?

FRANC: V četi nas je bilo okoli 25 mož.

ANA: Kako je bilo takrat, ko je bil Vojko ranjen?

FRANC: V Idrijsko Belo je z Vojkom odšlo takrat 20 borcev. Takoj, ko smo izvedeli, da je ranjen, smo odšli na pomoč. Ko smo prinesli ranjenega Vojka na Brinov grič, so odšli fantje-patrolje na vse strani, da ne bi prišli Italijani. Ponoči, pa je na srečo začelo snežiti in je sneg zabilal vse sledi za nami. Čez teden dni je Vojko umrl.

NADA: Ali so kdaj sovražniki napadli Brinov grič?

FRANC: Bila je nedelja v začetku marca, ko so Italijani napadli postojanko na

Brinovem griču, kjer se je Vojkova četa še zadrževala po njegovi smrti. Takrat sta bila ranjena dva borca. Eden je bil ranjen v glavo in je potem tudi umrl.

MIHA: Kam ste odšli po Vojkovi smrti?

FRANC: Bili smo še nekaj časa na Brinovem griču. Potem pa smo se po napadu Italijanov umaknili v Idrijsko Belo in nato v Tisovec.

PRIMOŽ: Kdaj ste bili v največji nevarnosti?

FRANC: Bilo je na Vodica. Pot nas je vodila proti Hrušici. Bila sva dva kurirja in trije borci Kosovelove brigade. Naenkrat smo pod gozdom zagledali nemško kolono. Na nas so začeli streljati z dum - dumkami. Razbežali smo se po gozdu. Imeli smo še srečo. Le eden tovariš, ki je bil doma iz Kostanjevice na Krasu, je obležal mrtev.

ANDREJKA: Kje ste dočakali svobodo?

FRANC: Svobodo sem dočkal v Podkrajem na karavli.

NADA: Koliko vojkovcev vas še živi?

FRANC: Živih je še 26.

ANDREJKA: Ali se večkrat srečate?

FRANC: Vsako leto se srečamo v Črnem vrhu ob krajevnem prazniku - 22. februarju. Takrat imamo tudi občni zbor. Me pa tudi večkrat kdo obišče.

PRIMOŽ: Kaj bi posebnega naročili nam mladim?

FRANC: Pridno se učite, da boste čim več znali. Pa prijatelji bodite med seboj. Borite se proti vojnam in da ne bi nikoli okusili njene grenkobe!

Prijetno je bilo poslušati tovariša Groma. Veliko se spominja tudi njegova sestra Stana. Zdelo se nam je, da sta se za nekaj časa oba z mislimi preselila v čas vojne. Tovariš Grom nam je obljubil, da nas bo odpeljal tudi na karavlo na Brinov grič, ki jo ni prav lahko dobiti. Mladi bi se morali večkrat srečevati z borci, da bi bolje razumeli NOB. Poslovali smo se. Na pragu sta nas pozdravili tudi dve muci, ki sta ves čas našega pogovora stale ob gospodarju in gospodinji.

Nositi kurirčkovo torbico na rami ni majhna stvar

Kurirčkova torbica je v naši šoli že tradicionalna. Letos je potovala skozi naš kraj že šestindvajsetič. Nekaj let je obiskovala samo slovenske šolarje. Ker pa so se naše brigade bojevale tudi onstran Kolpe, že nekaj let potuje torbica tudi po delniški občini. Učenci osnovne šole Vas Fara že vrsto let prirejamo sprejem ob kurirčkovi torbici skupaj z učenci iz sosednje hrvaške šole Zdenko Petranović-Jastrež iz Broda na Kolpi. Tako je bilo tudi letos, in sicer 5. aprila pri spomeniku na Žabjaku v Fari.

Učenci, učitelji in predstavniki iz delniške občine so prišli k nam pred dvanajsto uro. Kmalu so pritekli tudi dibrojski učenci - kurirji s torbico, zastavami in cvetjem. Miting se je začel ob

dvanajsti uri. Potem, ko so kurirji povedali geslo, so izročili torbico nekdanjemu borcu in sedanjemu predstavniku KO ZZB Kostel, tovarišu Škvarču. V krajšem govoru je tovariš Škvarč spregovoril o pomenu kurirčkove torbice. Nato se je začel skupni kulturni program, v katerem smo izmenično nastopali učenci obeh šol. Pevska zbor sta pela predvsem bojne pesmi, recitatorji pa smo predstavili veliko pesmi naših in hrvaških avtorjev, na primer: Bor, Mali heroj, Zdaj kurirček gre na pot, Rdeča ruta, Dve marjetici, Volim te. Kulturni program smo nameravali končati s plesno-ritmično točko, vendar je zaradi slabega vremena nismo mogli izvesti. Predstavnica sosednje Po je izročila naši šoli knjigo, ena-

ko pa sem storila tudi jaz v imenu naših učencev in učiteljev. Nato je tovariš Škvarč izročil torbico našim kurirjem in jim naročil, naj jo srečno in varno prenesejo do naslednje javke. Torbico so odnesli v šolo v Fari, kjer je prenočila. Veseli me, da se je letošnjega sprejema kurirčkove torbice udeležilo več krajanov kot lani.

Bila sem ponosna, ker so mi zaupali nalogo glavnega kurirja pri prenosu kurirčkove pošte na Zlebe. Z menoj sta bila tudi Klavdija in Aleš. S tovarišem ravnateljem smo odšli na pot naslednji dan ob pol devetih. Tudi deževno vreme nas ni motilo med opravljanjem svoje naloge. Pazljivo smo hodili skozi gozd ob Kolpi vse do Zlebov. Na javki smo se srečali s kurirji iz osnovne šole

v Starem trgu in jim predali pošto. V prijetni hiši smo se odpočili, pogasili žejno in potešili lakoto. Poslušali smo tudi resnično zgodbo o kurirjih, ki nam jo je pripovedovala prijazna žena, ki je bila sama izkušena kurirka in borka.

To je bil zame velik dogodek, kajti imeti na rami torbico s kurirčkovo pošto, ni majhna stvar. Ponosna sem, da smo dobro opravili svojo nalogo. Torbico prenašamo od javke do javke zato, da obujamo spomin na vse pogume kurirje, ki so med vojno prenašali pomembna sporočila in velikokrat tvegali svoja življenja.

TINA JUŽNIČ, 6. raz.
literarno-dopisniški krožek
OŠ VAS FARA

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Življenje - kaj je to?

Življenje. Nekaj, kar je naše, noč in dan, zaradi česar sploh smo in kar samo po sebi se nam zdi razumljivo, da živimo. Seveda, eni tako, drugi drugače. Govorimo o rosnih letih, potem o zrelosti in o jeseni življenja. Vsak naš korak je povezan z njim - življenje nas kuje in mi kujemo življenje. O, dostikrat premišljamo o njem..., kakor, denimo, naša dopisnica iz Preddvora, osmošolka Erika Žibert:

»Vsak dan slišimo, koliko je bilo mrtvih v bombnem napadu, koliko je bilo mrtvih v naravnih nesrečah, koliko ... in šele takrat se lahko vprašamo, kaj je življenje,« piše Erika in nadaljuje: »Koliko ljudi v enem dnevu nepričakovano umre? Vprašamo se tudi lahko, koliko ljudi se vsak dan rodi. Vsak od teh ima v svojem življenju določen cilj. Včasih mu uspe priti do njega na pošten način, včasih pa naredi tudi kaj nezakonitega. Svojo usodo v življenju si vsak sam kroji. Mogoče mu spodleti. Razočaran človek si želi, da bi imel več življenj; da bi pozabil zablode in začel novo življenje.«

Včasih Erika posluša starša, ko se pogovarjata o težavah. Včasih opazuje brata, kako se prebija skozi vsakdanje probleme. In takrat pomisli: Kaj vse me še čaka?! Kaj bo, ko bom jaz odrasla? Ali se bodo stvari izboljšale ali poslabšale? Ali bom lahko dobila službo ali ne?

To niso samo Erikina vprašanja. To so vprašanja vsega našega mladega rodu. Poznamo jih in vendar je prav, da v tem mesecu mladosti, v maju, še posebej opozorimo nanje, da opozorimo na ta mladi rod in na prihajajoče rodove, ki sebe in družbo sprašujejo o svojem življenju, ki hočejo živeti, delati, ustvarjati...

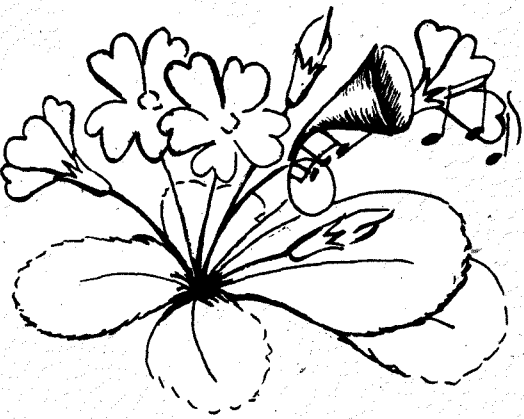
Kdo bo znal odgovoriti?

»Odgovor bo prineslo le življenje,« piše Erika. »Življenje je nekaj čudnega. Lahko te osreči in to si želi vsaka mlada glava. Toda, le en spodrsrlaj v življenju je dovolj, da se vse podre. Zato moramo biti pazljivi in pošteni,« je še pristavila naša mlada dopisnica.

Vem, veliko tveganja je v odločitvah; pa če pomislite, dragi mladi prijatelji, vse od takrat, ko se otrok »odtrga od maminega krila«. Za osmošolce pravimo, da ste se znašli na križišču poti v življenju (čeprav že živite!). Pa vam želim, da bi prav izbrali in zaživel tako, kot si predstavljate. Ne nazadnje pa - živite svojo mladost!

Živa

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Pomlad

Pomlad je že prišla. Na travniku svetijo: rvončki, trobentice, jetniki, šafrani in vijolice. Po mačicah brenčijo čebele. Iz gozda se sliši ptičja pesem. Imetje orjajo njive. Dnvi so daljši in toplejši. Radi se grejemo na soncu. Grega se s holcom vozi po dvorišču.

Tina

Žavarnik

1. a

OŠ Matija Valjavec, Preddvor

Predvojni študentski narodnoobrambni tabori

Spominski zbornik

Konec oktobra 1987 je pri založbi Obzorja v Mariboru izšla knjiga »Študentski in dijaški delovni narodnoobrambni tabori v Sloveniji 1935–1940«. Zbornik obsega 530 strani večjega formata in preko 120 fotografskih reprodukcij o delovanju narodnoobrambnih delovnih taborov. Pobudo za izdajo zbornika je dal Pavle Žaucer, ki pa žal ni doživel njegovega izida. Gradivo je s sodelovanjem udeležencev teh taborov nastajalo polnih osem let, dokončno pa ga je za natis in izdajo pripravilo ožje uredništvo: Mirko Tušek (glavni urednik), France Filipič, Ada Krivic, Marija Vedernjak in Pavle Žaucer.

Zbornik prikazuje doslej v zgodovini pisju pomanjkljivo obdelano narodno-politično akcijo slovenske mladine v letih tik pred drugo svetovno vojno. Študentska in srednješolska mladina, različno svetovnonazorsko orientirana, je s svojim delovanjem v okviru širšega slovenskega narodnoobrambnega gibanja poskušala zavezati vpliv nemškega nacizma v narodnostno ogrožene kraje v Sloveniji, predvsem ob severni meji in na Kočevskem.

V zborniku je zbrano spominsko in dokumentarno gradivo o 35 taborih, na katerih je sodelovalo preko 300 udeležencev. V uvodni razpravi prikazuje France Filipič vsebino, organizacijo in pomen delovnih narodnoobrambnih taborov visokošolske in srednješolske mladine ter pri tem ugotavlja, da je sodelovanje mladih slovenskih intelektualcev v delovnih in narodnoobrambnih taborih dragocen sestavni del slovenske nacionalne zgodovine in da so pri teh mladih ljudeh že takrat prevladovala »tiste prvine socialne in nacionalne usmeritve, ki so pripeljale 1941. leta veliko večino nekdanjih »taborjanov« v vrste narodnoosvobodilnega boja, mnoge sodelav-

ce študentskih taborov pa enako v aktiven odpor proti okupatorju.« Gradivo, ki sledi po uvodni razpravi, je razvrščeno po organizatorjih taborov. Najprej so obravnavani tabori raznih društev in organizacij, nato pa tabori, ki jih je organiziral Dom visokošolk in predstavljajo nekako organizacijsko celoto, z istega vidika so prikazani skupaj tabori akademskih društev Jadrana in Jugoslavije.

Sledijo razprave, ki so jih na podlagi anketnega gradiva napisali udeleženci taborov Ivan Bratko, Palma Kosmina in Boris Zajec in so bili v revijah objavljeni že pred vojno. V zadnjem delu pa so zbrani članki in zapisi o dejavnosti narodnoosvobodilnih taborov, ki jih je objavljala takratni dnevni in revijalni tisk. Na koncu vsebuje zbornik izjave, razglase in ponatis letakov, ki so jih razširjali takrat študentje pri svojih narodnoobrambnih akcijah. Zbornik je tudi slikovno zelo bogato opremljen. Zbornik namreč poskuša zajeti vse gradivo, ki je kakorkoli povezano z narodnoobrambnimi mladinskimi delovnimi tabori pred drugo svetovno vojno.

Iz prikazanega gradiva je razviden političen pomen, ki so ga imeli ti tabori na nacionalno in socialno osveščenost med slovenskim ljudstvom ob severni meji, v Prekmurju in na Kočevskem. Sami udeleženci teh taborov pa so neposredno spoznali gospodarske, socialne in kulturne probleme tamkajšnjega prebivalstva.

S tega vidika je zbornik o narodnoobrambni dejavnosti študentov in dijakov v letih 1935 do 1940 lep prispevek k zgodovini pisju o ljudskofrontnem gibanju in narodnoobrambni politični dejavnosti pred pričakovanim napadom nemškega nacizma na Jugoslavijo.

M. T.

Z leve: Vida Taufer, gospodinja Marija Rauh, Pavla Musar, Vida Janežič, Danica Bizjak, Nika Taufer, Erna Muser, Stanka Musar, Rozika Pušnik, Mala Dequal in Ada Dequal.

Pomen taborov

Gornje poročilo o knjigi: »Študentski in dijaški delovni narodnoobrambni tabori v Sloveniji 1935 do 1940« nas seznaja z imenovanim Zbornikom, v katerem je na posled temeljito obdelano pomembno, a doslej vse premalo raziskano poglavje iz slovenskega revolucionarnega gibanja. Vsaj trije momenti določajo, da »taborjanski« aktivnosti, ki se je razraščala v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno, posvetimo dolžno pozornost in ji priznamo ustrezen zgodovinski pomen.

Prvič, ti tabori so bili učinkovito sredstvo odpora proti naraščajoči hitlerjanski propagandi, ki je prav pred petdesetimi leti, ob Anshlusu, zavzela na Slovenskem grozljiva razsežja. Drugič, tabori so predstavljali dejavno afirmacijo naše ljudske fronte, ki je zlasti po čebinskem

Ustanovnem kongresu KPS in po prihodu Josipa Broza Tita na čelo KPJ, pridobivala idejno jasnost in ustvarjalnost ter postajala imena vredna družbena sila. Tretjič, tabori so izpričevali humanistično naravo, kakršna je bila dotlej na Slovenskem sredi strankarskega in režimskega stremušstva malokrat doživeta. Saj so tabori uresničevali svoje narodno obrambno poslanstvo tudi z zbliževanjem umskega in fizičnega dela, z najrazličnejšimi dejanji altruizma in pomoči v prid izkoriščenemu kmetu in delavcu, s prosvetnim in kulturnim ozaveščanjem ljudskih množic, skratka, z vsemi tistimi humanističnimi prijemi, ki so nedolgo pozneje bili kvas Osvobodilne fronte slovenskega naroda.

Eden izmed impresivnih razdelkov v Zborniku opisu-

je tabore ljubljanske študentske organizacije Dom visokošolk, ki je bila ustanovljena decembra 1935. Imenovana po študentkah (ki so bile nastanjene v konviktu Mundove zapuščine v Gradišču, ali pa so stanovale drugod in bile internatskim kolegicam pridružene) je ta organizacija v letih 1937–1940 priredila pet taborov: v belokranjskih Adlešičih, v Zgornji Kapli na Kozjaku, pri Sv. Duhu v Halozah, v nemškutarskem Mariboru in v Lipovcih v Prekmurju. Očitno je, da so ta dekleta, ki jih niso motila različna nazorska prepričanja, saj so bile med njimi tako katoličanke kot komunistke, izbrale za svoje delovanje socialno in nacionalno najbolj ogrožena področja Slovenije. V knjigi je nazorno, mestoma prav pretresljivo prikazano, kako so visokošolke zmogle spregovoriti v vsakomur dostopnem jeziku ljubezni in požrtvoval-

nega znoja, kako so znale premagati dvom in nezaupanje izkoriščanih in često zaozlatih »malih ljudi« v samotnih kmečkih hišah in viničarijah ter pokazati tem ljudem pota k napredku in veri vase.

Obrazi borbenih študentk

Kdo so bile mlade ženske iz Doma visokošolk? V Zborniku, ki je narasel na

več kot 500 strani, je razumljivo zmanjkalo prostora, da bi bili v njem obdelani mimo njihovega kolektivnega še individualni portreti.

Poznejša zgodovina – tako narodnoosvobodilni boj kot povojni časi – je zapisala, da so Slovenci imeli v teh borakah izjemno dragocene ljudi. Mnoge so bile v partizanih, nekatere izmed njih so postale narodne herojine, ne-

kaj jih je junaško padlo, tiste pa, ki so živele, so skozi desetletja miru požrtvovalno delale kot strokovnjakinje na najrazličnejših, predvsem intelektualnih področjih. Izkazalo se je, da je k njihovi revolucionarni in napredni konstituciji nemalo prispevala že zgodnja šola v taborjanskem gibanju.

Spomnimo se vsaj nekatereh.

Vida Janežič

1914–1944

Vida Janežič se je rodila 6. junija 1914 v Podbrdu na Tolminskem, kjer je njen oče služboval kot železniški uradnik. Ko ji je bilo devet let, ji je umrl oče, dve leti nato pa še mati. Za Vido je poslej skrbela materina sestra Pavla Papež, ki je sama imela tri hčerke. V tej družini je Vida našla svoj drugi dom, z njo se je iz Lukovice pri Domžalah, kjer je konča-

leg organizacijskega dela je prispevala tudi h kulturnemu življenju na taboru s tem, da je ob večernem kresu na grajskem dvorišču vpeljala svoje misli v pogovore o literarnih umetninah.

Po diplomu na slavistiki se je včlanila v Društvo brezposelnih profesorskih kandidatov, saj je bilo pred njo tedaj običajno dolgo čakanje na profesorsko službo. Tik pred

zahtevno, posebno po množičnem odhodu Ljubljancov v partizane jeseni 1943, ko so se vrste ljubljanskih aktivistov razredčile. Hkrati je zaradi nove, domobranske politične policije pod nemško zasedbo postajalo vedno bolj nevarno, množile so se aretacije in odhajali so prvi transporti v nemška koncentracijska in delovna taborišča. Vida se je zavedala nevar-

Udeleženka tabora na Kozjaku leta 1938. Z leve proti desni: Vanda Orehek, Hilda Ječabek, Melita Dolanc, Mira Ružič, Vida Orehek, Ada Dequal, Palma Kosmina, Anka Ružič, zadaj stojijo Franjo Golob, Lojze Šušmelj in Ivan Ločnikar.

la osnovno šolo, preselila v Ljubljano. Tu se je od 1. 1925 šolala na poljanski gimnaziji in 1933. maturirala s prav dobrim uspehom. Kot dijakinja je bila vestna, do sošolk tovariška, polna vedrine, vendar se je za njenim nasmejanim obrazom pogosto skrivala resna, zgodaj dozorela misel.

V prostem času se je Vida, tako kot njene sestrice, ukvarjala s športom: kolesarila je, hodila v gore, se smučala, predvsem pa igrala žensko hazeno pri ljubljanski Iliriji in se pri tem odlikovala kot izredno borbena, hitra, natančna in vztrajna napadalca. To svoje udejstvovanje pa je morala skrivati pred šolskimi oblastmi, ki tedaj niso dovoljevale članstva v športnih društvih. Pozneje, septembra 1935, je nastopila celo v državni reprezentanci na tekmi v Varšavi. Šport je bil pomemben del Vidine mladosti, z njim se je utrjevala za zahtevnejše življenjske naloge.

Po maturi je omahovala – ali naj si poišče službo ali pa naj se vpiše na univerzo. Kljub gmočnim težavam je zmagala želja po širši in globlji izobrazbi, odločila se je za študij slavistike. Ko ji je potekla skromna pokojnina po očetu, se je preživljala z instrukturkami. Zaradi težkih razmer v družini se je preselila v novoustanovljeni Dom visokošolk in se začela vključevati v napredno študentsko gibanje. Bila je članica akademskega društva Slovenski klub, v okviru društva Dom visokošolk je sodelovala pri pripravi za počitniške tabore, zlasti za tabor v Adlešičih (1937), ki se ga je tudi sama udeležila. Po-

napadom fašističnih sil na Jugoslavijo je iz t. i. Bednostnega fonda, s katerim so tedanje oblasti »reševale« najtežje socialne primere, dobila skromno, slabo plačano mesto tajnice na poljanski gimnaziji. Prav tedaj se je na pobudo profesorice Marje Boršnikove pripravljala tudi na znanstveno delo, a vojna je prekrizala vse načrte.

V osvobodilno fronto se je Vida vključila že 1941, najprej v profesorskem zboru na gimnaziji, po ustanovitvi terenskih frontnih odborov pa v rajonu Trnovo, kjer je tedaj stanovala, nato pa v rajonu Poljane. Hkrati se je pridružila profesorski skupini, ki je študirala marksistično literaturo, to pa v želji, da bi naloge, ki jih je porajal boj za osvoboditev, ne samo čustveno, ampak tudi miselno čim bolj dojela. Zavzeto, z vso svojo izredno življenjsko energijo se je lotevala dela, kjerkoli je bilo potrebno. In ko je dobila priznanje, ko je bila sprejeta v partijo, jo je to vso prevzelo in osrečilo. Zaradi njene požrtvovalnosti in vztrajnosti pa tudi zaradi njenega toplega tovarištva do sodelavcev ji je partijsko vodstvo zaupalo vse težje organizacijske in kadrovske naloge. V naslednjih letih je delala zapored kot sekretarka rajonskih odborov OF in hkrati sekretarka rajonskih komitejev KPS Center, Šiška in Moste. Malo pred aretacijo je postala članica okrožnega odbora OF in okrožnega komiteja KPS za Ljubljano. Medtem je večkrat menjala stanovanje, posebno potem, ko je zapustila službo in se posvetila izključno ilegalnemu delu. To delo je bilo mnogovrstno in

nosti, ki ji je grozila od izdajalskih pomagačev okupatorja, spretno se je izmikala njihovim zankam, vendar zaradi aktivnosti, ki se ji je predajala z vsem žarom svoje izredno vitalne narave, ni mogla ostati nezapažena. 24. februarja 1944 jo je na cesti aretirala policijski agent, eden od dveh zloglasnih bratov Kobi. Vendar domobranci niso vedeli, koga imajo v rokah. Po dveh zaslišanjih – na prvem so jo strahovito pretepli – je bila odpeljana v taborišče Hallein pri Salzburgu. Zaradi priznanja neke pripornice, da je delala po Vidinih navodilih, pa so jo 24. avgusta pripeljali nazaj v ljubljanske zapore. Policija je spoznala, da je Vida Janežič ilegalka z imeni Vanda, Vilma in Lučka, ki jo že dolgo iščejo. Začela so se nova zasliševanja in strahovita mučenja. Kljub nečloveškemu telesnemu in duševnemu trpljenju Vida ni klonila, ničesar ni priznala: do konca je ostala zvesta svoji poslednji nalogi – očitno osvobodilno organizacijo. Umrli je mučeniške smrti 6. oktobra 1944 v jetniški celici. Na zahtevo njene tete Pavle Papež so jo 9. oktobra 1944 pokopali v grob njenih staršev na ljubljanskih Žalah.

Dne 22. julija 1953 je bila Vida Janežič proglašena za narodno herojino.

13. oktobra 1977 je bila po njej imenovana poljanska gimnazija v Ljubljani,

6. junija 1984 so v avli te gimnazije odkrili Vidin doprni kip.

Zapis o Vidi Janežič je prispevala Rozka Štefanova

(se bo nadaljevalo)

100% Satisfaction Guarantee

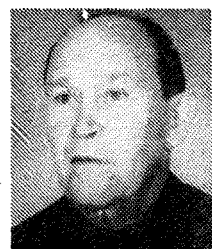
Ciril Brvar

Rodil se je pred osemindesetdesetimi leti na Trojanah. V Zagorju ob Savi se je izučil fotografske stroke in že kot mladenič je rasel v proletarcat. Pro vojno se je družil s posameznimi zasavskimi naprednjaki. Nemški okupator ga je hotel mobilizirati, Ciril pa se je izognil tako, da se je kot rudar zaposlil v zagorskem premogovniku. Rudarji so bili oproščeni vojašnice. Od 2. marca 1942 pa do 23. marca 1944 je bil na območju Zagorja, Moravc in Vranskega obveščevalec in propagandist. Nato pa se je pridružil borcev NOV. Ostal je še na prepihu obveščevalce, hkrati pa tudi vojaški fotoreporter pri 4. operativni coni. Do upokojitve je delaval v Mariboru pri oddelku za zaščito narodnosti in pri organih državne varnosti. Od njega smo se poslovlili na ljubimskem pokopališču pri Mariboru.

Marija Šteblaj

Februarja je umrla Marija Steblaj, ki se je rodila v Zapotoku nad Igom. Med prvimi talci je bil ubit njen oče. Marija pa se je še bolj zagrizla v delo OF in pomagala pri zbiranju hrane in orožja. Leta 1942 je postala skojevka in kmalu nato članica zveze komunistov rajona Velike Lašče. Bila je nadarjena pevka, ki je nastopala na mitingih, na proslavah in prireditvah. Ko je prišla svoboda, je pomagala pri obnovitvi požgane vasi Zapotok, kasneje pa se je vključila v obdelovalno zadrugo. Po upokojitvi je živelala v Ljubljani, kjer je bila aktivna v političnih organizacijah.

Anton Lopatec

Konec januarja smo se na pokopališču v Rožnem posloveli od prvoborca Antona Lopatca iz Blance. Rodil se je pred osemminesedesti leti v Dobravi pri Škocijanu. Že leta 1941 se je vključil v NOB in zaradi sodelovanja je bil z družino preganjan na Hrvaško. Kmalu se je vrnil v Sentrupert in se ponovno vključil v NOB in začel delati na terenu. Zbiral je razni material, predvsem pa hrano. Določen je bil za intendanta okrožja Novo mesto. Ob nemški ofenzivi je bil zajet in poslan na prisilno delo v Boštanj, kjer se je ponovno povezal s tamkajšnjimi aktivisti. Leta 1944 je bil izseljen v Zagreb, kjer se je ponovno vključil v NOB in delal na terenu do konca vojne. Po vojni se je vključil v delo porušene domovine.

Leopold Nanut

Leopold Nanut se je rodil na Primorskem. Še mlad je emigriral v Jugoslavijo in kot zidar delal v Makedoniji, kjer ga je zatekla vojna. Takoj je začel sodelovati z NOG v Bistrici pri Negotinu. Avgusta 1943 je odšel v partizane in bil iznajdljiv intendant. Po vojni je nekaj časa delal v Banatu, leta 1950 je prišel na Senovo. Ves čas je bil aktiven v samoupravnih organih rudnika. Za medvojno in povojno aktivnost je bil odlikovan z redom zaslug za narod.

Franc Zimšek

Februarja je umrl Franc Zimšek, rojen leta 1909 v Trbovljah. V NOB se je aktivno vključil julija 1944. leta v 15. brigado, v kateri je bil do konca vojne. Bil je večkrat odlikovan. Od njega smo se poslovili na zagorskem pokopališču.

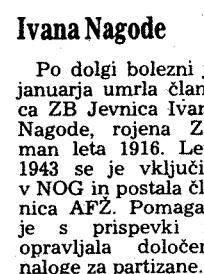
Albin Jemec

Po kratki bolezni je konec januarja umrl Albin Jemec. Rojen je bil leta 1925 v Senožetih pri Ljubljani. Kmalu po okupaciji se je vključil v napredno delavsko gibanje in februarja 1943 odšel v partizane v Carlskarjevo brigado. Leta 1943 je bil ranjen in se zdravlil v Kočevskem Rogu. Po okrevanju je bil dodeljen k minercem, kjer je postal delegat voda in komisar čete, pozneje pa je opravljal dolžnost interdentana bataljona 15. udarne divizije. Oktobra 1943. je odšel na minerski tečaj. Ponovno je bil ranjen v Suhi krajini in januarja 1945 je bil poslan na politični tečaj v Semic. V enotami 15. udarne divizije se je udeležil bojev za osvoboditev Ljubljane. Po vojni je kot oficir ostal v JLA in služboval v obmejnih enotah. Nato je končal šolo za zveze in ostal v sestavi šole vse do leta 1970. Upokojil se je s činom podpolkovnika in se vključil v delo DPO in KS Šentvid. Od njega smo se poslovlili februarja v Dolskem. Odlikovan je bil s številnimi odlikovanji in priznanji.

Ivan Šmon

Rodil se je v Ljubljani leta 1915, pozneje pa je živel v Žirovnici. V Kokrškem odredu je bil od februarja 1944 pa do konca vojne in obveščevalec Jeseniško-bohinjskega odreda. Od njega smo se poslovlili lani na Breznici.

Ivana Nagode

Po dolgi bolezni je januarja umrla članica ZB Jevnica Ivana Nagode, rojena Zaman leta 1916. Leta 1943 se je vključila v NOG in postala članica AFŽ. Pomagala je s prispevki in opravljala določene naloge za partizane.

V 71. letu starosti je v Ljubljani umrl nosilec Partizanske spomenice 1941 tovariš Stanislav Runko-Mišo.

Med NOB je bil član borbenih grup OF in VOS-a v Ljubljani, načelnik pokrajinskega komiteja VOS za Koroško ter obveščevalnega oddelka pri Glavnem štabu NOV in POS in šef odseka OZNE za Slovenijo.

Po vojni je opravljal odgovorne naloge v Republiškem sekretariatu za notranje zadeve Slovenije in v Skupščini Slovenije ter bil član predsedstva Republiškega odbora ZZB NOV Slovenije in član Zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije.

Janez Hribar

Po težki bolezni je v celjski bolnišnici umrl Janez Hribar. Rojen je bil leta 1917 v Zagorju, kjer smo se od njega poslovlili. Takoj na začetku leta 1941 je organizirano delal z OF na terenu Zagorja in okolice. Leta 1943 je bil izdan in zaprt najprej v Trbovljah, Laškem in nato poslan v Dachau. Po vojni je bil aktiven v družbenopolitičnih organizacijah in bil večkrat odlikovan.

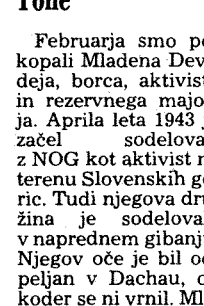
Ferdo Kemperle

Lani smo se v Srednji vasi pri Bohinju poslovlili od Ferda Kemperleta-Naceta. Rojen je bil pri trinješdesetimi leti v Češnjici v Selski dolini. Januaria 1943 je vstopil v NOV. Najprej je bil poslan na Dolenjsko, nato se je vrnil nazaj in bil vključen v 9. bataljon Gorenjskega odreda. Postal je kurir na postaji G-b/1, nato na G - 1, G - 11 in do konca vojne še na G - 2. Za zasluge in hrabrost je prejel več odlikovanj.

Štefanija Hvala

Na tolminskem pokopališču smo se januarja poslovili od Stefanije Hvala, rojene v Dolenji Trebuši leta 1901. Jeseni 1942 je družina prišla sodelovati z NOV, v začetku leta 1943 pa je k partizanom odšel najstarejši sin Rafael. Od tedaj je bila njena domačija drugi dom mnogim partizanom in aktivistom. Povojna leta je preživela na svojem domu, starostna pa pri svojem sinu v Tolminu.

Mladen Devide-Tone

Februarja smo pokopali Mladena Devideja, borca, aktivista in rezervnega majorja. Aprila leta 1943 je začel sodelovati z NOG kot aktivist na terenu Slovenskih goric. Tudi njegova družina je sodelovala v naprednem gibanju. Njegov oče je bil odpeljan v Dachau, od koder se ni vrnil. Mladen je opravljal več odgovornih političnih funkcij. Bil je član okrožnega odbora OF za mariborsko okrožje in član komiteja KPS Lenart, pozneje pa član komiteja KPS Maribor levi breg. Po vojni je opravljal vodilne politične funkcije na mariborskem okrožju. V letih 1954 do 1964 je bil konzul SFRJ v Celovcu in Berlinu, pred upokojitvijo pa je bil direktor delovne organizacije Metalka v Mariboru. Bil je nosilec več državnih odlikovanj in priznanj.

Združeni v NOB

Slovinci in Hrvati na južnem Primorskem v skupnem boju za obstanek (nadaljevanje in konec)

Posledica nemške jesenske ofenzive, ki se je odvijala na Južnem Primorskem in v Istri med 1. in 13. oktobrom 1943 (z izjemo snežniškega pogorja in Gornje Pivke, kjer je bila pozneje), so bile zelo hude, saj je v bojih z močnejšimi, bolj oboroženimi, izurjenimi in organiziranimi sovražniki padlo okoli 2.500 borcev in prebivalcev hrvatske Istre. Tudi v Slovenski Istri je bilo že prvi dan ofenzive več kot dvesto mrtvih. Brkinska brigada je v boju v Klivniku 2. oktobra 1943 tudi izgubila okoli 60 borcev. Razbite ali razpršene so bile tudi vse večje partizanske enote, huje prizadete, dezorganizirane in demoralizirane pa mnoge politične organizacije. S tem je bilo revolucionarno gibanje tako vojaško kot politično močno prizadeto, ni pa bilo zatrto. Tudi ideja o bratskem sodelovanju s pripadniki drugih narodov v boju za revolucionarno preobrazbo družbe je ostala neokrnjena.

Nove enote

Teroristično požigalsko ofenzivo, v kateri je bilo samo v Istri požganih okoli 2000 domov, je preživela tudi večina izkušenih kadrov, kar je bilo za odpravljanje posledic najpomembnejše. Zato so se vodstva političnih organizacij in partizanski štabi pospešeno lotili izpopolnjevanj, reorganizacij preostalih in ustanavljanja novih enot, pa tudi vzpodbujanja preostalih in vključevanja v delo novih kadrov. Tako je okrožni komite Brkini-Slovenska Istra poslal 16. oktobra 1943 pomembne kadrovske okrepitve v slovensko Istro.

Najprej je na slovenski strani Glavni štab NOV in POS že 5. oktobra 1943 umaknil iz Brkinov preostale brigadne enote. Za slovensko Istro in Brkine pa ustanovil Istrski odred, ki je že 7. oktobra krenil z Mašuna v Brkine, 12. oktobra pa je prispel za štabom še bataljon osemdesetih borcev, izbranih iz preostalih enot Brkinske brigade. Tudi operativni štab za hrvatsko Istro je pohitel z obnavljanjem partizanskih enot, saj je, sodeč po usta-

novljeni 1. četi, že okoli 20. oktobra sklenil ustanoviti 13 samostojnih operativnih čet po posameznih sektorjih hrvatske Istre in tako imenovane opatijskega krasa ter Kastavščine. In spet so bili Slovenci z območja južno in jugozahodno od Ilirske Bistrice, zlasti iz vasi Starod, Veliko Brdo, Novokračine, Jelšane, Zabiče in od drugod tisti, ki so se, ker na tistem območju tedaj ni bilo slovenskih enot, pridružili četam operativnega štaba za Istro in se v večini primerov pogumno borili do konca vojne.

Ivan Brozina-Slovan je na 38. strani svoje knjige »Put prve istarske brigade Vladimira Gortana«, ki jo je v šestdesetih letih izdal okrajni odbor ZZB NOV Pulj, zapisal, da je politkomisar operativnega štaba za Istro Jože Skočilič neposredno po nemški ofenzivi (15. ali 20. oktobra 1943 – op. pisca) sklical na punktu pri Brgradu s sestane, na katerem je bilo sklenjeno, da se v Istri ustanovi 14 partizanskih čet pod neposrednim poveljstvom operativnega štaba... Čete so delovale kot samo-

stojne operativne enote vsaka na svojem sektorju.

Prva ali Slovensko-hrvatska četa

Poglobimo se malo v ustanovitev, sestavo in delovanje prve partizanske čete, saj je bilo v njeni sestavi od ustanovitve okoli 20. oktobra 1943 veliko, v začetku nekaj časa celo večina, Slovencev, vključno s komandirjem Ivanom Brozino-Slovanom. Zato so jo nekaj časa imenovali »Slovanova četa«. Operativni štab je v težnji, da doseže s čim manjšimi silami kar največjo učinkovitost, določil Prvi četi prometno izredno pomembno operativno območje med Reko in Opatijo na južni, Ilirsko Bistrico in Starodom ter Munami na severni in severozahodni strani, kamor so četne skupine pogostoma odhajale na zasede in po hrano. Vsekakor pa je bilo težišče delovanja proti sovražnikovu vojaškemu prometu na cesti od Reke proti Trstu in železnici Pivka-Reka na pomembnem in s sovražnikove strani dobro zavarovanem križišču Jelšane-Rupa Šapjane. Skozi to križišče so tedaj prevažali večino oskrbe za nemške čete, razmeščene ob jadranski obali in na otokih tja do Grčije. Na križišču Rupa se združila cesti Ljubljana-Reka in Trst-Reka. Le dva kilometra od tod teče železnica Ljubljana-Reka s postajo v Šapjanah. Zato je operativni štab pri oceni položaja, razmer in zmogljivosti čete nedvoumno upošteval tudi dejstvo, da je večina borcev – vključno z izkušenim in zelo priljubljenim ter v bojih proslavljenim komandirjem Slovanom – dobro poznala kraje in protifašistično usmerjenost narodno zavednih ter na boj pripravljenih slovenskih in hrvatskih prebivalcev. Na njihovo pomoč in sodelovanje so se lahko vedno zanesli, zlasti v junaški in tragični masakrirani Lipi, kjer so fa-

šisti in nacisti 30. 4. 1944 pobili 263 ljudi, med temi 5 otrok starih do enega leta.

V dvajsetih vaseh, ležečih južno in jugovzhodno od Ilirske Bistrice do etnografske meje s Hrvaško, je bilo prebivalstvo že pred kapitulacijo Italije, zlasti pa ob njej, ne le seznanjeno z NO gibanjem, temveč je veliko ljudi v njem sodelovalo aktivno in organizirano. Še bolj je prebivalstvo aktivno sodelovalo z gibanjem potem, med nacistično okupacijo, saj so po vseh vaseh delovale organizacije OF, aktivnih borcev iz teh dvajsetih vasi pa je bilo po podatkih občinskega odbora ZZB-NOV Ilirska Bistrica skupno 550. V bojih jih je padlo 103 ali 19 odstotkov. Izmed dvajsetih vaških skupnosti je bila z udeležbo najbolj zastopana Novokrajska z 58 borci, izmed teh pa jih je bilo v Slovanovi četi kar 13. Iz seznama čete, ki vsebuje 57 imen, je mogoče razbrati, da je bilo med njimi 21 Slovencev: poleg Novokrajcev so bili še trije Jelšan-ki, trije z območja Ilirske Bistrice, med njimi tudi edina ženska Vanda Olenik, eden iz Nove vasi in eden iz Cerknice. Starost borcev je bila od 16 do 24 let. Največ jih je bilo starih okrog 18 let, najmlajši pa je bil Jože Udovič-Zdenko, star 15 let, doma iz Jelšan.

Prav v Prvi četi je bila narodnostna sestava pestra: 33 Hrvatov (ali 58 odstotkov), ki so bili, razen v začetku, v absolutni večini, 21 Slovencev (ali 36 odstotkov), en Črnogorec (politkomisar Svetožar Vučinić), en Italijan in en Srb.

Navzlic takšni narodnostni sestavi borcev – morda pa prav zaradi nje? – je bila bojna učinkovitost čete zgledna. Med prebivalci so borci imeli ugled, sicer pa so si tudi medsebojno zaupali. Spoštovanje je vladalo tudi do poveljniškega kadra, zlasti

komandirja, v četi pa tovarištvu in pripravljenost vseh in vsakogar, da se, če bi bilo treba, žrtvuje za soborca, tovariša.

Četna taborišča

Prvo četno taborišče, v katerem so se začeli borci na Slovanovo pobudo zbirati nekako okoli 20. oktobra 1943, je bilo v gozdu kakih petsto metrov severozahodno od vasi Fabc. Najprej so tja prišli Novokrajci in si postavili dva šotora. V začetku je bilo v četi od 12 do 15 borcev. Nemci so vasico Fabc najmanj nadzorovali, borci pa so imeli dobre zveze in zaupanje v prebivalce, ki so jim pripravljali hrano. Največkrat jim je hrano kuhala Roza Rutar-Marija, v njeni hiši je bila kuhinja in štab.

Zaradi povečanja števila borcev v četi na 28, večje akcijske dejavnosti in iz varnostnih razlogov je sklenilo vodstvo čete v drugi polovici novembra urediti drugo taborišče v jami, na jasi, med vasema Starod in Mune. Jama je globoka približno 4 m, v njej je prostora za nekako 20 oseb. Ko se je občasno polovica čete zadrževala v jami in od tam hodila na akcije pod vas Starod – napadala je vojaška vozila na cesti Trst-Reka, so za hrano skrbeli aktivisti iz Mun

Akcije Prve čete

Med samostojno dejavnostjo čete (od 20. oktobra 1943 do 9. januarja 1944, ko je bila vključena v bataljon) so njeni borci izvedli 26 pomembnih akcij proti sovražniku in v njih onesposobili za boj 120 sovražnikovih vojakov. Samo v devetih dneh decembra 1943 so v bojih pobili 69 sovražnikov, iztirili dva vlaka in zažgali štiri kamione.

Italijanskim financarjem v nemški službi v Klani so 17. novembra 1943 zaplenili

25 pušk, 5 pištol in 6.000 nabojev za puške in mitraljeze, sto ročnih bomb, tri kolesa in drugi material. Nemškemu okupatorju pa so poškodovali ali uničili pet lokomotiv, štiri vagone, sedem kamionov, tri osebne avtomobile in en tricikel. Poleg tega so odkrili in onemogočili delovanje dvanajstih sovražnih vohunov, raztrgali in onemogočili delovanje več sto metrov cestnih in železniških tras ter izvedli več minerskih akcij na železnici Pivka-Reka na odseku med Ilirsko Bistrico in Reko. Razumljivo je, da je bila dejavnost čete za nemške okupatorje na tem občutljivem prometnem vozlu zelo neprijetna in nevarna. Četo so hoteli na vsak način razbiti. Res se jim je posrečilo, da so s svojo izvidniško službo in vohuni izsledili četno taborišče in ga v noči od 28. na 29. november 1943 napadli. Tedaj je bila v taborišču le polovica čete, druga polovica je prejšnji večer odšla v prej omenjeno drugo taborišče prav iz varnostnih razlogov. V boju je padlo pet borcev, dva pa sta bila hudo ranjena. Padli so: Milan Frol iz Jelšan, Franc Štemberger iz Novokračin, Marjan Šlosar iz Lipe, Stan-ko Smajla, tudi iz Lipe, Sergio Gheno (Italijan) in domačin Jakopin. Zažgali so tudi šest domačij v Fancih, vendar prebivalci niso zaradi tega prenehali podpirati partizanov.

Padle borce pa so preživeli v bojih maščevali in jih nadomestili z novimi prostovoljci. Seveda niso bili le padli borci v Fabcih žrtve bojne dejavnosti Prve čete. Do konca vojne je žrtvovalo življenje za svobodo še štirinajst borcev, izmed katerih je bilo četrto Slovencev. Skupaj je padlo za svobodo 19 četnih borcev ali 33 odstotkov. Med temi je bilo 5 Slovencev in Slovenka Vanda Olenik.

Maks Zadnik

Franjo Marošek

16

Zvesti ljudje s Pohorja

Življenje v svobodi

Mlinškovi močje so z delom po pohorskih gozdovih nadaljevali. Obsežni grofovi gozdovi so bili nacionalizirani, odvzeti grofu Thurnu, v Vitanju pa je bila ustanovljena uprava državnih gozdov. Delo v gozdovih na Rakovcu pa so vodili isti gozdarji kot prej.

Mlinškovi so se vključili v narodnoosvobodilno gibanje takoj, v začetku. Leta 1941 jih je organiziral, jim razložil njihove naloge ter način dela sam Franc Rozman Stane, ko je s svojo prvo skupino slovenskih fantov hodil po Pohorju. Čeprav so v boju vztrajali do konca, prestali ogromne težave in hude preizkušnje, niso prevzeli kakšne odgovornejše naloge v organih nove ljudske oblasti ali pa v gospodarstvu. Povezani so bili bolj s partizanskimi enotami, z višjim vodstvom gibanja, ne pa s svojim terenom. Držali so se bolj zase.

Nihče izmed njih ni znal ne brati ne pisati. Te pomanjkljivosti so se močno zavedali. Zaradi tega so se bolj vneto zapregli sedaj svoje vole in vozili les kar dol v Vitanje. S tistimi, ki so po vojni

v Vitanju predstavljali novo oblast, pa se niso najbolje razumeli. Dobro so se zavedali svojih pravic, ki so jim jih natanko odmerjali ti, ki jim po narodnostni zavednosti, merjeni po prispevku v narodno-osvobodilnem boju, niso segali niti do gležnjev.

Zgodilo se je, ko je Lovrek urejal na KLO-ju Vitanje neke uradne zadeve, mu jih Heine Friškovec, šef urada, ni in ni hotel urediti. Lovreka je ujezilo, postal je hud, ker je v sebi občutil krivico. Šef krajevne pisarne v Vitanju se je pred njim zaklenil v uradne prostore. Lovrek je s palico razbijal po vratih teh istih prostorov, v katerih je bil med vojno zaprt. Zavrela mu je kri in Heineja bi bil pretepel, če bi ga dobil, kajti poznal je njegovo dušo...

Krivica

Jože Mlinšek je večkrat pripovedoval Slavku Pogorevcu, kako težko je poiskal priče, ki bi mu potrdile delo za NOG, da bi si uveljavil za ta čas priznanje posebne dobe.

Ko je opešal, se je invalidsko upokojil. Določili so mu zelo nizko pokojnino. Poznal

pa je mnoge okrog sebe, kako jim je uveljavljeno priznanje posebne dobe pripomoglo k višji pokojnini. On pa je za NOG delal več kot ti, mnoge je prav on pritegnil k delu, zdaj pa mu tega nihče ne priznava. Krivica ga je žrla... Iskal je ljudi, s katerimi je bil povezan in z njimi delal med vojno, na katere bi se sedaj lahko oprl, da bi mu potrdili sodelovanje v NOG. A vsi so nekam odšli, se izgubili, da je izginila za njimi vsaka sled. Nihče izmed njih ga ni obiskal ali slučajno zasel to pod Glažutsko planino. Tu blizu, na Paki ali v Vitanju, ni bilo nikogar, ki bi mu lahko pričal, da bi za pričevanje zaprosil tiste, ki jih je on organiziral v gibanje, pa se mu je zdelo ponižujoče. Nič pa ni bilo na spregled tudi »njegovih« iz partizanskih enot, komandantov in drugih voditeljev narodnoosvobodilnega boja.

Po dolgem tuhtanju in iskanju je le neke staknil naslov partizana, ki mu je Jože nekoč rešil življenje. Sedaj je bil to visok funkcionar v Ljubljani. Prav njega bo poiskal in ga prosil, naj mu pomaga.

Srečala sta se v hudi zimi 1943/44. K njemu, v hišo na Grilovo, so prinesli ob nevarni hajki Nemcev na Pohorju vsega premraženega in hudo

ranjenega partizana. Krogla mu je razmesarila zadnjo plat in obtičala globoko ob kosti. Rana se je že vnela in kazala nevarne znake zastrupitve. Jože si jo je skrbno ogledoval in tuhtal, kajti spoznal se je na rane. Bil je namreč vaški rezar, poznal je tudi razkužila ter znamenja in težave ob zastrupitvah. Ugotovil je, da izbire ni veliko, da bo ranjenec zanesljivo umrl, če mu ne bo pomagal. Zdravnika takrat ni bilo mogoče dobiti, prav tako bi bilo nevarno čakati nanj, kajti minute so neusmiljeno tekale. Odločil se je, da bo ranjenca sam operiral in mu rano obdelal.

Najprej je ranjenega opil z domačim žganjem, kolikor ga je mogel spraviti vanj. Nato mu je z nožem, s katerim je razel mlade merjase in bikce, rano odprl in iz nje izvlekel kroglo. Zatem jo je močno izpral z arnikinim žganjem, nazadnje pa je vse skupaj še zašil in obvezal.

V tednu dni se je zdravstveno stanje ranjencu izboljšalo. Rana se mu je lepo celila, lahko je po malem vstal in kmalu od njega odšel. Tako ga je rešil zanesljive smrti. Jožetu je bil neizmerno hvaležen za vse, kar je storil zanj. Obljubljal mu je vse mogoče, tudi to, da ga ne bo nikoli pozabil.

V Ljubljano

Jože je zvedel, da je ta njegov nekdanji »pacient« sedaj pomemben funkcionar v Ljubljani. Da bi si dobro zapomnil, je večkrat ponavljal naslov ustanove, v kateri je bil zaposlen. Odločil se je, da ga obišče v Ljubljani, mu razloži svoje težave in ga zaprosi za pomoč.

Odpravil se je na pot v Ljubljano. Po dolgem iskanju in izpraševanju je končno le našel novo stavbo. Z veliko težavo je prišel do njega, kajti ni bil pripravljen vsem razlagati, kaj ga je gnalo, da hoče do tega voditelja. Rekel si je, da so to njegove zadeve, ki jih bo razložil le njemu. Ne bi ga prepoznal, je takoj ugotovil, ko ga je zagledal. Sedel je v svetli pisarni z veliko mizo, pred katero se je ustavil Jože.

»Ali si ti ta in ta?« ga je najprej vprašal Jože, da bi se prepričal.

»Ja! Kaj pa želite?« mu je odvrnil funkcionar silno uradno. Z robotimi in okornimi besedami, kakor je pač Jože znal, mu je povedal, zakaj je prišel k njemu. Pričakovale je, da se bo mož že spomnil, kaj je Jože nekoč storil zanj. Ni se mu zdelo vljudno in primerno, da bi ga na to naravnost spomnil.

Funkcionar pa se tega, kar je Jože pričakoval, ni spom-

nil. Nekaj časa ga je poslušal, nato pa ga zavrnil, da nima časa in ga odslovil kot nadležneža iz pisarne. Že je Jože ves pobit, razočaran in potlačen razkoračil proti vratom, že je prijel tudi za kljuko, ko se je še enkrat obrnil proti funkcionarju in mu zabrusil:

»Hudiča, leta 1943. si me pa poznal! Ko sem ti rešil življenje, te operiral in ti zašil rit? Nisem te pogljal čez prag, kot sedaj Ti mene!«

Takrat pa je funkcionar vstal izza mize, povabil Jožeta nazaj, mu ob stranski mizi ponudil stol, h kateri je prisel tudi sam, da sta si gledala iz oči v oči. Spoznala sta se in se o vsem pogovorila.

Bil je to vpliven mož. Njegova beseda je zadoščala, da je Jože dobil priznanje posebne dobe o sodelovanju v NOG od 1. januarja 1942. Odlsej je tudi Jožetova beseda dobila večjo težo. Komur jo je zastavil v dobro za sodelovanje v NOG na tem delu Pohorja, je tudi obveljala. Na podlagi tega priznanja so Jožetu občutno zvišali invalidsko pokojnino. Bil je zadovoljen in z veseljem je pripovedoval, kako je hodil po Ljubljani in iskal tovariše iz vojnih dni...

(Sklepni del pripovedi o ljudeh s Pohorja bomo objavili danes teden)

Priznanja in nagrade ob praznikih

V Mariboru

Ob letošnjem prazniku občin in mesta Maribor – 29. aprila so izročili tudi družbeno priznanja in nagrade mesta Maribor – Listino mesta Maribor sta dobila Strojna Maribor in Zavod za zaposlovanje in rehabilitacijo invalidov Bodočnost Maribor. Zlati grb mesta Maribor sta dobila Tone Kropušek in Borut Pečenko, srebrni grb mesta Maribor Emil Frelj, dr. Kurt Kancler in Vlasta Zorko, bronasti grb mesta Maribor pa Franc Brus in Dušan Sober.

Marjan Kos

V Radovljici

Občinska konferenca SZDL Radovljica je po sklepu žirije za priznanja podelila za leto 1988 Srebrni znak OF: mag. Cvetu Poharju iz

KO SZDL Brezje, Anici Svetina iz KO SZDL Bled in Andreju Šiljarju iz KO SZDL Bohinjska Bistrica.

Po sklepu predsedstva občinskega sveta Zveze sindikatov Radovljica pa so priznanje Srebrni znak Zveze sindikatov Slovenije prejeli: Janez Arh iz GG Tozd Gozdarstvo Bohinj, Francka Bohinc iz tozd Zdravstveni dom Radovljica, Zdravko Bolčina iz KTL – tozd Jelplast Kamna gorica, Majda Habjan iz osnovne šole A. T. Linhart Radovljica, Danica Jarkovič, Vezanine Bled – tozd Konfekcija, Miro Kapus iz GG Bled – tozd Gozdarstvo Pokljuka, Miran Mozetič iz LIP Bled, Blanka Mrak iz Vezanine Bled – tozd Pozamenterija, Janez Petrač iz Iskre Lipnica, Marija Pfeifer iz DO Almira – tozd Bohinjska Bistrica, Marija Štibel – iz DO Almira

– tozd Radovljica in osnovna organizacija Zveze sindikatov Kartonažna tovarna Ljubljana – tozd Jelplast Kamna gorica.

Priznanja so nagrajenci prejeli na slavnosti ob prvomajskem srečanju delavcev in proslavi dneva OF, 1. maja na Šobcu pri Lescah.

Jošt Role

V Kočevju

S slavnostno sejo skupščine KS Kočevje – mesto so proslavili krajevni praznik, ki ga praznujejo v spomin na 4. maj 1945. Ta dan so enote 15. divizije NOV v noči na 4. maj osvobodile Kočevje. Boji za osvoboditev so trajali dva dni. Kljub temu da so šle napadajoče enote v boj iz pohoda, so uspele naglo uničiti sovražnikovo utrjeno postojanko, ki je bila okrepljena s tanki in artilerijo.

Viktor Dragoš

Spominsko obeležje na Trški gori

V počastitev obletnice ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda so 27. aprila na Trški gori v spomin na 19. marec leta 1942, ko so borci 2. čete Dolenjskega partizanskega bataljona po maši pri trškogorski cerkvi vernikom pripravili partizanski miting, odkrili spominsko obeležje. Ob tej priložnosti so se spomnili borca Draga Florjančiča-Poštarja, ki je s svojim preprostim, vendar prepričljivim nastopom tedaj faranom odprl oči. Govoril jim je o pomenu narodnoosvobodilnega gibanja, ki je bilo v tistem času v tem predelu šele v povojih. Pozneje se je po zaslugi partizanskega mitinga, na katerem, pa je bilo tudi veliko aktivistov Komunistične

partije in Osvobodilne fronte, delovanje močno razmahnilo – vse do septembrskih dni, do velike italijanske ofenzive.

Slavnostni govornik, predsednik občinskega komiteja Zveze komunistov Novo mesto Jože Florjančič, je obudil spomine na dogodke izpred štiridesetih let. Spomnil se je zlasti tega, da so po nagovoru Draga Florjančiča vsi zbrani skupaj zapeli pesem »Le vkup, le vkup, uboga gmajna«, ki je donela s pomočjo Trške gore do bližnjih italijanskih postojank. Italijani so težko pogoltnili provokacijo, takoj so uprizorili pogon za partizani, vendar so se jim le-ti pravočasno in varno umaknili.

Po tem mitingu so partizani lahko organizirali dejavnost Osvobodilne fronte, ki je začela delovati v odborih OF.

Spominsko obeležje na Trški gori je eno zadnjih v novomeški občini, saj zdaj skoraj ni več zgodovinskih dogodkov, ki bi jih morali še obeležiti na ta način. Med drugim so se borci v tej dolenjski občini odločili, da bodo v prihodnje večjo pozornost posvetili zgodovinskim zapisom iz NOB (Prispevki ljudske revolucije in NOB pri Dolenjskem muzeju v Novem mestu), ki bodo ravno tako trajni in bodo mladim živa zgodovinska ura.

Slavko Dokl

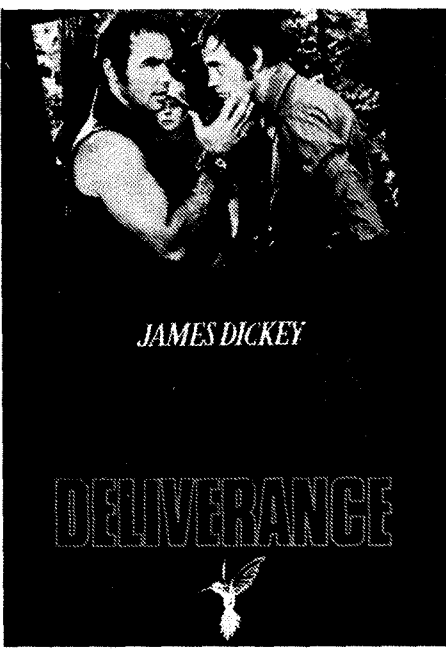
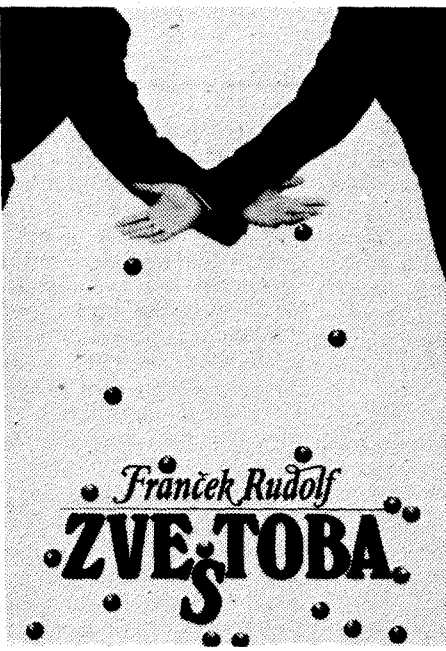
Vedno zeleni drobci iskrivih misli

Treba je razumeti novinarje in umetnike. Za razliko od politikov morajo početi tisto, kar narod želi, saj od tega živijo.

Ko danes rečemo »stara Jugoslavija«, moramo biti natančni. Po tisti najstarejši se je vmes postaralo še nekaj Jugoslavij.

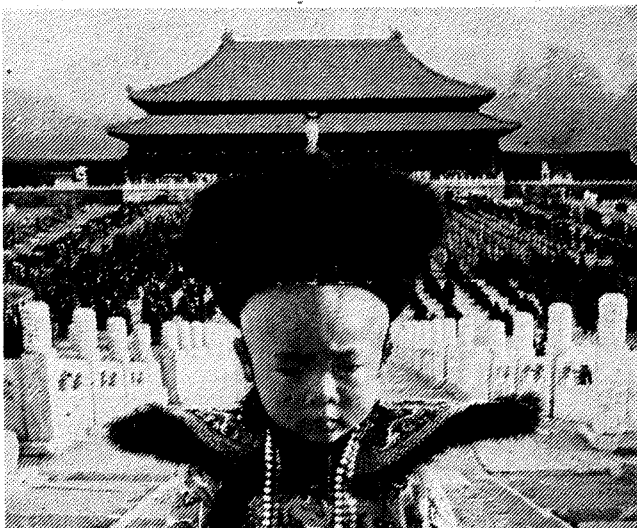
Duško Radović
(»Dobro jutro, Beograd«)

Novo pri Založbi Borec

Bertolucci je »Poslednji kitajski cesar« slovi kot eno največjih filmskih del zadnjega časa – pa ne samo zaradi devetih oskarjev, ki mu jih je dodelila ameriška Akademija za film. To je pripoved o življenjski usodi zadnjega kitajskega cesarja, ki je odrasčal in zorel v letih pred drugo svetovno vojno, bil med vojno kot mlad mož v svoji cesarski pozi marioneta japonskih okupatorjev ter ob Mao Dse Dongovi revolucionarni zmagi znašel v vojnem ujetništvu, v katerem je prebil nadaljnjih deset let, preostali dve desetletji pa je preživel kot preprost, siromašen vrtnar, zgubljen v novi množici malih ljudi.

Film je že nekaj tednov na sporedu v Ljubljani. V. K.

Zlasti grb mesta z listino so ob prazniku podelili Rajku Jenku in Božidarju Metelku, oba iz Kočevja za požrtvovalnost pri urejanju pokopališča na Trati ter Dušanu Smoli za delo z mladino v telesni kulturi; srebrni grb z listino so prejeli Julij Bruner, Albin Svete in Igor Marinc za prostovoljno delo na področju področnega odbora SZDL Strelišče v Kočevju, bronasti grb z listino pa so prejeli Ladislav Lenassi in Pavle Peček ter OO ZSMS Stelišče v Kočevju. Zlato spominsko plaketo so podelili Borisu Mikošu, dipl. inž., dipl. pravnikoma Ivanu Muhiču in Jožetu Benčini, vsi iz Ljubljane, za uspešno in plodno delo med bivanjem v Kočevju.

Ob tem prazniku so odprli razstavo dokumentarnega gradiva o bojni poti 15. divizije, ki letos slavi 45-letnico svoje ustanovitve. Ta enota ima domicil v kočevski občini.

Vabila in obvestila

Planinsko društvo Ljubno ob Savinji prireja tradicionalni pohod planincev k bolnici »Celje« na Planino pod Komnom. Pohod bo 15. maja 1988, proslava pa bo ob 10. uri pred obnovljeno partizansko bolnico.

Vabimo vse borce – ranjene in osebje partizanske bolnice, da se proslavi in pohoda na Planino udeležijo. Možen je prevoz z osebnim avtomobilom iz Ljubnega ob Savinji do bližine bolnice.

Občinski odbor ZZB NOV
Mozirje

Brigadirji in veterani MDB!

Dobimo se, da obudimo spomine iz naše preteklosti in se dogovorimo – Kaj danes?

SREČANJE BO V KOPRU, V SOBOTO,

21. MAJA 1988,

UKMARJEV TRG – ZAČETEK OB 10. URI.
Na srečanje vabi Klub brigadirjev in veteranov Slovenskega Primorja in Istre vse brigadirje in veterane Slovenskega Primorja in Istre, brigadirje in veterane iz Slovenije in zamejstva.

Obenem vabimo na
PROSLAVO OB 40-LETNICI
ZAČETKA GRADNJE
PROGE SEŽANA – DUTOVLJE,

KI BO V SOBOTO, 28. MAJA 1988

Začetek ob 9.30 uri na Železniški postaji Sežana, proslava pa bo v Dutovljah.

Vozil bo poseben vlak iz Sežane v Dutovlje in nazaj. Tudi tu vabimo vse brigadirje graditelje in ostale veterane kot tudi vse prijatelje in znance.

Padalci I. padalskega bataljona NOV!

Sporočite svoj naslov do 20. julija Milanu Podgorniku, Ljubljana, Kvedrova ul. 28. Seznam potrebujemo za izdelavo vabil za proslavo, ki bo 8. oktobra v Novem Sadu.

Borke in borce Dolenjskega odreda vabimo na skupno srečanje ob 45-letnici ustanovitve odreda, ki bo v soboto, dne 21. maja 1988 združeno s krajevnim praznikom Izlake in spominske proslave požiga Orehovice.

Proslava se bo pričela pri spomeniku žrtvam požgane vasi Orehovica s pričetkom ob 11. uri. Po spominski proslavi bo srečanje borcev Dolenjskega odreda v hotelu Medijske toplice na Izlakah.

Odbor skupnosti
Dolenjskega odreda NOV in POS

Odbor skupnosti vezistov NOV Slovenije in odbor skupnosti partizanskih kurirjev Slovenije vabita vse nekdanje kurirje in veziste partizanske vojske na srečanje, ki bo v soboto, 28. maja 1988 v Črnomlju ob 45-letnici ustanovitve enot za zveze ter delovanja radia OF na osvobojenem ozemlju.

V programu je odkritje spominske plošče na hiši, v kateri je deloval ROF.

Zbor udeležencev srečanja s kulturnim programom bo v vojašnici JLA, kjer bo kasneje tudi skupno kosilo in družabni večer srečanja.

Posebnih prevozov iz Ljubljane ne bo, bo pa okrepljen vlak z ljubljanske železniške postaje – tisti, ki odpelje ob 6. uri in 41 minut. Prijave sprejemajo področni odbori in sekcije ter skupnosti vezistov Slovenije, Ljubljana, Čopova 11 ali po telefonu (061) 332-450.

Organizacijski odbor

Monografija o 32. diviziji NOVJ

V Zagrebu so svečano predstavili monografijo »32. divizija NOV Jugoslavije«, ki sta jo izdali zagrebška založba Globus ter Vojnoizdajateljski in časopisni center iz Beograda.

Na skoraj 700 straneh je opisana bojna pot divizije, ki se je borila predvsem na območju severozahodne Hrvaške. V diviziji se je borilo 15.000 partizanov, od tega jih je padlo 3.225, okoli 6.000 pa jih je bilo ranjenih. V enotah divizije so bili pripadniki kar sedemnajstih narodnosti, od tega 80 odstotkov Hrvatov, 12 odstotkov pa Srbov.

Izdajo monografije je finančno podprlo 25 občin bjelovarske, varaždinske in zagrebške regije, predsednik izdajateljskega sveta pa je narodni heroj Rade Bulat, eden poveljnikov znane 32. divizije.

J. O.

Popravek

V Naročilnici na spominski zbornik »Boj za Maribor 1918–1919«, ki izide pri Založbi Obzorja, objavili pa smo jo na 14. strani 17–18. številke TV-15 (26. aprila t. l.), se je pri navedbi strani obsega knjige s številko poigral tiskarski skrat.

Zbornik bo imel 550 in ne 55 strani.

Opravičujemo se za napako

Uredništvo

tv-15 naš TOVARIS

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je delovala v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semicem.

TV-15 je glasilo Zveze združenj borcev NOV Slovenije in Zveze rezervnih vojaških starešin Slovenije, ki sta njegova ustanoviteljici. Izdajatelj je Založba Borec s sedežem v Ljubljani.
Naslov uredništva: Ljubljana, Mikošičeva 28/I. Telefon: 327-780.
V uredništvu smo: glavni urednik – ZVONE KRŽIŠNIK, odgovorni urednik – VIKTOR KONJAR, novinarji-uredniki – ŽIVA DROLE, BOJAN KUNTARIČ, MILENKO STRAŠEK, BOJANA ŽOKALJ-JESI, redaktorica-ilektorica – MIRANDA MRČELA, tehnični urednik-oblikovalec – DRAGO SETNIČAR, tajnica uredništva – MARA OKORN.
Uprava in naročniški oddelki: Ljubljana, Ul. Moše Pijadeja 24. Telefon: 317-049. P. P. 598.
Člani časopisnega sveta TV-15: predsednica – MIRA SVETINA, DUŠAN BENKO, RASTKO BRADAŠKA, MILAN FILIPIČIČ, TONE GOŠNIK, FRANC KONOBELJ, MARIJAN LAH, FRANJO MAROŠEK, IVO OREŠNIK, JOŽE OBLAK, ZORKA PERŠIČ, IVAN REPINC, JOŠT ROLC, VANDA ŠKODNIK, BLAŽ LAVRIČ, VLADIMIR DEJAN, MARINKA LEVICNIK.
TV-15 izhaja kot tiskovna. Cena izdoda: 300 din. Letna naročnina za 1988 (52 števil): 13.000 din. Naročnina za 1. polletje: 7.000 din.
Tisk in korektura: ČGP Delo, Ljubljana.
TV-15 je oproščen temeljnega prometnega davka po mnenju Sekretariata za informacije IS SRS (42/1-72 z dne 12. 4. 1974).